

GÂNDIREA

ANUL XIV — Nr. 4

APRILIE 1935

S U M A R U L :

NICHIFOR CRĂINIC: Roma Universală	169
V. VOICULESCU: Poesii	176
N. M. CONDIESCU: Din însemnările lui Safirim	178
VASILE BĂNCILĂ: Despre eseu	184
RADU GYR: Balada ghiocului cu moarte 'n Țarigrad	189
DAN BOTTA: Charmion sau despre muzică	192
RUDYARD KYPLING: Tatăl către fiu, trad. de Șt. Stănescu	198
EMIL CIORAN: Păcat și transfigurare	199
TOMA VLĂDESCU: Menirea cărturarilor sau despre o altă trădare a lor	202

IDEI, OAMENI, FAPTE

PAN. M. VIZIRESCU: Poetul minunii și extazelor	212
ARHITECT N. LUPU: Reflecții la un concurs de arhitectură	213

CRONICA LITERARA

OVIDIU PAPADIMA: N. Davădescu: Helada — V. Cioabă: Călțeu: Poesii	215
---	-----

CRONICA SPECTACOLELOR

TOMA VLĂDESCU: Teatre Bucureștene	218
---	-----

CRONICA MARUNTA

TOMA VLĂDESCU: D-ra Elena Galaction — Mihail Hechter — Spre o confederație a Statelor Dunărene	221
OVIDIU PAPADIMA: Bibliografia istorică și literară a lui N. Iorga — Bătrânele noastre reviste	222
DAN BOTTA: Istoria unei cărți	223
IONEL NEAMTZU: Literatura săsească din Transilvania	224

DESENE IN INTERIOR: Demian și Șt. Dimitrescu.

EXEMPLARUL 20 LEI

AI IMPRESIA CA N'O SA SE MAI
ISPRAVEASCA

nici odată tusea aceasta care par'că sparge
pieptul. Ca și când de departe s'ar auzi
sunetul strident al unui gong, așa sună
și zgomutul tusei:

N'o să ia starea asta nici odată sfârșit?
Câte suferinți mai are de îndurat bietul
bolnav?

NICI UNA, dacă o mână iubitoare îi
întinde la timp leacul sigur care-i ia rău
în 24 ore.

Cele mai rezistente cazuri cedează la
SIROP RAMI, plăcut la gust și neîn-
trecut în efect.

Tusea dispare, pieptul se ușurează și
bolnavul se însănătoșeste.

SIROP-RAMI

LA FARMACII ȘI DROGUERII

GÂNDIREA

ROMA UNIVERSALĂ

DE

NICHIFOR CRAINIC

Italia mussoliniană, a cărei întocmire socială și politică e totdeodată o reînnoire și o restaurație, a instituit la 21 Aprilie sărbătoarea anuală a întemeierii Romei, dată hotărâtă să fie în acelaș timp și sărbătoarea muncii. Ideea aceasta, implântată în adâncimea miilor de ani, e tot atât de bogată în sugestii și înțelesuri ca mai toate ideile și faptele fasciste, ce apar înconjurate de ecoul legendelor și de nimbul eroismului. Fascismul e o concepție politică spiritualistă și manifestările sale, desgărdinate din cercul strâmt al pozitivismului și eliberate din temnița innăbușitoare a materialismului, se orânduiesc pe măduva de duh a istoriei, cu prelungiri în taina veacurilor trecute și anticipări asupra veacului ce vine. Din acest punct de vedere, fascismul e o fascinație a energiei creatoare, ce se desfășoară „sub raza gândului etern”. Noi trecem, fapta noastră rămâne. Dar această faptă, oricât de nouă, se adaugă madreporic la faptele din trecut, sporindu-le înțelesul pentru cei cari vor veni după noi. Înțelepciunea aceasta a faptei de azi încadrate în linia gigantică a istoriei e ceva propriu, ce se desface în deosebi din pământul meridional al Italiei. Nicio generație ce plantează o grădină de măslini nu beneficiază de roadele ei. Măslinii se sădesc pentru generațiile viitoare. Dacă plantatorul ar fi călăuzit de ideea folosului personal imediat, fără indoială el n'ar mai sădi măslini. Și totuș clinele colinelor italiene sânt pline de vastele măslinișuri milenare, ce infumurează peisagiul cu argintul verzuu al frunzei lor, imaterializându-l și dându-i o înfățișare de icoană arhaică. Aceeaș înțelepciune proprie nobilului pământ strălucește din columnele imperiale, din arcurile de triumf, din palate și basilici, din focurile fără stingere ale creațiilor artistice. Italia toată e opera mâinilor omenești. Nicăieri parcă, pe fața planetei, omul nu apare mai mareș și mai supranatural ca în această țară unde geniul a frânt vremelnicia, creînd nu pentru folosul clipei, ci pentru dania veacurilor.

Fascismul, consacrand ziua întemeierii Romei și asociîndu-i sărbătoarea muncii, consacră actul creator din care a ieșit nu numai întreita cetate eternă, dar Italia toată și, prin ea, civilizația europeană. Pe piatra de temelie a Romei s'a clădit Italia și pe Italia cele două imperii: al lumii vechi și al lumii medievale. Și cine știe dacă soarta ei, mai binevoitoare decât a oricărei alte cetăți de pe pământ, nu poartă în pantecele-i cosmic și pe cel de-al treilea imperiu, desăvârșit în spirit cum n'au fost celelalte două!

Deaceea ziua Romei este și a italienilor și a noastră a tuturor.

Italianii lui Mussolini o sărbătoresc fiindcă prin ea, ca printr'un ochian întors spre fundul istoriei, adânc de două mii și șapte sute de ani, se văd pe sine ciobani coborînd din munții Albeni, pe câmpia dinspre mare, schimbând băta cu plugul și ciopînd piatră în

behăitul faunilor și al sylvanilor pentru cetatea lui Romulus, fiul adoptiv al Lupoacei. La sărbătoarea Romei ei își văd chipul răsfrânt în fântâna legendei originare. E sărbătoarea rasismului italian. Căci există, fără îndoială, și un rasism italian, dar care n'are nevoie de teorii arbitrare până la absurd pentru a se afirma, tăgăduind celelalte neamuri. Rasa e un sentiment, zice Mussolini. Ea se trăiește. Și cine o poate trăi în măsura unui fiu al Romei, stăpâna și capitala lumii? Ea e istoria omenirii, urna tuturor gloriilor, phoenixul tuturor renașterilor. Nu există cetate cu atâtea măririi și atâtea căderi, cu atâtea reinălțări. Desfrăurile au inundat-o ca potopul; asprimile virtuților au biciuit-o ca uraganele ce mușcă din piscul de stâncă. Când ea s'a ridicat, omenirea s'a simțit ca o mare umflată; când ea a căzut, omenirea s'a simțit ca o mlaștină; când ea s'a luminat, omenirea a surăs din nou în soare. Roma e respirația lumii.

Numele ei citit invers e Amor, iubirea care subjugă și care se lasă subjugată. În centrul lumii și al istoriei, ea a jucat rolul focarului dintr'un sistem solar, care își exercită deopotrivă asupra sateliților puterea de absorbție și puterea de iradiație. Popoarele antichității și popoarele evului mediu au evoluat în jurul ei ca planetele fascinate de focul central al sistemului.

În ultimul secol puterea ei pălise din nou ca odinioară în veacul patru sute. Atunci barbarii luaseră în copitele cailor purpura cesarilor; acum liberalismul anarhic făcuse jăn-dări prestigiul papilor. Roma părea un crater stins ori un mausoleu cu intrare pentru curiositatea impioasă a americanilor. În cetatea lui Octavian August și a Sfântului Petru ajunsese primar onorabilul Nathan, care asvârlea crucifixul din școale și sfida Vaticanul cu steaua iudeo-masonică. Niciodată cetatea eternă n'a trăit ani de o mai adâncă decadentă și umilință. Dar anii aceștia coincid cu decadența spiritului în Europa întreagă. Parisul n'a putut străluci decât pe ruinele morale ale Romei și ceea ce a dat el continentului n'a fost decât dezagregare psihologică și pulverizare socială. Însuș marele Napoleon, în visul căruia se agitau strigoii cesarilor romani, n'a isbit în iureșu-i eroic să schițeze mai mult decât o caricatură magnifică a imperiului universal, care a fost de două ori pe lume privilegiul Romei. Napoleon a fost idee romană infectată de virus liberal.

Ce mai era Roma până la războiul mondial și imediat după el, când Oswald Spengler o declara moartă pentru totdeauna și căzută în anonimatul unui orașel provincial?

Astăzi toate drumurile duc din nou la Roma ca în antichitate și ca în evul mediu. Cine a bănuit măcar această bruscă ridicare pe tronul ei de suverană a veacurilor? Immediat după război, stăpâneau haosul, Karl Marx, fabrica și banul. Sociologii, economiștii și istoricii filosofi legiferau cu gravitate științifică pe socoteala viitorului uman, o epocă de generalizare a materialismului istoric sau de dictatură a banului sau de mântuire a omului prin fabrică. Roma nu intra în niciuna din aceste perspective. Ea n'are într'adevăr nicio fabrică. Privind-o de pe oricare din sacrele ei coline, poți vedea cupole de biserici, frontoane de palate și creștete de monumente; nu însă coșuri fumegătoare, de uzine. Cât despre băncile Parisului, ale New-Yorkului, ale Londrei sau Berlinului, nici pomeneală nu putea fi aici. Roma nu era un centru al finanței internaționale. Ea nu avea niciun element ponderabil, care să atragă prin cantitatea-i enormă atenția iscusiiților profeți ai materialismului modern pentru a-i cântări rolul eventual în posibilitățile necesare ale timpului. Roma avea însă altceva, pe care sensibilitatea profeților științifici nu-l mai putea prinde: Spiritul. Spiritul, care e măduva istoriei și care, el singur, e în stare să imprime formă și curs lucrurilor și întâmplărilor din această lume. Și iată că, în momentul când, lovit ca de un misterios blestem, idolul de aur al timpului modern se prăbușea pe neașteptate, capiștile bancare cădeau una după alta și bancherii, acești burtoși leviți ai templelor, se sinucideau, Spiritul etern al Romei isbucnea din nou pe umerii celor șapte

coline, reamintind cu bruscă strălucire lumii dezorientate încotro e direcția vieții. Roma e astăzi din nou cărma lumii. Un om poartă acolo, sub fruntea-i cât o cupolă, veacul nostru european: Benito Mussolini.

Fascismul, ca formă totalitară de viață, e sinteza forței și a Spiritului. Cesarii romani au reprezentat forța; papii, cei mai buni dintre ei, au reprezentat Spiritul. Păgânătatea și creștinătatea își amestecă și își echilibrează esențele în concepția care a reînviat Roma și a făcut din Italia o capodoperă de stat modern. Statul creat de Mussolini e statul exemplar. În mijlocul ruinărilor continuie și fără oprire ale falselor așezări politice din Europa, Roma ridică o formă de așezământ al vieții integrale în care toate tendințele contrarii din sânul unui popor apar armonizate și ierarhizate sub autoritatea Spiritului. Ea e istorică fără să fie anacronică și e modernă fără să fi rupt-o brusc cu trecutul. Fiindcă în concepția fascistă esența experiențelor istorice se imbină organic cu experiențele politice și economice moderne. Toate tendințele vieții moderne sânt reprezentate, fără ca vreuna să ia proporțiile exagerate și unilaterale până la catastrofa ale liberalismului burghez sau ale marxismului. Dacă ar fi să căutăm un cuvânt care să caracterizeze just și fără patos această nouă concepție politică, i-am spune pur și simplu: *înțelepciune*. Revoluția fascistă e întronarea înțelepciunii în locul nebuniilor ce se dărâmau unele pe altele.

D. Nicolae Titulescu, a cărui inteligență s'a dedicat diplomației internaționale și a cărui artă constă în a localiza cutremurele ce izbucnesc dealungul și dealatul Europei și în a împiedica ruinele unui stat să se prăbușească asupra statului de alături, în perfectă cunoștință a acestui perpetuum mobile și perpetuum irascibile, care e viața europeană de azi, rostia deunăzi următoarea frază despre opera Duceului italian: „*Mussolini a dat Italiei sentimentul de stabilitate tocmai în momentul când lumea toată suferă de rău de mare*”. D. Nicolae Titulescu e o personalitate europeană de mână întâia. Misiunea sa, ingrată și subțire, e aceea de a păzi zăgazarile internaționale, gata să se rupă în orice clipă. Cine își poate da seama mai bine decât acest diplomat de rasă de inconsistența terenului psihologic continental? Arta sa, pe care niciunul dintre noi românii nu i-o cunoaștem încă îndestul, creează izolările consimțite în jurul fiecărui stat intrat în comoția dezechilibrului lăuntric. Dacă e vorba să se dărâme edificiul social al vreunuia din aceste state, să se dărâme cel puțin cuviincios, la el acasă, fără ca bucăți din clădire să se răstoarne pe vecini. Se poate face mai mult, mai bine și mai nobil, sub raportul diplomatic, în asemenea împrejurări? D. Nicolae Titulescu realizează un maximum, nu din ceea ce poate, ci din ceea ce e necesar în actualul moment european. Iar momentul e „un rău de mare” de care suferă lumea toată. Resorturile ei lăuntrice s'au frânt. Fiecare se clatină, balansat de mobilitatea terenului, gata să se ciocnească, în clătinare, de cellalt.

În această situație, politica lui Mussolini s'a încrucișat uneori cu aceea a d-lui Nicolae Titulescu. Ducele stă pe un suport stabil și tare în mijlocul acestui rău de mare. Și impresia pe care o lasă voința lui în politica internațională e parcă aceea de nerăbdare: prăbușiți-vă odată, domnilor democrați, ca fiecare stat să-și regăsească echilibrul după modelul Italiei și, reduse astfel la același numitor fascist, pacea să se reazeze pe temelii organice și durabile. Căci răul de care suferă actualmente lumea europeană nu e acela al granițelor strâmbe sau drepte, fixate de tratatele de pace, ci acela al organismelor sociale din stat, în care regimul liberal a murit, iar cel nou nu s'a născut încă. Mussolini consideră acest lăuntru al statelor; d. N. Titulescu marginile lor, ce pot fi rupte de convulsii interne. Ducele e revoluționar, d. Titulescu e diplomat. Dar misiunile lor se pot complecta reciproc într-o colaborare salutară pentru pacea europeană.

Această colaborare ar consta în libera fascizare a fiecărui stat în cuprinsul granițelor conștințite de tratate. Sistemul pactelor regionale, în care d. Nicolae Titulescu s'a dovedit un maestru rar, pornește din conștiința acestor primejdii externe ale convulsiunilor naționale și are de scop localizarea răului în marginile granițelor de stat. În cadrul lor, spiritul mussolinian de reînnoire din adânc a vieții naționale se poate cristaliza liber în noi echilibre interioare pentru fiecare popor în parte. Căci ceea ce nu se mai poate tăgădui astăzi e că Europa se îndreaptă spre steaua Romei renăscute. Diplomatic vorbind, Londra merge la Roma, Berlinul merge la Roma și, însfârșit, Parisul merge la Roma în aplausele întregii lumi latine. Dar aceasta privește configurația internațională a continentului. Geneva e mai mult pe Tîbru și mai puțin pe lacul Lemán. În ce privește însă noul tip de viață totalitară națională, creat de Roma, noua generație din toate țările Europei e din an în an mai fascinată de el. Sentimentul de stabilitate, realizat de Mussolini în țara sa, e azi un ideal și va trebui să fie mâine o normă generală. Roma înfățișează toate însușirile pentruca ideea ei să devină o forță propulsivă în reînnoirea Europei.

Are mai întâiu un prestigiu politic și religios de stăpână a veacurilor, adâncit în memoria popoarelor. În cultura europeană, acest prestigiu de glorie eroică și de virtute austeră, de drept ierarhic și de spirit suveran, trăiește ca un fond apercceptiv general în care se poate sădi noua idee pe care cetatea eternă o face să strălucească în lume. În țările neolatine acest fond e tot una cu substratul de rasă :

*Latina gîntă e regină
Intr'ale lumii gînte mari.*

În țările catolice acelaș fond e tot una cu marea spiritualitate creștină. Ducele Italiei, în prudenta-și pasiune, pe care o pune în extinderea fascismului, știe să utilizeze cu abilitate unică marele vehicul al catolicismului. Moment culminant în politica sa, împăcarea cu Vaticanul a slujit, firește, puterii spirituale, ce s'a afirmat încăodată solemn peste haosul lumii contemporane, dar slujește în mare măsură puterii temporale care, prin catolicism, își poate împrăștia, dîncolo de hotarele italiene, esența transformatoare. Ceea ce ni se pare însă o lacună e că această politică de expansiune ideologică nu utilizează suficient ideea de latinitate. Mussolini își lasă impresia că e gelos de ea și o acordă cu sgărzenie celorlalte popoare, ce se mândresc cu rudenia sîngelui italic. Fiîndcă, în acelaș timp, n'a existat un alt om în care gloria rasei latine să fi ajuns la o conștiință atât de înaltă. În toată istoria culturii omenești, Ducele nu-și găsește pereche lui Iuliu Cesar, lui Dante, lui Leonardo, lui Michelangelo sau lui Napoleon, uriașele trupuri ale geniului latin.

Afară de acest prestigiu, unic și multiplu todeodată, e Roma nouă ea însăși, care vorbește *prin faptă*. Statul totalitar e sinteza tuturor elementelor ce se sbat încă haotic, disparat și vrăjmășește dîncoace de granițele Italiei, pe dureroasa întindere a „răului de mare“. Fiecare din aceste elemente vii și nefericite, ce se încordează aici pentru a cuceri locul prim în viața de stat, se poate vedea dîncolo, în marele tip de ansamblu italian, așezat în fireasca ordine de funcție organică a națiunii. Conducătorul, contestat aici, se poate vedea dîncolo încadrat în rostul său de creier al națiunii. Producătorul, ruinat aici sau monstruos ruinător de vieți, se poate vedea dîncolo, sprijinit în neputința lui sau rectificat în pofta-și căpcăună de puterea protectoare și vigilentă a statului. Consumatorul, pradă trusturilor spoliatoare aici, se vede dîncolo ocrotit de un sistem ce comprimă prețurile până la nivelul minimal. Țăranul, innecat aici ca o pernă cu fulgii făgăduielilor demagogice, poate vedea dîncolo cum bălțile și mlaștinile seacă la o vrajă deslegată de Roma și cum după un an, se transformă în lanuri de grâu și în orașe rurale. Lucrătorul,

însfârșit, abrutizat dincoace de sângeroasa viziune orizontală a marxismului, poate deschide ochii și privi dincolo un rost încadrat în economia națională și o soartă ce se îmbunează altfel decât prin tăierea capetelor burgheze. Fascismul nu mai e nici capitalism nici socialism, ci o proporționalizare autoritară a rolului fiecărui factor de producție angrenat într'un organism social unde nimic nu se mai petrece la voia întâmplării. El nu e nici liberalismul care lasă monstrul capitalist să soarbă în voie sângele milioanele de oameni și nici comunismul care, ucigând inițiativa personală, reduce pe om la un automat miserabil. Secretul și viabilitatea fascismului stă în cultivarea inițiativei personale și în organizarea lor, a tuturor inițiativelor personale, spre binele întregii comunități naționale. La temelul lui stă venerabila înțelepciune a cultivatorului de măslini și a cioplitorului de piatră, a căror muncă are binefăcătoare repercusiuni seculare.

Roma a dat într'adevăr lumii moderne o mare revoluție. Dar o revoluție ce nu seamănă nici cu revoluția franceză, mama liberalismului capitalist, nici cu revoluția marxistă, mama comunismului bolșevic. Imboldul celorlalte două revoluții e egoist și materialist: pofta de stăpânire, satisfăcută bestial prin schimbarea violentă a raportului de proprietate. Revoluția Romei e profund morală. Izvorul ei trebuie căutat în zăcămintele altruiste ale naturii omenești. Puterea covârșitoare a fascismului stă în afirmarea personalității creatoare. De aceea metoda lui educativă e cultivarea elanurilor generoase. Roma nouă e un vulcan de misticism creator a cărui lavă se cristalizează în mii de opere uriașe ce fac din Italia un adevărat paradis pământesc. Freamătul acestui fenomen, ce pune în uimire lumea întreagă, e deslănțuit, prin urmare, de puterea suverană a Spiritului, singurul în stare să imprime ordine haosului. E caracteristic faptul că niciun gânditor politic și social n'a prevăzut revoluția fascistă. Gândirea modernă era toată infectată de marxism și prevederile ei se formulau superficial și exterior, adică sub raportul proprietății materiale. Concepția aceasta, întemeiată pe apetitul materialist, era nefastă fiindcă nu năzuia decât la înlocuirea unui rău prin alt rău. Revoluția Romei e o întoarcere la esențialul uman: la Spirit, care e însăși esența vieții. Ea înseamnă eliberarea omului generos, pe care îl înăbușisera și îl închirciseră în adânc doctrinele raționaliste și materialiste ale „hazardului” și ale „interesului”. Dacă se poate vorbi într'adevăr de un om nou în Europa de azi, acest om nou nu poate fi altul decât cel realizat în tipul fascist și reprodus ulterior în tipul hitlerist.

Roma readuce pe lume, adunat din esența veacurilor, *omul eroic*. Ea îl opune *omului meschin*, al burgheziei și al marxismului. Italia fascistă își crește milioanele de tineri și de copii după modelul sfinților și al eroilor. Erou înseamnă lepădarea de sine pentru gloria neamului. Sfânt înseamnă lepădarea de sine și lepădarea de lume pentru gloria lui Dumnezeu. Eroismul nu se poate concepe decât moral. Nu există eroism al interesului individual. Individul e o bombă de energie, ce poate deveni eroică în momentul când explodează într'o mare faptă generoasă. Că acesta e caracterul esențial al vieții ne-o dovedește însăși biologia, care găsește că scopul suprem al individului e reproducția, adică zămislirea unei noi generații. Insul de azi trăiește pentru insul de mâine. În ordinea biologică, această lege a altruismului se îndeplinește fără voia insului. În ordinea Spiritului ea capătă conștiința de sine în fiecare ins și această conștiință dă naștere eroismului, adică faptei personale puse în slujba celorlalți. Contrariul acestui adevăr ce alcătuește însăși esența vieții e individualismul doctrinelor liberale, după care insul apare ca un scop în sine. Sub toate aparențele înșelătoare, marxismul se întemeiază pe aceeași țâțână egoistă, fiindcă omul marxist, rupt din ordinea firească a familiei și a patriei, devine tot un scop în sine. Materialismul istoric nu face altceva decât generalizează doctrina eroismului burghez în lumea proletară, inflăcărând-o de invidia și ura celor ce n'au împotriva celor ce

au. Revoluția Romei înseamnă înfrângerea acestor false doctrine și reșezarea vieții pe temelii ei permanente de generozitate esențială. Pe ruinele omului meschin își face din nou apariția în lume omul eroic. Aici stă explicația elanurilor fără pereche de care e insuflețită tinerimea italiană și, după modelul ei, noua generație din toate țările europene. Veacul nostru a început sub semnul omului nou, al omului eroic. Roma eternă e creatoarea lui. Și dacă se vorbește astăzi de o nouă universalitate a Romei, ea constă din tipul generos de viață, pe care l-a dat la iveală, — universal valabil, fiindcă răspunde spiritului altruist al naturii omenești.

Mai mult decât orice altă țară, România are nevoie de o asemenea transformare morală în adâncul ei sufletesc. Marea revistă germană, *Die Tat*, organul doctrinar al spiritului nou, a publicat anul trecut un studiu documentat și obiectiv asupra crizei actuale a vieții românești, și a perspectivelor ei de deslegare. Să reținem din el o idee ce cristalizează însăși tendința ce se desface din frământările confuze în care sântem angajați: România, scria *Die Tat*, a fost până azi mai mult obiect de istorie; ea tinde să devină subiect de istorie. Cu alte cuvinte, poporul nostru, fragmentat până ieri sub felurite stăpâniri streine, a avut mai mult de suferit istoria creată de alții decât a creat el însuși o istorie proprie. În lungul veacurilor, noi am trăit într'o defensivă permanentă și energiile noastre ce puteau fi creatoare, s'au consumat în apărarea și conservarea firii proprii, amenințată din toate părțile. Un popor iese din situația oropsită de obiect al istoriei și intră în aceea de subiect creator al ei în momentul când libertatea națională devine fapt împlinit și acel popor poate să dispună, deci, nestânjenit de nimeni, de toată energia lui, canalizând-o spre opere de cultură și civilizație, care să-l afirme ca el însuși în ansamblul istoriei universale. România, rotunjită în hotarele-i etnice, trăiește azi momentul hotărîtor, de tranziție dela obiect al istoriei la subiect al ei. În cadrul libertății naționale, cucerite cu marea jertfă de sânge, trebuiesc scormonite din adâncul nostru sufletesc, innăbușit până ieri, zăcămintele energiilor creatoare de cultură și de civilizație românească. Aceasta însemnează eliberarea omului eroic din noi și organizarea lui în spiritul nou al naționalismului constructiv. Dacă imediat după momentul culminant al victoriei ce ne-a dat libertatea națională, clasa noastră conducătoare, obosită oarecum, s'a lăsat pradă utilitarismului individualist, căutând fiecare să profite material de beneficiile victoriei, trebuie să recunoaștem azi că nu aceasta e directiva spiritului creator românesc. Creație națională nu însemnează absorbirea beneficiilor victoriei în folosul câtorva, ci sacrificiul personal al tuturor turnat în fapte a căror valoare să corespundă vieții românești integrale. Pentru aceasta e necesară educația morală în spiritul nou al eroismului, educație ce nu se poate întemeia pe apetitul materialist ci pe fondul personalității creatoare, pe natura generoasă, ce se dăruiește cu frenezia bucuriei în fapte de rodnicie obștească. Suprema bucurie de a trăi e aceea de a te dăru. Părinții o simt în binele copiilor; generația de azi în binele generației de mâine. Această bucurie constituie marile elanuri prin care un popor sau o generație se depășește pe sine în epocale descărcări de energie creatoare, ce lasă dără în istorie și fac gloria unui neam.

Spiritul Romei noi acesta este. Iar Roma e pentru poporul nostru „maica Roma“. Mitul originar, de tinerețe fără bătrânețe, al cetății eterne curge cu prestigiu împărătesc în sângele nostru și sunetul graiului ei suveran îl răsfrânge ecoul carpatin al limbii noastre. Vechii cronicari moldo-valahi, în luptă cu slavismul, au evocat cu fiorul de mândrie al copiilor risipiți în lume leagănul Râmului. Latinii ardeleni, în luptă cu maghiarismul, au făcut la fel. Oricând ni s'a contestat dreptul la existență pe acest pământ am alergat la sprijinul Romei, care ne-a înfipt aici printr'unul din acele gesturi pe care

ea a știut să le sufle cu poleiu de eternitate. Atât de puternic s'a înrădăcinat această conștiință în firea noastră încât nu odată ciobanul din Carpați a luat drumul mitului înapoi pentru a se regăsi portretizat în piatră pe columna lui Traian. Ziua întemeierii Romei, instituită de Benito Mussolini, angajează nu numai inima poporului italian, dar și inima tuturor popoarelor ce recunosc în Romulus pe protopărințele mitic al rasei latine. Sub semnul Romei vechi am renăscut, ca rasă, la viața modernă. Sub semnul Romei noi va trebui să străbatem criza de tranziție dela obiect al istoriei altora la subiect al unei istorii pe care noi sântem chemați s'o creem. Spiritul Romei vechi a determinat formele de strălucită civilizație a Daciei felix. Spiritul Romei noi va determina forma istoriei pe care e destinată s'o creeze România naționalistă. Astăzi nu mai e nevoie de vechile legiuni colonizatoare: Roma e în sângele nostru. E destul o fascie de idei în spiritul eroic al noii universalități pentru a organiza energiile noastre zăcute în dezordine și pentru a le împleti în fapte pe care să le dăruim veacului ce vine.

Această transformare în adânc, fără care e cu neputință o renaștere românească, e înlesnită azi de acordul dintre Roma și Paris, acord menit să dea un nou curs internațional problemelor din bazinul dunărean. Rezerva diplomatică dintre noi și Italia a dispărut. Ea se referia la acea chestiune a granițelor, domeniu în care d. Nicolae Titulescu desfășoară o activitate pe cât de complicată pe atât de programatic urmărită. Drumurile diplomației evoluează prin mari ocoluri și în momentul când multora li s'a părut că d. Nicolae Titulescu ne depărtează de Roma, ei ne ducea în cetatea eternă prin mijlocirea Parisului. Această apropiere realizată pe planul internațional, care însemnează o asigurare în plus a hotarelor noastre, va da un nou impuls năzuinței de arhitectură lăuntrică românească a statului nostru. D. N. Titulescu așează solid schelele. Generația naționalismului constructiv e datoare să zidească. Intre el și ea e o deosebire de mijloace, dar o identitate de scop.

P O E S I I

DE

V. VOICULESCU

SUIȘUL

Tu faci sfințenia-Ți să mi s'arate
Ca mii de Himalai de diamant
Cu văi în haos înrădăcinate
Și piscuri sprijinite în neant.

Și'ncep să urc suișul Tău'nainte,
Ghețar dumnezeesc fără de vad...
De-alunec în prăpăstiile-Ți sfinte
Ce-mi pasă, Doamne, tot în Tine cad.

FRUCT OPRIT

Cum, ții și Tu din veac la amănunte?
Te legi de forme strimte și alegi?
De ce Te-arăți arar și numa'n munte
Și vii investmântat numai în legi?

Eu sânt pe fund de văi o biată nalbă,
Mă poartă lumea'n piept la joc și hori.
Iar Tu mă vrei să fiu o stâncă albă
Ca'n trăznete pe mine să cobori?

Mi-ești ploaie caldă, știu, mi-ești vânt și vară
Dar Tu întreg, Tu pur, când mi-i sosit,
Cel dincolo de nori, de fum și pară,
Nu cum grăiai din ruguri lui Moisi.

Safana, vezi-l, ce duos se'mbracă.
Tu alte chipuri lesnicioase n'ai?
Pe lângă mine nu vei trece, dacă
Nu pot fi piscul asprului Sinai?

Pe-o ramură ce-azurul lîn străpunge
De ce nu ești un măr înrumenit:
Cum Te-aș mușca de Te-aș putea ajunge
Tu, Doamne'n lume singur fruct oprit.

ELIXIR

Când ingerul lăuntric te vrea, ca el, sonor,
Melodios din creeri și pân'la os, te ține
Închis între fiole și alambicuri pline
Cu sucuri de cuvinte, ca'ntr'un laborator,

Plecat peste esențe, lumini amestecând,
Să migălești cerescul venin în ape acre
Și'n cumpăna de aur a sunetelor sacre
Să drămuești mulțimii misteriosul gând.

DIN ÎNSEMNĂRILE LUI SAFIRIM

FRAGMENT DIN ROMANUL SUB PRESĂ

DE

N. M. CONDIESCU

O clădire veche de un cenușiu muced, gata parcă să se năruie sub greutatea cuplei centrale. Ziduri cu propteli și cu tencuiala făcută praf, desvăluind numeroase răni. O alee de castani, care ducea din poarta de intrare la aceea principală a casei; ferestre mari cu geamuri mici, în pătrățele. Ceva de cazarmă și de spital, așa se înfățișa, în vremea aceea liceul din orașul meu. Și pe acest decor murdar, azi fantastic de turbure și de încețoșat, umbră răsărită parcă din nebună imaginație, se agită, se frâng în contorsiuni tragice sau în salturi clownești, sau pășesc grav în strae demodate, profesorii mei de atunci, fantome ale unor vieți, pulbere de mult. Dela prea puțini am învățat ceva. Cea mai mare parte dintr'înșii, prin felul tâlhăresc cum lucrau asupra sufletelor noastre plăpânde, ne deformau caracterele, ne înarmau cu lașitate și minciună, în începutul acesta de luptă cu viața.

Înăcriți de meschine și nepotolite nevoi, neînțelegători ai palpitațiilor ultrasensibile care svonesc în tinerețea superbă și luminoasă, ei nu mai stăpâneau nici cuvântul descuitor al zăvoarelor înțelegerii și nici căldura de cuib a omeniei. Erau cruzi, maniaci și venali.

Catedra era fotoliul trândăviei lor, locul de unde puteau în tihnă să-și verifice socotelile, pe când guri fragede le ciripeau în urechi, prostii turuite, luate drept o expunere a lecției. Acum, îmbătrânit, ieșit din luptă, în ceartă numai cu mine, gândindu-mă la aceea ce puteau ei sădi în sufletele noastre, mă înrăesc și simt urcând pe buzele mele blesteme, pentru tot ce-au distrus fără să zidească nimic în loc.

Zi mohorită de toamnă. Oră de geografie.

Subțire ca o spetează de șmeu și nesfârșit de lung, croit în linii care se imbinau as-

cuțit, cu părul tăiat în perie, cu ochii vii și șireți, neconcepând să nu dea lipsă la cântar, Gogu Slăveanu, cu genunchii proptiți în muchea catedrei, a scos pe nemereală opt elevi „la ascultare”. Patru dintre ei, sunt orânduți la cele două tablă negre, să facă fiecare câte un anume județ al Munteniei, pe când ceilalți patru rămân la dispoziția închizitorului.

— Ce mi te-ai ferchezuitașa, Stănescule? Școlar ești tu — nenisorule — ori curtezan de mahala? Filfizon, ai? Pudrat, pomădat și țonțai-bonțai... Ia să vedem ce știi? Să mă duci cu căruța dela Craiova la Ploești, pe drumul cel mai scurt, fără să-mi sai un sătuc măcar, din cele prin care trebuie să trecem...

Stănescu înghite cu noduri, însă câteva numiri de sate apoi se poticnește...

— Următorul, — se încruntă d-1 profesor.

Următorul ca și ceilalți următori, după câteva cuvinte se npotmolesc cu căruța, la sfertul drumului.

D-1 profesor, nu le ajută memoria cu nimic. Tace. O tăcere prevestitoare de furtună, Azi, îmi dau seama, că numai din veninoasă pornire, pune astfel de întrebări ucigătoare pentru memorie și dacă l-ar fi silit cineva mai mare ca dânsul, să răspundă el, s'ar fi înpotmolit și d-1 profesor.

În liniștea înfiorată a clasei, d-1 Slăveanu, se ridică neisprăvit de lung, de pe catedră:

— Asta-i cartea pe care-o învățați voi, măgarilor, — porcilor — hațmanalelor și javrelor... Pacostea părinților!... Și tot mai surescitat, ca și cum vorbele de ocară ce-i ieșeau din gură, l-ar fi biciuit cu indemnuri și poște de sbir, palmele începeau să curgă, plesnite numai din jumătatea degetelor, de-o lungime anormală și osoase.

Apoi, domolit ca după o ușurare, își relua locul pe catedră, se scărpinga cu creionul în păr și pune note în catalog.

— La toți nota trei... Marș la loc, putorilor!...

Cei dela tablă, așteptau liniștiți. Știa obiceiul. Profesorul, după potolirea furtunii nu se ridică niciodată să vină aproape de tablă, să cerceteze în deamănunt lucrarea. Așa că, era de ajuns să faci bine conturul județului, râul principal și să scrii mare și băcător la ochi, capitala și două trei târguri principale. Încolo, slobod să umpli golul cu denumiri ca: Petrescii, Stanomireșcii, Pătrunjelul, Sbiceenii, și așa mai departe.

Ei, ia să văd... Și după o îndepărtată privire cercetătoare.

— Hm, — da, — e ceva... Treceți la loc. — Cu ce grabă ștergeau băieții tabla plină de minciunile lor.

Așa, am învățat geografia, până în cursul superior. În patru ani, d-1 profesor Gogu Slăveanu, ne-a făcut trei prelegeri, aceleași în fiecare an și mai totdeauna, când bănuia sau se anunța sosirea vreunui inspector: Elveția, Congo Belgian și aducerea cărnii din America, în corăbii-frigorifere. A! am uitat, mai avea un subiect la care ținea în deosebi și pe care îl trata cu voluptate de îndrăgostit: diferența de temperatură de la șes la vârf de munte:

„Pleci, nenisorule, în haine de alpaca, doborât de zăduh...

Începi să urci — aidea-aidea,... ai ajuns pe la 800 m. Ei, simți, nenisorule, cum începe să te strângă în spete...

D-1 Gogu Slăveanu, făcea politică militantă și era în căutarea unei soții bogate, — pe care a și găsit-o mai târziu, — în fata urită a unui cărciumar putred de bani.

Va fi murit d-1 profesor? Ori cum, înainte de-a fi trecut vămile ladului, trebuie să fi ajuns ministru.

Pe fondalul zidului vetust, se profilează toți, cu strâmbăturile și gesturile lor, mai toți

ramoliți și maniaci, — învechiți în rele, gologani înegriți și mirosind urit, din prea multă circulație.

Iată-l pe Marodian, — armeanul septuagenar, surd și petic, — care preda zoologia, botanica, geologia și mineralogia. Nu da explicații niciodată. Supremul efort se mărginea la întoarcerea filelor cărții cu degetul lui butucănos și slăninós și la stereotipa frază: „Pentru lecția viitoare dela Granit până la Cuarț“.

Ne scotea la lecție în monom. Apoi somnoros, se adresa celui dintâi: „Vorbește despre calcar...“ Elevul începea, tare, ca să fie auzit de surd: „Calcarul e un mineral, care se găsește în o foarte mare cantitate în coaja globului terestru. Densitatea... duritatea...“, apoi în surdina: „Am fost cu mama în piață și am cumpărat pătrunjel și ouă... Cam scumpe ouăle...“

Marodian, satisfăcut de debitul cuvintelor, pe care nu le mai auzea, se rostea: „Bine — ești bun școlar... Continuă tu mai departe...“

De-o severitate care ne îngrozea, manifestată prin tăcere și priviri crunte trimise din ochii de un albastru spălăcit, totdeauna obosiți de nesomn, — căci își pierdea nopțile la joc de cărți și băutură, — (aceasta am știut-o mult mai târziu, după esirea mea în lume). Gheorghiu preda filosofia și limba română. Luase catedra după moartea unuia Ștefaniu, care ne chinuia cu ortografia lui Treboniu Laurian. Într'un fel scriam și n'nraltul ceteam, ba uneori nu puteam să mai cetim cele scrise. Învățătura pe care ne-o trecea Gheorghiu era mult mai simplă. Consta dintr'un inel gros pe care-l purta la arătătorul drept și cu care ne ciocănea dureros în cap, când nu păstram liniștea atât de scumpă lui. Scotea trei, patru la lecție și mormăia: „Vorbește despre silogism“. Vorba trecea, după un semn al lui, la celălalt și așa până la sfârșitul orei.

Dar profesorul de muzică? O poemă de șiretenie țigănească și de lipsă de cultură, chiar în meșteșugul lui. Făcuse un solfegiu pe care-l vâra pe gât în fiecare an, bieților școlari, cu preț dublu de cât scria pe copertă.

Toată filozofia cursului consta în solfegii idioate și în cântecele pe care le cântam în cor, — el acompaniindu-ne cu vioara, adică scârțâind groaznic din dibla lui. Când i se părea că cineva cântă falș în cor, exclama: „Măi, care-i ăla de-mi strică *ansamblu*, fir'ar el al dracului cu tat 'so...“ Și-o pornea, cu urechea făcută pâlnie de-alungul băncilor.

— A ha! tu ești, — fir'ai al dracului cu beregata ta..

Și începea să plesnească pe inculpat cu arcușul peste cap.

La examen, aproape toți, trebuia să lăsăm acasă, la „cocoană“, o pereche de pui, un curcan, ouă. Unii, nu se sfiau ieșind la examinare, să-i șoptească: „Am dus acasă un purcel“.

— Bine, — ia fă scara...

— Văd că ți-ai dat silință... Te trec, ai nota 8.

Erau copii nevoiași, în neputință de a-i aduce plocoane. Pe aceștia îi puneă să solfegize. Mulți, deși buni elevi, erau lăsați corigenți.. la muzică.

Până și pedelul liceului, Skrasniński, polonez de origină, specula mica-i autoritate de inchizător de poartă, după începutul cursurilor. Cu o barbă de patriarh și-un cap de filosof german, schiop și puțind totdeauna a trabuc, era neînduplecat la orice fel de rugăminți, dar imediat se 'nduioșa chiar față de un gologan, strecurat în palmă. Argument mai puternic decât toate regulamentele liceului și toată pedagogia.

Limba franceză o făceam, cu un oarecare Gheorghe Stan. Nu știu de ce, i se zicea „Coco“, nume moștenit dela promoțiile mai vechi. Cu ochii bridați, strițați de vine roșii, sclipind fosforescent de sub pleoapele grele care-i acopereau pe trei sferturi, cu o frunte pleșuvă, cu maxilare de lup și o țacălie evocativă pe barba-i prelungă, avea mai mult înfățișarea unui Mefisto. Omului acesta îi era silă să vorbească. Fraze întregi le reducea la două cuvinte, suplinind pe celelalte cu gesturi, uneori foarte expresive din degete, din ochi, din buze, din privire. Paralel cu gramatica, făceam și literatură franceză. Lecția se trecea într'o tăcere de catedrală, întreruptă de cei desemnați să cetească sau să vorbească. Asemeni preotului catolic în fața altarului, Coco tălmăcea, întrerupea, corecta, mai mult cu gesturi devenite rituale, decât cu glasul. Astfel, după ce scotea la catedră patru elevi, da celui dintâiu un verb, să-l conjuge, pronunțând numai atât: „vouloir“, apoi, pe când elevul începea după ritual, cu prezentul, el urmărea cu înclinări ritmice din cap, desfășurarea, ca pe o panglică, a conjugării. Dacă elevul greșea, el îl oprea cu un gest din deget, ridica a mirare și nemulțumire sprâncenele, apoi le îmbina cu încruntare, exclamând: „Tch, Tch, Tch!“ și indica cu arătătorul, următorului, să îndrepte greșeala făcută și să continue. De multe ori, în loc să înceapă interogarea cu conjugări de verbe, începea cu literatură. Cum însă, prea puțini elevi erau tari la franceză, se iscau confuzii caraghioase. Astfel într'o zi, se adresă unui elev foarte slab, pronunțând, după obiceiul, numai un cuvânt:

— Rabelais.

Elevul crezu că-i vorba de un verb, începu:

— Je rables, tu rables, il rable...

Nu ne-am ales cu nimic, din toată franțuzeasca lui.

Am avut noroc în cursul superior să dăm, atât la română cât și la franceză, de doi dascăli cu adâncă credință în misiunea lor, plini de înțelegere, de omenie și de metodă.

Peste strâmbăturile acestea, peste schimonosiții aceștia, scuipați din neguri de iad, drept în lumina abia mijindă a sufletelor noastre de copii, îmi răsare și acum, limpede aureolizată prin vremi, figura de răsvrătit contra a tot ce era rutină, a tot ce dănuia nefolositor în virtutea unor drepturi perimate de mult, a părintelui Mateiu, profesorul nostru de religie.

A fost, pe vremea aceea, primul preot care a schimbat potcapiul în pălăria pe care azi, o poartă și preoții dela țară. Mare nelegiuire, pe atunci. A fost chemat la canoane și i s'a spus răspicat că, de nu leapădă noua podoabă, va trage consecințe urite. Popa, drept răspuns, și-a îndesat pălăria și mai adânc pe cap. A fost oprit să mai slujească. Cum de rămăsese așa, aflat în urgie, încă profesor la liceu, nu mi-am putut-o explica. Un revoluționar, un haiduc ca el, gata să dea cu barda în cele mai temeinice obiceiuri, să învețe pe copii religia? Cum de nu l-au alungat și dela altarul acesta, fariseii?

A, — și ce frumoase învățături cules-am dela el, spuse în graiu neaoș românesc, cu accente duioase, de un lirism sguđuitor sau cu scăpărări de mânie care pica ca trăsnetele. Alb colilie, cu ochii ca apele vii, străpunzători ca sfredelul, cu o pielică trandafirie, fără de sbârcituri la cei 70 de ani și mai bine și cu lungă lui barbă albă, îngrijită cu cochetărie, — impresiona prin frumusețea lui.

Așa 'mi închipuiam că trebuie să fi fost patriarhul Abraham.

— Măi copii, Dumnezeu nu se măsoară cu metrul nici nu-l poți îngrădi în cadrul unei icoane. El e necuprins, n'are înfățișare și plutește, duh viu, pretutindenii, până 'n măruntaele lumilor. E mai înțelegător ca toate jivinele pământului, — printre cari ne numărăm și noi oamenii, — pentrucă el le-a înfăptuit. Și dacă le-a înfăptuit el, nu vrea să le vadă chinuindu-se, nici înlemnind în fața unor pravile, pe care nu el le-a poruncit.

Mântuitorul nostru propovăduia desculț, iar biserica lui nu era din ziduri, ci tot cerul și pădurile, și lacurile și drumurile bătătorite cu umilii lui desculți, erau biserica. Apostolii lui n'aveau odăjdii și nici că s'au gândit vreodată, cum să-și acopere capul: cu potcapiu ori cu pălărie? Pentrucă, băgați voi bine de seamă, nu are preț ce pui pe cap, ci aceea ce porți în cap... Dar, acum vine și altă vorbă: Dacă omul s'a acoperit, la început, cu blanuri de fiare, urmează, numai decât, că și astăzi ar trebui să umble tot așa?

Să aprindem seara opaițul primitiv, și să alungăm electricitatea? Omul stă la multă îndoială, până să primească de bun ceva nou, dar încet, se învață cu folosința cea nouă, după ce câțiva din semenii lui au pățimit pentru vestea cea bună. Iaca, eu am apucat vremea lumânărilor de seu, de-ți umplea nasul de funingine și trebuia să stai cu muncarnița lângă tine să mai rețezi feștila; apoi s'au ivit cele de spermanțet și încoa, mai târziu, lampa cu fitil și cu gaz. Nu s'au servit de ea, decât mult mai târziu.

Tot așa cu trenul. În primele timpuri ale lui, mergea mai mult gol... Ei, va să zică oare, că trebuia să rămânem la lumânarea de seu și la căruța de poștă?

Sau: „Dacă te palmuește cineva pe un obraz, întinde-1 și pe celălalt...” Așa ar fi zis, cândva Mântuitorul, sau mai limpede: Răsplătește cu bine, răul ce ți se face... Acuma măi copii, nu trebuie înțeles prin aceasta că, dacă unul din semenii tăi scuipe pe tot ce ai tu mai scump, pe cinstea ta, pe demnitatea ta de om, pe credințele tale într'o mai luminoasă isbândire, tu să te umilești, ingenunchind la picioarele lui și să-1 rogi să te terfelească și mai rău.

Nu,— în lupta pentru mai mult bine și mai adânc adevăr fiecare om inzestrat cu darurile lui Dumnezeu aduce partea lui de energie creatoare și de credință în zile tot mai bune. Tot ce svonește curat în el, e o comoară spirituală, și nu-1 îngăduit nimănui să o batjocorească. La o astfel de insultă, se răspunde cu îndârjeală și mândrie, se răspunde cu vârf și indesat. În sufletele voastre trebuie să stea oțelită, voința de a izbândi în toate cele bune, în tot ce poate ridica pe om. Cu blegii, cu ologii la minte și cu acei cari plâng ca muierile din fiece, nu se pornește la drum, măi copii... Și dacă ar fi să răsplătim cu iertarea răutatea, fățarnicia, pisma, instinctele de fiară din anumiți oameni, atunci am avea din nemernica noastră neputință, iadul pe pământ...”

Cum scăpărau, ca din amnar, cuvintele părintelui Mateiu și câtă bărbăție constructivă, în preceptele lui păgâne. Cum erau să-1 mai lase în anvon, să ție predică? Cu firea lui răsvrătită, te puteai aștepta la orice...

Părinte Mateiu, pe unde vei pătimi acum? În iad?

Știu că nu credea în basmele cu draci și ingeri, dar totuși dacă cumva astfel de orândueli vor fi pe acolo, apoi cu siguranță, Dumnezeu, mult mai înțelegător decât mării de pe pământ ai Sfinției tale, cu mitrele bătute în pietre scumpe, nu te-a osândit să pătimești în cazanul cu smoală pentrucă ai pus pălărie pe cap, pentrucă ai luptat contra fățarniciei și minciunii și pentrucă te-ai străduit să sădești în atâtea suflete fragede să-mânța celor bune... Te văd, în țăriile azurate, înconjurat de cetele de ingeri, cărora le grăești tot așa de voinicește, tot așa de hotărit, ca nouă, smeriții Sfinției tale școlari din vremurile bune, când aduceai în clasă, pe giubeaua imblănită, frigul de afară și neaua albă a drumului...

Și ingerii, plini de uimire, cu ochii lor de smarald, mari deschiiși, cu aripele strânse te ascultă cum povestești, Părinte Mateiu...

Te simt, fără să-mi întorc capul, cum urmărești, cu înfiorări, plecat peste umărul meu, cele ce scriu în noaptea aceasta, frate... Te-ai rupt din neguri, frumos ca un A-

pollo, înflorit doar la tâmplă cu semnul nimicirii, — și-ai venit să retrăim trecutul îndepărtat.

Zilele impletite cu răs, cu voie bună și cu ștregăriile tale de svăpăiat, nestăpânite în porniri...

A, de ce *atunci*, când puteam să înlătur ireparabilul nu gândeam, cum gândesc acum?

O lacrimă, cu arsură de foc, mi-a picurat pe mână. Plângi?

— Frate, svăcnea atâta clocot de viață în mine...

— Prosteli, rânjește Pan; cum îți inchipui tu că ai fi putut să împiedici aceea ce-î orânduiți de mai înainte, cu mult înainte de topirea în forma în care te sbați acum? Puteai, cel mult să întârzi gestul, care tot își atingea plinta mai târziu... Cuptorul cu milioanele-î de țipare are rostul lui bine statornicit pentru fiecare...

DESPRE ESEU¹⁾

DE

VASILE BĂNCILA

Eseul e de cele mai multe ori o ființă mică și libertină, care ca atare scapă definiției. E aproape singurul absolut, pe care și-l permite această făptură relativă. Eseul e o izvodire din nuanțe și aproximații. E o veșnică transgresare de granițe. O permanentă trădare. Un amabil braconier al vieții spiritului. E ca un abur, ce ia toate formele. Intră în toate genurile ca un gaz în toate casele și se colorează de la toate ca o apă, ce trece prin mai multe materii colorate. Eseul e un gen fără gen, un gen fără sex și fără canoane sau e un gen universal și polisexual în ciuda aspectului lui minor. Localizând o turnură des întrebuințată de a gândi, se poate spune cu multă dreptate că nu există eseu, ci esești. Și se poate adăoga că uneori e mai mare deosebire între două eseuri, decât e între două genuri literare diferite...

Nu numai spontaneitatea lui alunecoasă îl face rebel definiției, ci, de la un timp, și faptul că se abuzează de numele și serviciile lui. Trăim în zodia romanului și eseului. Ca urmare, acestea devin firme. Gândirea omului e mulată pe categoria succesului, iar conformismul de producție e unul din elementele principale ale succesului. De aceea a devenit și mai greu să spui ce e eseu, după cum e aproape imposibil să mai știi azi ce e roman, deși, ceea ce e bizar, mai toată lumea are aerul că recunoaște instinctiv aceste produse. Suntem într'un domeniu, în care convenționalul are mare rol, fiindcă tinde să schimbe fondul. Abuzul de firmă aduce schimbarea realității. Azi se spune eseu sau roman, cu rare excepții, la tot ce se tipărește, așa cum înainte chiar ceea ce era roman ori eseu în realitate, nu purta acest nume. Eseul își arogă insinuant, cu un fel de pasiv imperialism, privilegiul unei entități fără jurisdicție. Și nu se mulțumește numai să-și lărgească propria natură, dar năzuește să ajungă un principiu și să contamineze celelalte genuri. E principiul eseismului. Filozofia, istoria, critica, știința chiar, devin în mare măsură eseuri. Odată intrat într'o cultură, eseismul se întinde și incurcă genurile ca limbile la turnul Babel.

Pentru manualele de literatură, cari omoară viața ca s'o definească, eseu e un fond mai mult sau mai puțin intelectual, exprimat mai mult sau mai puțin «frumos» și într'un număr mai mult sau mai puțin redus de pagini. E vina noastră dacă această

¹⁾ Aceste pagini, scrise în Noembrie trecut, reprezintă introducerea la studiul «Lucian Blaga eseist» publicat în «Gândirea» din Decembrie 1934.

pașnică formulă nu ne poate mulțumi? De cele mai multe ori, eseurile sunt reduse în adevăr ca întindere, dar cantitativul nu e suficient ca să le definească. Căci unele eseuri se apropie de maxime, altele de enciclopedii, ca extenziune. Marii diletanți ai istoriei, Renan, Chamberlain, Spengler, au fost doar esești. Nici conținutul eseurilor nu le determină. Unele eseuri se apropie de filozofie, altele de literatură, altele de știință pozitivă. Pe de altă parte, prin conținutul lor, unele sunt grave, altele frivole, cele mai multe sunt vagi, dar unele sunt precizate. Unele au o gândire, altele un pretext de gândire. Compoziția eseurilor, la rândul-i, nu ne servește în chip exclusiv. Compoziția firească dezorganizată a eseurilor obișnuite, nu împiedică dialectica strânsă ori concentrarea curentă a altora. Nici măcar stilul, un criteriu dela care putem aștepta mai mult, nu ne lămurește în chip definitiv. Dacă orice eseu ambiționează să aibă stil, nu toate îl au. Sunt și eseuri foarte prozaice.

Dar nouă ne trebuie o definiție. Ca oameni moderni, suntem în mare parte supuși logicei chiar când o combatem ori o aplicăm cu metehne. Dacă eseul e așa de variat, nu s'ar putea defini printr'o varietate de definiții? Să încercăm.

Eseul e, de exemplu, un act de definitivare a provizoriului. E o experiență neterminată din punct de vedere filozofic sau științific, dar ale cărei rezultate sunt înregistrate cu intenția de definitivare. În acest sens, eseul e un registru de laborator. E un minereu spiritual, care de altfel poate să aibă mai mare valoare decât adevăruri complect prelucrate, dar fără adâncime și fără virtualități creatoare. Provizoriul eseului poate fi conștient sau nu în calitatea aceasta de provizoriu. Dar chiar în eseurile cu fond dogmatic tot e, aproape întotdeauna, o oarecare nerevizuire în cece privește afirmațiile de amănunt, menite să facă mai mult atmosferă pentru ideea generală. Un eseu nu-și leagă niciodată soarta de argumentele parțiale. Tot așa, actul de definitivare din eseu poate fi cu intenția de a constitui o definitivare absolută în cece privește forma ei, o sinteză deplină implinită odată pentru totdeauna, pe când în alte cazuri definitivarea e numai cu intenția de simplă transmitere de experiență. În orice caz, această însușire de provizoriu definitiv e ceva dinamic în eseu sau e o contradicție, ce poate avea uneori o nuanță de straniu, de neliniște, cu care eseul de altfel e obișnuit.

Eseul e un produs, al cărui conținut de idei e valorat în el însuși, fără raportare la obiect. Pe autor nu-l interesează atât dacă afirmă adevărul sau nu. Il interesează numai viabilitatea ca atare a ideilor. S'a întâmplat aici un proces de eterogonie a scopurilor. De la experiență provizorie, suspendată și redată definitiv, fie că redarea în sine e corectă sau nu, s'a trecut la aprecierea experienței pentru experiență și la savurarea ei spirituală indiferent în ce stadiu s'ar găsi.

Eseul e un gen, care se valorifică prin cece nu este. Dacă e un eseu filozofic, capătă valoare prin poezia pe care o cuprinde; dacă e un eseu poetic, capătă valoare prin filozofia pe care o închide. Eseul e o gândire, care se valorifică prin poezie sau o poezie, care se valorifică prin gândire. Foarte rar eseurile își datorează importanța în chip egal, sau măcar în chip respectabil, atât gândirii cât și expresiei poetice. Dacă cel ce citește un eseu, e poet, îl apreciază pentru filozofia lui, iar dacă e filozof, îl apreciază pentru poezia sa. Fiecare înclină să dea eseului o valoare în domeniul, în care el nu e stăpân, în domeniul în care eseul nu este verificabil pentru el. Ceece mai înseamnă că omul nu e o ființă atât de rea pe cât se spune.

Eseul e un gen, care se valorifică prin ceea ce este. Un grăunte de filozofie, într'un eseu poetic, e un cristal picant și tulburător, care dă preț poeziei, adică substanței majoritare a eseului. O nervură de poezie, într'un eseu filozofic, dă gândirii acestuia o fluturare de transcendență. Filozofia pentru unele eseuri, poezia pentru altele, deși în mino-

ritate, sunt un cheag de spiritualizare. Din acest punct de vedere, eseul nu mai e ceva negativ, ci ceva pozitiv. Ceea ce înseamnă că el beneficiază deopotrivă atât de ceea ce nu are, cât și de ceea ce are.

Dar iată și definiții mai grăbite și deci cu atât mai vagi ori mai imperfecte. Eseul e o combinație de liric și didactic în raporturi atât de variabile, încât se poate merge până aproape de anularea unuia dintre aceste două elemente, indiferent care. — Eseul e un simplu interval sau un simplu plan autonom de agitație intelectuală. — Eseul e o ființă spirituală, a cărei finalitate e numai să producă sugestii de înțelegere sau chiar de filozofie pură. — Eseul e știința sau filozofia poezilor, cari gândesc sau e poezia filozofilor, cari au o inimă. — Eseul e un mănunchiu de considerații redactate cu o poezie certă ori fără poezie, dar, în acest caz, cu o neglijență sau cu o stângăcie, cari vor să țină loc de poezie. — Eseul e genul care, contrar celorlalte, profită și din defectele lui cel puțin până la un punct. — Eseul e intruchiparea, care are mai multă filozofie, cel puțin de suprafață, decât poezia, și mai multă poezie, cel puțin în aparență, decât filozofia. — Eseul e popularizarea unor adevăruri ori a unor propoziții sau, cel puțin, trimiterea lor în călătorie... — Eseul e arta pretextelor. — Eseul e prozaizarea poeziei și festivizarea filozofiei. — Eseul e o filozofie ratată sau o poezie ratată. — Eseul e un «déchet» rezultat din laboratorul filozofilor ori din acel al poezilor. — Eseul e un material spiritual rămas în afara actului de creație pură. — Eseul e un rest, care nu mai poate fi prefăcut în poezie ori în filozofie, fie pentru că el însuși nu e demn, fie pentru că autorul e obosit ori epuizat ori distrat ori ocupat ori generos... — Eseul e o filozofie, o știință sau o poezie în perspectivă ori surprinsă în stare de virtualitate. — Eseul e exercițiul specialiștilor când vor să se plimbe dincolo de specialitate. — Eseul e genul celor fără specialitate științifică. — Eseul e specialitatea amatoriștilor. — Eseul e genul celor cu mai multe specialități, al sufletelor polivalente. — Eseul e o «causerie» stenografiată. — Eseul e orice proză, care nu e nici poezie, nici filozofie, nici știință, dar are ceva din toate... — Eseul e posibilitatea oricui de a scrie orice oricum. — Eseul e ceea ce a făcut toată lumea dacă nu în scris, dar măcar verbal. — Eseul e o filozofie «pe picior». — Eseul e un alt nume pentru «diverse». — Eseul e un fel de «bonne à tout faire»...

Toate aceste definiții au partea lor de adevăr sau de eroare, dar au mai ales neajunsul că sunt ele înseși fonciar eseistice și că pot diversifica prea mult. Ne trebuie și o definiție de ansamblu, chiar cu riscul de a fi mai mult formală. Vom încheia deci spunând că eseul e un gen, care face tranziția între filozofie și știință, pe deoparte, și poezie, pe de alta. E o afirmație, care nu descoperă prea mult, dar are îndoitul avantajul că e sintetică și totodată adevărată tocmai în măsura, în care e formală. Oricum, în această calitate, ca și în cele de mai sus, ceea ce hotărăște de valoarea unui eseu, este omul, adică autorul lui, și aceasta mai mult decât la alte genuri. Neavând el însuși reguli precise, o disciplină, nu poate căpăta o formă de valoare decât de la puterea, înălțimea și consistența autorului. Dacă «stilul e omul», într'un sens sau în altul, e cel puțin tot atât de adevărat că eseul e omul. Dacă voiți să știți ce poate cineva, puneți-l să facă un eseu. Eseul capătă deci un important rang metodologic. În eseu este atâta realitate, câtă e în autorul respectiv. Când creatorii au în opera lor și eseuri, ele trebuie investite, contrar aparențelor, cu o importanță aparte. Căci, mai mult decât restul operei, acestea ne arată, în multe privințe omul!

În felul acesta, am stabilit totodată și o primă legitimitate a eseului — legitimitatea psihologică și culturală. Dar, pe lângă aceasta, el mai are și una istorică și socială. S'a spus că eseul e un gen hibrid, deși există eseuri, cari au în ele atâta armonie și puritate, încât sunt tocmai contrariul hibridului. Dar să presupunem că e adevărat. Aceasta

nu-l împiedică să fie profund necesar, și să fie, mai ales, o expresie tot așa de adâncă a unei întregi epoci și culturi din istoria omenirii.

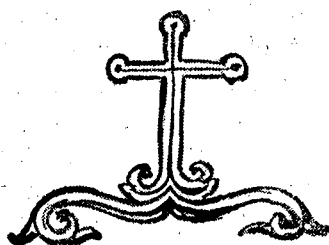
În adevăr, eseul e un bun mijloc de a face psihologia epocii moderne. Valoarea eseului ca gen rezultă mai ales fiindcă acesta este expresia spirituală cea mai apropiată a epocii noastre. Epoca modernă e grăbită atât din motive de structură nervoasă, cât și din motive sociale. Adevărul de azi e neadevărul de a doua zi. Eseul dă glas valorii de azi, care altfel s'ar pierde. — Epoca modernă e profund relativistă. Ea dă deci provizoriului un fundament conștient sau semiconștient filozofic. Experiența nu e nevoie să fie dusă până la capăt căci relativul nu poate fi învins. De vreme ce relativul e suveran, materia eseului, provizoriul, capătă o demnitate, pe care n'ar fi avut-o în alte epoci. În Evul Mediu, de exemplu, care lucra cu absoluturi, eseul ar fi fost o erezie. Epoca modernă e complexă. Ceea ce e adâncit mult timp, duce la încurcături inextricabile cari pot anula creația. Adevărul e adesea a ști să te oprești la timp. — Tot așa, și în legătură cu aceasta, epoca noastră e contradictorie. Nu numai complexă, ci și contradictorie. Din cauza aceasta, rar poate medita ceva mai îndelung, fără să nu ajungă la contradicții dureroase. Eseul izbăvește de această adâncă tortură, fiindcă se bucură de primele acorduri ale adevărului și, chiar dacă ele înseși sunt contradictorii, dar sunt jubilate, fiindcă sunt răsăritene în suflet. — Epoca modernă a abuzat de sistem, ceea ce acum o face să-i fie teamă de sistem, uneori chiar o teamă paralizantă. Dar eseul se prezintă, foarte oportun, pentru a înlocui sistemul. — Epoca noastră, ca o urmare a celor de mai sus, a ajuns adesea la concluzia că numai notația imediată are valoare, intuiția în inima curgătoare a lucrurilor, ineditul necontrafăcut al momentului. Niciodată ca azi nu s'a conjugat mai mult acel *panta rhei* al filozofului antic: nu te scalzi de două ori în apele aceluiăș râu spiritual. Toate adevărurile se echivalează. Adevărul de mâine e altul, dar nu e mai adânc decât cel de ieri — sau e tot atât de adânc căci, în definitiv, oricât am fi de superficiali, dar nu putem trăi decât în esențialitate. Nimeni nu poate scăpa de esența realității căci pretutindeni nu e decât esență. Dar eseul e tocmai arta sau îndeletnicirea notației imediate. El capătă deci o fundamentare gnoseologică și metafizică. Cât e de minor și, uneori, de neajutorat, s'ar mira el însuș dacă și-ar da seama... O epocă profund provizoristă ca a noastră, nu putea să nu inventeze eseul. Ea se oglindește în eseul.

Dar lucrurile nu se opresc aici. Epoca noastră are un puternic sentiment de libertate. Eseul îi dă puțința libertății în creație. Mai mult: se pot face considerații interesante între eseu și nevoia iresponsabilității spirituale... — Pe urmă, epoca noastră iubește gratuitatea, apreciază ideile și formele în sine. Eseul o servește și în această privință. — Mai departe: omul modern e un om mai cu seamă liric și didactic. Marele suflu epic, ca și cel filozofic, a dispărut din omenire ori e numai la marii creatori. Omul de azi e maestru în a stabili asocieri, disocieri, în a crea ecuații de moment, în a avea opinii, în a lansa intuiții elegante ca niște porumbei blânzi. Omul modern e, în general, egotist, comod, suficient de dezorganizat, inteligent, clarvăzător în orizontul cotidian, sensibil fără comoții, autobiografic, domestic prin excelență... Eseul face diagrama acestui curs spiritual. — Și totuș, epoca noastră are ideologii. Vrea adesea să se ridice mai presus de simple opinii și șahuri logice. Neputând avea o credință mare, unică, pentru toți oamenii, ca o coloană cu fundația adânc în pământ și cu capitelul în cer, ea creiază ideologii. Cine ar putea servi mai bine ideologiile, de toate felurile, decât eseul? — Epoca noastră are o mare circulație a ideilor, rezultată din densitatea socială și din ritmul repede: eseul e genul cel mai nimerit pentru a face serviciul de circulație: e un vehicul minunat. — Epoca modernă cu democratismul ei, sincer sau nu, dar năvălitor, simte nevoia popularizării ideilor. Eseul e un mijloc foarte pedagogic de popularizare. — Epoca noastră a înmulțit,

științele până la exces și a adâncit specializarea. Eseul ajută filozofia să facă legătura între științe și adesea, îndeplinește acest serviciu mai bine decât ea. — În sfârșit, tot democrația face ca toată lumea să vrea să scrie sau cel puțin să creadă că o poate face. Eseul, care poate fi și foarte aristocratic, dar poate fi și popular, ca muzica, servește acest apetit fără multă bătaie de cap.

S'ar mai putea spune multe lucruri despre eseu, epoca modernă și menajul, pe care-l fac împreună, când mai bine când mai rău. Dar concluzia e vizibilă și fără aceasta: eseu e genul tipic al epocii noastre. Localizând o două turnură des întrebuințată de a gândi, se poate spune, cu multă dreptate, că dacă eseu nu exista de mai de demult, ar fi fost inventat acum. Dealtfel, el e mereu inventat. Fără eseu, epoca modernă n'ar putea respira. Este eseu hibrid? Necesar, nu. Dar dacă e hibrid, aceasta are o semnificație: hibridă este epoca. Cel puțin în corespondența aceasta a lor, e o adâncă armonie. În această perspectivă, eseu devine un gen perfect... Iar un om modern, relativist, provizorist, ușor liric și ușor didactic, ar putea spune că totul este eseu pe lume... Mai cu seamă în vremea noastră. De la expertizele și rapoartele contabililor și până la teoria lui Einstein. Eseu e singurul adevăr. Și singura lui formă adecuată. Dacă epoca noastră n'a produs și nu poate produce decât minereuri, eseu e aici pentru a le consemna, serviabil, întrepid, desghețat. Fie bine venit deci eseu căci atât ne-a mai rămas... Esu e însăși caracteristica epocii moderne. Montaigne a fost un anticipator. Cariera lui, de atunci încoace, nu s'a bazat pe meritul intrinsec, căci Montaigne n'a fost un geniu. Dar a creat într'un fel, pe care veacurile următoare aveau să-l cultive mai presus de orice, chiar când nu-și dădeau seama sau chiar când se împotriveau.

Dacă eseu e caracteristic pentru epoca modernă, el nu e mai puțin pentru Români. S'ar putea face psihologia intelectualului român pornind de la eseu. E un subiect, pe care-l formulăm numai și-l îmbiem eseștilor noștri. Intelectualul meleagurilor acestora e, cele mai adesea, subiectiv, liric, didactic, relativist, estetizant. Categoria provizoriului e așa zicând universală în România, ca și spațiul. Prin contrast, deși mai rar, unii vin și combat aceste însușiri sau unele din ele, impunând ideologii în primul rând etice, nerelativiste, definitive, deși aroma provizoriului se poate vedea și la ele într'un fel. Și unii și alții se servesc de eseu. Acesta e așa de relativ, încât se împacă cu toate credințele. De aceea avem esești mulți. Și avem și esești mari. Una din întâiele capodopere ale literaturii noastre e un eseu: Pseudokynegheticos! Autori ca Iorga, Pârvan, A. C. Cuza, Motru, Mehedinți, I. Petrovici, Goga, etc., pentru a nu vorbi de cei din ultimele generații, au dat eseuri de valoare. Studiul lor aparte ar trebui să se impună. La această serie vine să se adauge, zeu tânăr în firida istoriei, Lucian Blaga.

BALADA GHIOCULUI CU MOARTE 'N ȚARIGRAD

DE

RADU GYR

Dimineața, paparudă,
figăncușe cu lăstari
sună sălbi de galbeni mari,
zurgălăi pe țața crudă.

Primăvara-și joacă'n tindă
călușarii de văpae.
Curg Floriile bălae
după berze de oglindă.

Cu lungi leaturi pe sprânceană,
In geamlâc cu sindrofiie,
soarbe Vodă gingirlicie,
trage vis din filigeană.

Luminată săptămână.
Slugi foesc și scara stup e:
Vin boerii ca să pupe,
ploconiți, domneasca mână.

In argint plutesc serafii, —
iar în curți voevodale
cară vinul în sacale
logofeții și vătăfii.

Și'n ogradă, stând turcește,
lângă prag de grajd chircită,
baragladină sfrijită,
babă roabă bombănește.

Intre slujnice și-argați,
faraonă cotoroanță,
cu scurteica numai sdreanță,
mișcă ochii bulbucăți.

Peste svon de ghioac închină
piele moartă de broscoi
și os rece de strigoi
întâlnit sub luna plină.

— Ghioac cu zare, ce năzari?
Balaoacheșe spurcată
pentru ce te smiorcăi toată?
(Se strâng robi și bucătari).

— Ghioac cu plâns de apă vie,
geme Dunărea mărgeane...
Sue oaste cu turbane
și firman de mazilie...

Domn valah fără prihană
și cuconii lui cel tineri,
Jupâniță, doamnă, gineri,
smulși din țară, în rădvane.

Apă dulce, Dâmboviță, —
cucuruz cu frunza'n cruce
pân'la Dunăre îi duce
pe coconi și jupâniță.

Drum de Paște cu funingeni,..
Țarigrad, geamii și hogii.
Tu, genunchi de Domn, te rogi
în turn muced cu păingeni.

Văd prăpăd și văd cenușe.
Plânge Vodă 'ntre belciuge,
pungi cu bani vizirul sugă
lipitoare și căpușe...

Și'ntr'o zi,
de n'ar mai fi!
bate marea aurării.
Roși de lanțuri și frânghii
vin coconii 'ntre spahii.
Vodă, între ieniceri,
stă cu ochii duși la cer.
Ruga lui pe-obraji, domoală,
curge miere și beteală.
Și pe țarm de aur verde,
văd sultan pe șapte perne,
mustafale, eunuci
de-alămăe și de tuci.
Șalvărime, pași, derviși,
cu sprâncenele pieziș...
Doi harapi în pielea goală
unși cu smârcuri și cu smoală,
se tot umflă din burice
să dea tigvele popice.
Lele, când satărul tae
ochii țipă vâlvătae,
fruntea sare și se 'nchină
ca un bulgăr de lumină,
trupul joacă la o parte
curcubeu cu zale moarte.
Tind cuconii bereglejul
sub tăișul ca vârtejul.

Și când fulgerul retează,
cade cerul și-și așează
peste umerii ce joacă
porumbei de promoroacă.
Sânge tânăr ca un mire
sue nor de-argint subțire,
fum albastru de cățue
treaptă lină de tămăe.

Prâsle-fecioraș cu spaimă
ingenunche și ingaimă...
Vodă-și face cruce mare
și înaltă cât un soare,
și cuconul mic se lasă
sub secure, chiparoasă.
Gura și-a vărsat răsura,
ochi și tample vin de-adura
ca o floarea soarelui,
în fața sultanului.

Beii behăe ca țapii
Sar gealații și harapii,
Domn bătrân târăsc în funii,
barba lui cum crinii lunii.
mi țî-o scuipă și-o frământă.
Clește roșu infierbântă,
șira spatelui ușoară,
părăind o sug afară,
ca pe-o șifă, până'n șale,
o despică și-o jumoale...

Capul de argint când sare
cu zăpezi de sărbătoare,
pare chipul dus la rai
al lui Sântu-Neculai.
Iar din trup, lumină vie,
poate piersic se subție,
poate-Ărhanghel se arată,
poate duh de nestemată.

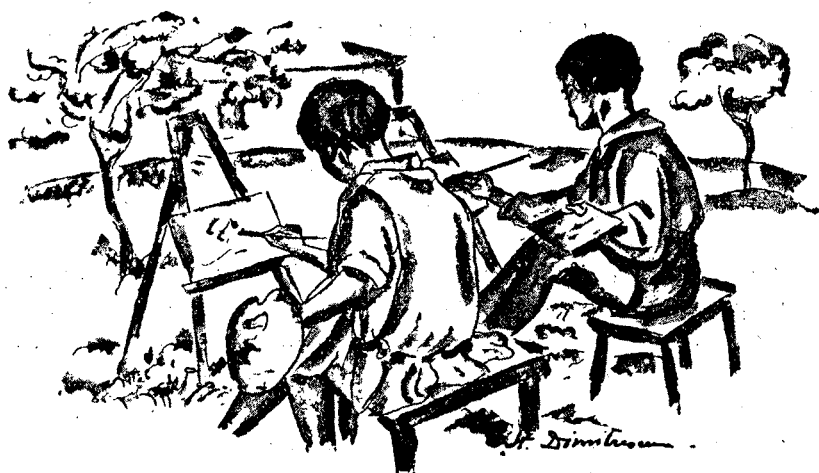
Plâng satăre. Impăratul
răde, roade-l-ar bubatul,
fiarbă-l Talpa iadului,
catranul cazanului,
cu viziri, cu agi și steme,
supți de ciună și blesteme,

să-i găsească geamparale
între clocote și smoale.
Stuchi-i-ar jiviniile,
sări-le-ar luminile,
lua-i-ar ducă-se'n pustie
praf și pulbere să fie!
Că ciosvârtele domnești
le asvârle 'n mări, la pești,
ca să vină zările
să sărute mările,
ca să vină serile
mângâind tăcerile,
care-adorm, pe fund, sub pronii,
voevodul și coconii...

— Babă cloanță, 'nșeli prostimea?
Nălucești ca'n balamuc?
Uițe Vodă în geamlăc,
la taifas cu boerimea.

Sparge ghiocul că băsmăște,
cobe cu strigoi și broaște!
Vodă râde, — și de Paște
zaiafetul se gătește...

Și la praznicul cel mare
cu berbeci și cu ocale,
ospăta-vor și calicii,
din mila Măriei Sale!

CHARMION SAU DESPRE MUZICĂ

DE

DAN BOTTA

III

Theodoros vorbise. Pe când un peristil de lujere se desfăcea neted pe munte, luna volburoasă înălbea.

Ne plimbarăm tustrei pe plai, infundându-ne pași în mângâioasele ierburi. Roua căzuse. O vedeam strălucind până departe, dăruind pământului aspectul unei mări încremenite în răscoala valurilor ei. O mare meduzată de lună. Iar noi ne bucuram de o clipită fără margini contemplând, pe când roua licărea ca ochii spumei, splendoarea nestatorniciei.

Cerul însuși tăcuse. Doar lumina lunii, atât de densă, făcea pierdute tonurile sale de safir. Eram încă sub puterea armoniei. Farmecul nopții se prelungea în sufletul meu și orchestrele spațiului mă făuriau și acuma, așa cum ritmurile create în marea sguđuită de furtuni, după ce vântul a stat, se desfășoară încă.

Un alt concert începuse. Un concert al muntelui, al văii, al Ilissului, striat parcă de fragedul grai al pasărilor, de aripa greerilor instrumentali.

Lângă mine lydianul zâmbia cerului fermecat de lună.

Acum abia, sub acest cer apropiat, rotund ca o cupă răsturnată, sub acest cer lunar, animalic, duios, mi-am dat seama cât era de înalt. Mai înalt cu cât, față de muritorii săpași în juru-i, e zeul care întinde un braț justițiar din linia de mijloc a frontonului.

— Din zâmbetul lui Dionysos, ne zise el, s'au născut zeii. Din lacrimile lui, noi muritorii.

Se numia Dionysos acel zeu a Totului, o Theodoros! Acel zeu care se revelă înfinit în fiecă atom al gliei, în fiecă sferă a spațiilor. El se ivia, mi se pare, în cea dintâi tremurare a esențelor, în cel dintâi, mai vag, mai palid *act* al lor.

Materia se crease prin acest act care altera puritatea, virginitatea lumii. Absolutul pătimia. Esența se manifestase. Acesta e înțelesul păcatului primordial, al păcatului din care ne tragem substanța.

Materia există de atunci. *Există* este un mod al graiului, o prietenii. Există ca o negație a esenței, ca o mărturie a lipsei, ca o infinită, panică Penia.

Produs al prihaniei, materia își aduce aminte. Memoria i s'a imprimat ca un sigiliu al misticei stări de altădată.

Memoria impune materiei formele în infinita lor varietate, — formele cari sunt exemple ale absolutului.

Și materia se ridică la realitate în măsura în care formele sale se apropie de Formă. Nuanțele trecerii sunt infinite ca palorile cerului vesperal.

Ci negație absolută nu există. Chiar în monstruoasa ei diformitate, materia e pătrunsă de dor. Nu se poate realiza, nu se poate afla în stare pură. O memorie a esenței, un dor al formei, un *suflet*, o prietenii, e pretutindeni întrânsa.

Aeve este sufletul, materie este ceea ce i se opune, ceea ce îl împiedică, ceea ce îl reține — captiv în monstruoasa-î chrysalidă.

Dionysos este așa dar un indiscernabil amestec de suflet și materie. Spun *amestec* deși nu recunosc materiei o realitate clară, cum așa spune un *amestec de lumină și de umbră*, deși acesta nu e decât o lumină degradată. În măsura în care este degradare a esenței, Dionysos implică o invazie de materie, o invazie de umbră. Din zâmbetul lui Dionysos s'au născut zeii...

El împede că acest zâmbet înseamnă o mare tensiune spre esență. Dionysos zâmbind aceluși cer absolut, a primit ca un har, lumina ideală a esențelor. În zâmbetul său s'a răsfrânt ceva care nu poate fi asemănat aici decât cu fascinația lunii într'o zonă dezolată de râpe. O nouă, halucinantă impresie a esențelor pe setoasa față a materiei.

Noi muritorii suntem lacrimile sale. Expresie care nu mai e Formă, împede formă, ca zâmbetul, ci e încărcată de materie. Zâmbetul se înalță, noi cădem. Zâmbetul participă noi murim. Zâmbetul e neschimbat, noi trecem.

Dar zâmbetul ca și lacrima sunt ale sufletului dionysian. Acesta e aici în stare pură. Lacrimile sunt prihănite. Totuși mai pline de suflet decât toate lucrurile lumii.

Sufletul le dă această transparență de gemmă, și cerurile al căror zâmbet îl răsfrâng.

Cum pe crestele albastre ale Caucazului, la înălțimi cari desfid sborul augural al vulturilor, stăruie o atât de stranie discordanță, atâta ostilitate în atomii de aer, încât poți cădea săgetat la olaltă de ger și de focul solar, tot așa în făptura umană sufletul și materia — cari se compun reciproc în regiunile medii, timide, generale, își sunt pururi ostile pe despuțatele culmi.

Cel mai curat suflet omenesc e acela în care fuziunea, simpatia cu materia e minimă. Acela e cea mai împede liră. Acela restituie mai cast armoniile lumii.

Dar sufletul există, o prietenii, nu în măsura în care este liră, — și care suflet nu e? — în măsura în care e cutremurat de vântul sălbatec al lucrurilor lumii, ci în măsura în care el e armonie, formă cristalină a Totului, zâmbet răsfrânt al Unității.

Liră este partea de materie a sufletului, partea ale cărei vicisitudini împiedică *realitatea* armoniei.

Acest instrument opune armoniei condițiile vitrege ale țestului din care e făurit, ale metalului din care și-a tras firele, ale plectrului făcut spre a-l lovi, al celor o mie de date ale întâmplării — cum ar fi căldura sau frigul, seceta sau umezeala — cărora a fost supus și se supune. Armonia va fi încătușată de materie și redusă a nu se rostii decât în limita tenuității sale.

Cel mai perfect receptacol al cântării este cea mai împede, mai imaterială dintre lire. Acolo nimic nu va putea împiedica imanența matematică a tonurilor și sufletul lor solidar. Lira ideală se confundă cu armonia ei.

Frumoasele lucruri ale lumii, acelea în care, ca templele, zace ferecat raportul pentagonului rozei, pot vibra firele de lună ale lirei. Sufletul se desface propriilor sale armonii El a recunoscut atunci în lucrurile lumii, forma de care e avid și timbrul ei specific l-a făcut să răsune.

Templul e frumos doar atunci când îl avem în suflet, prietenii.

Frumosul din noi se aplică, se suprapune frumosului lucrurilor lumii pe cari, în

noi, le suim până la sferele muzicei. Tot așa Orpheu pe liniștea mării barbare își acorda sufletul safirului ei nemărginit.

Și când marea e răsculată de furtuni, cutremurată de vânturi, de pe prora legendarului Argo, ducând până departe sunetul ei binecuvântat, lira orpheică liniștește apele. Coardele ei sună tot mai luminoase, mai pururi, și o rouă de tonuri nespuse cade din plectrul de fildeș, și game cerești se abat cu lungi, melancolice aripi, și vânturile cad și apele încep să se deslege și marea își reia imensul, potolitul ei palpit.

Unde erau atunci armoniile mării, *realitatea* mării? Eu cred că în sufletul lui Orpheu! Dacă lira s'ar sparge, dacă partea de materie a sufletului ar pieri, armoniile ar stăruii mai departe. Ele s'ar desface de condițiile lirei și ar constitui abia seninata lor realitate. Moartea le-ar dărui o frumusețe liberă, o absolută frumusețe, prietini.

Ar fi egale atunci armoniei Totului.

Fiindcă sufletul nostru poate fi, alterat de materie, supus ca o parte a Totului condiției întâmplătoare care e chemată să compună abia, într'un chor al Myriadelor, incomparabila muzică.

Ceeace întâlnim aici, fragmentar, nu poate avea decât enharmonia diversului. Lumea este frumoasa creație și a imputa lumii o tristețe a ei, este a proceda ca aceia cari admirând o icoană impută pictorului o anumită culoare — prea întunecată sau prea limpede după părerea lor — fără să ia seama că tocmai acea culoare, învăluită de tonurile opuse, dă întregului dulcea sa armonie.

Totul doar, în distribuția fantastică a tuturor sorților lumii, se constituie în magnifice stări, în cristaline forme...

Nu știu dacă ați încercat a medita vreodată asupra condițiilor atât de fragile și totuși atât de stranii ale artei poetului.

Se poate ca o lucrare pe care oamenii o presupun a fi produsul cel mai autentic al întâmplării, a o mie de motive arbitrare și al unor miragii cu totul personale, — o lucrare menită prin natura evenimentelor din cari s'a născut să fie încredințată mult mai curând decât îndeletnicirile metodice ale oamenilor gravi, destinului tuturor lucrurilor lumii — să capete o soliditate, o perenitate quasi-divină. Ceeace părea mai fluid e totuși atât de consolidat, ceeace părea a consuma doar substanța unei clipite delicioase, iată că înfruntă anii!

Se petrece poate în aceste capricii așa de minuțios organizate, în acest delir al simetriilor care constituie plasma însăși a poemei, ceva ca o incidență a figurii tuturor întâmplărilor posibile, a imaginii Totului, a fericitei Unități.

Poetul joacă cele mai libere posibilități, cele mai multe, cele mai stranii. El procedează ca și destinul la o continuă restituție a unității.

Și deaceea vom încerca zadarnic să aflăm în fastuosul Eschyl sediul imensei armonii pe care ne-o suggeră. Nu vom descoperi decât acorduri normale, relații prea posibile și o spumă de palide, biete cuvinte.

Ele descriu însă figuri cari, ca ale lumii, sunt majestuoase și simple, ele se distribuie cu o necesitate pe care numai natura o cunoaște în marile sale legi.

Capriciile, miragiile, darurile pe cari întâmplarea le acordă poetului au fost atât de multiple și atât de reciproce încât s'au precipitat armonios într'o formă analogă Unității. Sufletul Totului, Panpsyche, pare a se oglindi în aceste delicate lucrări, și pentru totdeauna, pe când el alină doar în treacăt o noapte străvezie pe Hymet.

Zise, și un mare bolid, o galbenă stea fulgeră tăria. O lance de foc în cerul alcyonian. Apoi pieri.

— Tot așa, zise străinul, Phaeton precipitat de fulgerul triplu al lui Zeus, căzu, și cu părul său incendiat descrie pe cer o lungă traectorie de aur.

Materia, o prietini, este ceea ce cade. În perpetuă, dreaptă cădere. Dar sufletul revine asupra-și, se apleacă în sine. El nu cunoaște decât gravitația conștiinței, a reflexiunii. Sufletul tinde a întoarce, a da o inflexiune acestei căderi în continuă dreaptă. Și iată formele ciclice și orbitele născându-se, și limitele ovale ale lumii. Și acel flux de energie de care ne vorbeai, o Theodoros, spațiu coroborat timpului, spațiul proiectat în timp...

Myriadele — ani și spații solidari în vibrația purure — descriu melodiosul oval. Și împletit în marea undire a fluviului, tot trecutul ne e un dramatic viitor și tot ce a fost, Rotundul fiind împlinit, se va întoarce, și încă.

Dar eu nu cred, o Theodoros, că gesturile și cuvintele noastre sunt acelea cari se imprimă în plastica piatră a undei. Ci eu cred că sunt cugetele noastre. Ele modifică, ele sunt. Deaceia, întorși, cu implacabilul timpului ciclu, nu gesturile, nu cuvintele se reiau, fiindcă ele sunt — încărcate de materie — atât de ireale, ci cugetele de altă dată. Și materia va fi complementul lor de umbră.

Avem, așa dar, Parca de care suntem vrednici...

Atâtea mâini, necunoscute încă ni se întind, atâtea suflete așteaptă, și în fiecare e un tremur, și în fiecare un fatidic *real*. Și în sărutul pe care-l dăm iubitei, o mie de obscure doruri vin dintr'un timp a cărui memorie pierdută răsare în palidul cer.

Și morții, ei, apun ca să răsară și spațiul e plin de tânăra lor așteptare, fiindcă nicăeri nu este un loc pentru moarte. Insuși Dionysos e Hades, domn al regatului de dincolo. *El* apune aici ca să răsară acolo, *el* se întoarce, *el* e pururi viu. Putea-vom oare scăpa fatalului ciclu?

Știu, sunt formule, cari cuprind expresia unui atât de mare dor de a fi liber încât desfac printr'un mimetism bizar, puterile cugetului însuși.

Cunosc și eu formula deslegării — magicul imn al Persephonei. E frumos:

„Vin dela cel fără prihană, regină a lumii de dincolo. Am scăpat de ciclul cumplit al durerii și am ajuns la tine, dorită cunună, la sânul tău, Despoina, regină a lumii“...

Dar mai frumoase și mai puternice sunt rugile sufletului singuratic.

Ele, numai, pot modifica impresiile lăsate pe gigantica undă. Ele pot limpezi și ele pot transcede lumea sufletului material.

Este o singură cale de a scăpa dureroasei întoarceri, o prieteni, aceea de a ne dărui viziunii, de a ne preface în viziune. Este o cale a intelectului, a rațiunii clare...

Pe detunatele stânci ale muntelui Claros, acei cari beau din unda profetică închinată lui Phoibos sunt cuprinși de un mistic delir.

Claros e un simbol al intelectului care, sub veghea lui Phoibos desface, în regiuni de o puritate inumană, sufletul mistic al lumii. Rațiunea face loc miraculoasei cunoașteri. Suntem pe pragul de templu al muzicei, la marginea de rai a viziunii.

Rațiune dramatică a omului singur!

Tu ne duci pe căi mai tortuoase ca Meandru, pe căi ocolite, ostile, secetoase, până la una din acele culmi de pe care drumuri limpezi se abat în vale. Tu ne oferi după lungi încercări, miracolul simplității.

Dar vinul tău amar ne îndeamnă, și aridele drumuri ne fac mai vrednici de simplitatea ta.

Sufletul celui singuratic se desface de partea-i de materie, întocmai ca acei ce suind spre sanctuarele zeilor se despoaie de greu lor strai.

Vreau să vă predic cele trei stadii ale intelectului.

Suntem în tristul domeniu al Anankei. Aici actele sunt necesare nu în puterea unei divine analogii, ci prin damnația pe care ne-o impune diversitatea tonurilor lumii. Aici e podiul teatrului pe care se perindă zei și muritori, ucigași și victime, Paloarea și Mila,

Crima și Erinys cari ele singure sunt ca sunetele desmembrate ale sgomotului, dar cari laolaltă compun sufletul dramei.

Suntem mânași aici de oarba putere a destinului. Legile lui sunt legi ale simetriei, cariucid undeva ca să învie altunde, cari lovesc ca să poată alina, cari fac să rădă spre a stoarce lacrimi. Legi cari par absurde aici, dar cari în marele suflet al Anankei, prezidă armonia necesară.

De-asupra capului nostru se întind — vă aduceți aminte — apele unui vast ocean. Suntem sub un clopot abia translucid. Așa se rostia înțeleptul Socrate.

Vedem o mare palidă și grea, prin care transpar soarele și luna. Nu e acesta extaticul cer. O, de-ar fi — ca înnotătorul al cărui lîmpede gest îl desface de funduri — să putem ajunge la fericita lumină!

Acolo e cerul pe care-l ascultăm în efluviile nopții. Regiunea solemnă și lîmpede a Dikei. Justiție a luminei, concordie a spațiilor.

Acolo sunt numai raporturi cristaline, simetrii de roză. Orbitale desfac melodioase arcuri de cer și o gamă de armonii se lasă în clarele spații. Justiția prezidă acest suflet al tonurilor nopții. Fiecărui îi e dat un destin solidar aspirațiilor sale. Un destin a cărui perfecțiune, a cărui generalitate, îl face uitat, cum e uitat aici aerul pe care-l respirăm...

Cum să evocăm apoi, acel templu al Viziunii, regiunea *Mousike*? Dela tristețea lucrurilor Anankei până la perfecțiunea cerului justițiar, al mării viforoase de armonie, duc neindurate cărări. De acolo până la contemplația *Mousikei* drumurile intelectului sunt tot mai aspre.

Dar asprele drumuri purifică. Ele fac sufletul consubstanțial viziunii, ele gătesc adanca, marea cuminecătură.

Dacă un suflet material s'ar putea arăta în regiunile *Mousikei*, el ar fi mistuit ca de un foc cōtropitor. Legenda anticei Semele vă stă mărturie.

Ea, muritoare iubită de Zeus ceruse ca Fulgerătorul să-i împlinească un dor. Și Zeus jurase pe Styx jurământul cel aprig. Și dorul era ca el să i se arate, nu ca un om ci în mărirea lui.

De fulgerul slavei s'a prăvălit atunci muritoarea Semele...

Pe cât, față de *myrionyma* durere a lumii Ananke, e mai perfect armoniosul noian, pe atât, sau cu un infinit mai mult — *Mousike* e mai perfectă decât el.

Suntem dincolo de centura tuturor spațiilor posibile, la marginea de aur fluid a universului, în regiunea în care dorm, mistice, magice, pururi — esențele.

Mousike; aș vrea să prefac în simple cuvinte, incendiatul tău potir!

Esențele dorm, cum dorm, poate, statuile în inima muntelui. Gestul pietrarilor zace confuz în ceața nedeslegată. Mâna theurgică a sculptorului își aruncă doar fantastică, umbra.

Ci în inima muntelui, în piatra încă fericită, e virtualitatea tuturor statuilor lumii, e oceanica vultoare a tuturor modelărilor posibile — e mistica splendoare a Statuei.

Acolo esențele constituie nemărginitul cer. Cer ele înșile al tuturor cerurilor. Acolo sufletul lumii e în starea lui cristalină. Acolo armonia cunoaște cumplită, absoluta ei realitate. Muzica lumii e infinită, simultană, la sublima ei condiție, acolo.

Muzica, esențele, armonia, sufletul lumii, nu ajung spre a desemna aceste paradisuri ale Formei în cari se agită — cum se agită muzica în transparența impietrită a tăcerii — profilul virginal al tuturor formelor.

Realitatea lor e infinită și cuvintele, oh, sunt fantome...

Dacă sufletul omului singuratic ajunge la această viziune de nespus, atât se încarcă de ea, că se pierde în viziune, cum nouri palizi se pierd în lumina solară.

Sufletul are senzația unei invazii fără margini de lumină, de-apururi lumină el însuși.

Iată ce înseamnă — cred eu — a te preface în viziune.

Dionysos însuși, cel creat de înfima tremurare a esențelor, Dionysos-Unul, Dionysos-Totul, e un zeu însetat de viziune. Materia, în totalitatea ei armonioasă, tânjește de dorul pierdutei sale purități. Dionysos are nostalgia esențelor.

Ca și legendarul prieten al undei, Dionysos contemplă formele sale ideale, frumusețea absolutului său. Dar unda îndrăgostită restituia lui Narcis chipul său. Ci Dionysos e, mai curând, chipul din undă setos de splendidă sa realitate, chipul care-și caută modelul, chipul care-i întinde gura arsă de dor.

Când, în orientul lumii, esențele au tremurat — când fu posibil cel dintâi *când* al lumii — Dionysos era Chaos. El s'a conformat însă fără preget exemplului Mousikei și formele sale au fost din ce în ce mai simple, mai melodioase, mai clare...

Materia tinde spre absolut. Sufletul lumii se purifică. Deaceea Dionysos e trist și Dionysos e plin de bucurie. E trist de partea sa de umbră, de materia care-l încarcă, — și ca Ulyse pe malul Ogygiei — e trist de amara-i nostalgie. Dionysos e însă fericit în contemplația esențelor, de infinita bucurie a eternității, a imobilității, a Muzicei.

Această bucurie care se întinde ca o binecuvântare pe genuni, această afirmație a sufletului dionysian, această atotputernică tensiune spre esență, s'o numim cu cel mai simplu nume — Charmion.

Tăcu. Eu impietrii. Acest nume suna ca straniul cuvânt pe care mi-l aruncase spașul. Dar magul lydian surâdea încă. Atunci văzui cum de-alungul straiului său o pulbere de lună palpita ca o aripă, o boare latescentă, un nimb tremurător.

Părul său, ca altă dată lumină, — în grele tufe de zambilă. Și privindu-l, prin duioase inelări, zării — dar fui cutremurat — zării două timide, tinere creste. Nu mi-am putut stămpăra un strigăt:

— Dio-ny...

— Ridică, zise el, rogu-te, ochii la cer

— De ce mă faci acum să-l privesc? zisei.

— E acelaș cer, sau ți se pare altul?

— O, e cu un infinit mai luminos!

Atunci asistai în tăcere — și ceea ce s'a petrecut mi se păru firesc — la un straniu spectacol.

Lydianul se ridica pe trepte imateriale. Dar aveam sentimentul pașilor săi pe pământ. Și vestmântul i se făcu rigid, în simple, lungi falduri ca de piatră, și prin chipul său, prin pieptul său, începură să se vadă stelele. Intâi una, apoi cu incetul și altele. Doar ochii săi erau vii, nemărginit de umani. Și zâmbetul său.

Până ce n'am mai văzut decât stelele.

RUDYARD KYPLING

TATĂL CĂTRE FIU

TRADUCERE DE ȘTEFAN STĂNESCU

De poți să vezi distrusă a vieții tale trudă
Și să re'ncepi clădirea 'n tăcere, sau să-ți vezi
Căștigului de-o sută de părți pierderea crudă,
Dintr'o mișcare, făr'să clintești sau să oftezi,
Dacă nu ești nebunul de dragoste, crescându-ți
Iubirea, și tăria prin duiosii ți-o scaperi,
Simțind în juru-ți ura, făr'a uri la rându-ți
Și totuși lupți, totuși te aperi;

De poți vorbelor tale auzul să le'nduri,
Schimbate de fățarnici să 'nșele simplul gând,
S'auzi mințind asupra-ți nebunele lor guri
Fără să minți tu însuți un cuvânt;
De poți să rămâi vrednic când cu poporul ești
Și de rămâi poporul când regi indemnii spre bine,
De poți frățește prietenii toți să ți-i iubești
Făr'ca vreunul totul să fie pentru tine,

Aflând și observând, de știi să chibzuești,
Făr' să devii un sceptic sau un distrugător,
Și să visezi dar visului tău să nu-i vorbești,
De poți să gândești, fără să fii doar gânditor,
De poți fi aspru fără să te mânia vreodată,
De poți fi brav, departe de-un neprevăzător,
De cunoști bunătatea și 'nțelepciunea toată
Fără s'ajungi „moral“ sau plictisitor,

De poți, după cădere, triumful să ți-l vezi,
Primind cu-aceiaș frunte pe-acești doi mincinoși,
Curajul tău și capul putând să ți-l păstrezi
Când toți ceilalți și-l pierde-vor fricoși,
Atuncea regii, zeii, norocul și victoria
Supuși te vor sluji mereu
Și, ceea ce-i mai mult ca regii și 'ntrece gloria,
Tu vei fi un om, fiul meu!

PĂCAT ȘI TRANSFIGURARE

DE

EMIL CIORAN

Există multă bucurie în neliniște și multă voluptate în suferință. Fără acest compromis superior, cine știe dacă s'ar mai fi găsit oameni care să-și caute fericirea în nefericire și salvarea pe drumuri de întunec, și dacă ar mai fi posibilă o mântuire prin ocolurile răului. Iubirea infernalului nu este posibilă fără reflexele de paradis ale bucuriei și ale voluptății pure. Dar când conștiința noastră, pe calea mântuirii inverse, rămâne la un moment dat, pură de bucurie și de voluptate, când neliniștea și suferința se închid în ele înșile pentru a-și medita abisul? Atunci ne mai putem noi crede pe drumul mântuirii? Sau mai vrem noi să ne mântuim? Nu se poate ști dacă omul vrea sau nu să se mântuiască, fiindcă nu se poate ști dacă momentul ultim al mântuirii — transfigurarea este altceva decât o înfundătură sublimă.

Refuzul mântuirii pleacă dintr'o iubire secretă a tragediei. Este ca și cum odată mântuiți, ni-ar fi frică să nu fim aruncați la coș de Divinitate și am prefera o rătăcire pentru a ne împlini un orgoliu absolut. Cu toate acestea nu există nimeni care să nu privească pierderea mântuirii, ca pe cea mai mare ocazie pierdută, precum nu există nimeni, care să nu se îmbujoreze în visul alb al transfigurării. Și această situație este atât de dramatică, încât te întrebă dacă Dumnezeu nu ne-a exilat pe pământ pe fiecare în parte.

Dar omul nu poate trăi numai în neliniște și numai în durere. Existența exclusivă în gama stărilor negative, fără întoarcere la naivitate și fără înaintare în transfigurare, împovărează în așa măsură conștiința noastră, încât presiunea unei *vini*, adaugă un atribut dureros acesteia. Nașterea *conștiinții vinovate* indică un moment primejdios și fatal. Ne simțim treptat apăsați de temeri ascunse și responsabili fără să știm față de cine. N'am comis nici o crimă și n'am ofensat nici cea mai neînsemnată ființă; dar conștiința este turburată ca după o crimă și ca după cea mai grozavă ofensă. Ne-am ascunde în zone de întunec de frica luminii. O teamă de claritate ne stăpânește, o teamă de lucruri transparente, de tot ceiace există, fără să aibă nevoie de justificare. Neliniștea crește cu atât mai mult, cu cât noi nu putem găsi un determinant concret și imediat. O vină fără obiect, o neliniște fără o cauză exterioară. Am vrea atunci mai bine să fi făcut o crimă, să fi distrus un prieten, să fi ruinat o familie, să fi fost murdari, triviali și bestiali. Mai repede am accepta să fim recunoscători unei victime, decât să ne scufundăm în indefinitul neliniștii noastre. Pierduți în obscuritățile unei mine și condamnați fără scăpare, ne-am simți mai luminoși decât în mreșile unei *vini* ce n'o putem înțelege. Conștiința vinovată ne oferă exemplul celui mai mare naufragiu moral. Fără ea n'am înțelege nimic din toată drama păcatului, n'am presimți nimic din procesul prin care fără să fim vinovați față de *ceva*, putem fi vinovați față de *tot*. Când ne simțim responsabili față de sursele prime ale vieții, atunci curajul gândirii noastre a devenit primejdie pentru existența noastră.

Nașterea conștiinții vinovate nu se poate concepe în afară de o existență care suferă. Drumul spre păcat pleacă din suferință și este suferință. Dar o suferință infinită. Presiunea conștiinții vinovate n'o cunosc aceia la cari suferința încetează, pentru cari ea este o

simplă potecă, îngustă ca și dorința lor de fericire sau de nefericire. Ce se întâmplă, însă, cu aceia cari n'au de ales decât între suferință și paradis? (Este oare admisibilă altă alternativă?) Și ce se întâmplă cu aceia cari de frică de a pierde suferința prin câștigarea paradisiului, nu pot renunța niciodată la ea? În ce lume să se așeze acei ce se simt tari numai în contradicție, ce sunt victorioși doar între două tășuri? Nu este existența cea mai plină aceia în care mugurii surâd putregaiului? Într'o mare existență, contradicția este o supremă unitate. Reflexul Divinității în om este sesizabil în rezistența în antinomii. Suntem pe calea Dumnezeirii de câte ori în noi dialectica nu mai este un proces, de câte ori antinomiile se rotunțesc în bolta ființii noastre, imitând curba de azur a cerului, iar pe calea *noastră* (a celor căzuți iremediabil în timp) de câte ori trăim orice proces ca o durere. Și trăim durerea ca o dialectică cu un singur termen. Durerea se afirmă; se neagă tot în durere și se înbină în durere. Este ceva monoton în toată drama suferinții...

Vrând sau nevrând, fiecare om înclină să considere durerea ca un drum spre puritate, ca un simplu moment în evoluția sa, fiindcă până acum nimeni n'a putut-o accepta ca o stare naturală. Neputând-o învinge și depăși, ea se sistematizează în existența noastră, creând o dispoziție exact opusă purității. Ce ispășim prin suferința noastră? Este întăia întrebare a conștiinței vinovate. Ce ispășim când n'am făcut nimic? O vină fără obiect ne tiranizează și povara pe conștiință crește cu progresul durerii. Un criminal are o *scuză* pentru neliniștea lui: victima; un om religios: un gest imoral; un păcătos obișnuit: o abatere dela lege. Acești oameni sunt scoși din comunitate; atât ei cât și comunitatea știu de ce sunt blestemați. Neliniștea lor are un sprijin în certitudinea motivului exterior. Fiecare din ei poate spune liniștit: sunt vinovat, fiindcă... Dar acela care nu poate spune nici măcar *fiindcă*? Sau, când mai târziu, în torturile conștiinței vinovate, acest *fiindcă* va fi urmat de o *scuză* ce acopera totul și acest *tot*, nu va putea mângâia cu imensitatea lui dorința noastră dureroasă după un păcat imediat, concret și viu? N'am vrea oare să fim vinovați față de ceva *vizibil*? Să știm că suferim din cauza cutărui și cutărui lucru, să ne simțim vinovați față de o prezență, de o ființă determinată, să putem aduce durerea noastră fără nume în legătură cu un *nume*...

N'am păcătuțit față de nimeni și față de nimic; dar am păcătuțit față de tot, față de o ultima rațiune. Aceasta este calea păcatului metafizic. Precum formele multiple ale temerii, în loc să se nască individual și disparat pentruca să culmineze în frica de moarte, — se nasc la unii dintr'o frică inițială în fața morții, tot așa în cazul păcatului metafizic, o vină esențială în fața existenței, iradiază dela centru toate elementele povarei noastre lăuntrice.

Conștiința noastră vinovată, încercuită de coroana neagră a păcatului, își dă în cele din urmă seama de un atentat comis de existența noastră împotriva surselor vieții și ale existenței. Întăiul și ultimul păcat.

Dintr'o nesfârșită suferință se naște conștiința păcatului; la rândul lui, el este o pedeapsă a acestei suferinți. Sau poate mai mult: păcatul este o autopedeapsă a suferinții. Ispășim prin el vina de a nu fi devenit *puri* prin durere; de a nu fi făcut saltul, transfigurarea, ci continuăm a suferi mai departe fără margine, ispășim mai cu seamă de a nu fi *voit* să devenim puri. Căci nu se poate spune că n'am avut fiecare la un moment dat cheia paradisiului...

Dintr'o mare reflexie asupra sa însuși, conștiința vinovată începe să descopere rațiunile ultime ale neliniștii sale. Decât, acestea nici odată nu vor putea echivala motivul precis și cauza exterioară, ci, dimpotrivă, amplifică problemele existenței proprii.

Căci toată drama păcatului metafizic consistă în trădarea rațiunilor ultime ale existenței. Aceasta înseamnă a fi vinovat față de tot, iar nu față de ceva. Știind aceasta, ne-am ușurat sarcina și blestemul? Nu; fiindcă nu putem înlătura „cauza” neliniștii noastre fără

să ne înlăturăm și pe noi. Deja, *păcătuiind* ne-am înlăturat din existență, câștigând în schimb, o deconcertantă *conștiință* a acestei existențe.

Toți acei ce au trădat geniul pur al vieții și au turburat sursele vitale în elanul demiurgic al conștiinții, au atentat la rațiunile prime ale existenței, la existență ca atare. Ei au violat misterele ultime ale vieții și au ridicat toate vălurile ce acopereau taine, adâncimii și iluzii. Conștiința vinovată rezultă din atentatul cu voe sau fără voe împotriva vieții. Toate clipele, cari n'au fost clipe de extaz în fața vieții, s'au totalizat în vina infinită a conștiinții. Viața ne-a fost dată ca să murim în extazul ei. Datoria omului era s'o iubească până la orgiasm. Oamenii trebuiau să lucreze la construirea celui de al doilea paradis. Dar la această construcție n'a fost depusă până acum nici o piatră; doar lacrimi. Se poate oare construi un paradis cu lacrimi?

Păcatul metafizic este devierea dela suprema responsabilitate în fața vieții. De aceea ne simțim extrem de responsabili în fața ei. Suntem vinovați de a fi conspirat în nesfârșita noastră durere împotriva purității inițiale a vieții. (Dar oare *viața* n'a conspirat și ea împotriva noastră?)

Un om care iubește viața și a conspirat împotriva ei, este asemenea unui creștin fanatic care a renegat pe Dumnezeu. Păcatul teologic este tot așa de grav ca și păcatul metafizic. O diferență există totuși: Dumnezeu poate ierta dacă vrea; viața, însă, fiind obosită și oarbă de fulgerele noastre, ne poate reprimi numai dacă vrem noi. Ceeace înseamnă: renunțare la calea divinizării proprii și pierderea în anonimatul surselor vitale (recâștigarea naivității paradisiace, când omul nu cunoștea durerea și pasiunea pentru durere). Încă odată, mântuirea este o chestiune de *voință*.

A ucide un om și a ucide viața! În primul caz te condamnă semenii, în al doilea destinul tău devine o condamnare. Trăești ca și cum ai fi condamnat de ultimul principiu (de natură, de viață, de existență, de Dumnezeu, etc.) Poate numai atunci începi să *știi* ce e viața și să înțelegi lucruri inaccesibile filosofiei; să disprețuești legile naturii; să fii *altcum* trist; să iubești absurdul...

De aici, un drum prin întunec ar putea să ne descopere o lumină secretă. Dar dacă această lumină ar fi un moment final? Căci din lumină nu mai putem cădea în întunec, atunci când lumina ne primește ca sfârșitul istoriei noastre. Transfigurarea este o mare tentație după povara păcatului metafizic, care ne-a scos din rândurile oamenilor și a vieții, mai mult decât o crimă ordinară. Nimeni, pe căile durerii și ale păcatului, ale nebuniei și ale morții, nu scapă din vedere fascinația învăluitoare a unei lumini finale. Dar tot așa nici unul, din aceia cari au trăit amarnic dialectica demonică a vieții, nu poate accepta beatitudinea finală, atunci când mai are încă de trăit. Din frica de sfârșitul *lui*. Căci transfigurarea este o înfrângere a dialecticii, o transcendere esențială a oricărui proces. Sfințenia este o stare de continuă transfigurare, deoarece sfințenia este o depășire definitivă a dialecticii. Un sfânt n'are nici un fel de istorie; el merge în linie dreaptă spre cer.

Cine a acceptat marile poveri ale vieții, iubește mai mult tragedia, decât transfigurarea. Teama de monotonia clipelor sublime este mai mare decât teama de prăbușire. Ce poate fi pentru acela transfigurarea, decât *uitările* propriei tragedii, sublimele lui lașități? Există multă bucurie în neliniște și multă voluptate în suferință, din moment ce omului îi poate fi teamă de orice mântuire ca de o mântuire *înainte de vreme*. Este ca și cum odată efortul transfigurator realizat, ne-ar fi teamă că ne-am pierdut pe noi înșine. De câte ori până acum omul nu s'ar fi putut mântui dacă ar fi voit! Dar se vede că suferința descopere lumi ce pot înăbuși amintirea și regretul paradisului...

MENIREA CĂRTURARILOR SAU DESPRE O ALTĂ TRĂDARE A LOR

DE

TOMA VLĂDESCU

Dacă privim bine peste aceste pagini, acum când totul ne apare mai clar, vedem că locul unde ne poartă gândurile de aici, este acela al unui câmp de luptă. Războiul ideilor din ultimul veac, și care s'a dus de altfel la foarte mediocre înălțimi, nu a trecut fără ca omul, mai întâi, să fie el însuși substanțial micșorat. Chemarea mulțimilor la viața publică, prin dezastrul par'că iremediabil al Revoluției, nu a întârziat să stabilească și pe un plan mai sus, o adevărată democrație intelectuală în care, de fapt, trăim.

Mai mulți „*bonhomme Système*” cum ar fi spus Renan, s'au întâlnit în ultimul timp, destul de numeroși, pe acest câmp de luptă unde vom încerca să pătrundem puțin, au discutat și s'au bătut adeseori sub privirea lacomă a votului universal — așa încât a fost firesc să nu învingă decât aceia cari au știut să aibă cele mai vulgare seducții. Sclipirile feftine au fost confundate ușor cu cristalul, în vitrina adorației obștești. S'au pierdut noțiunile cardinale care guvernează pe om. S'a încercat stabilirea unui echilibru nou, dar penibil — căci ne va interesa să vedem cum nimeni nu poate să trăiască în el. Conducătorii în sfârșit s'au recrutat din gloata acelor cari trebuiau să fie conduși — așa încât inspirația reală, harul dacă vreți, o anumită regalitate a inteligenței într'un cuvânt a fost sortită să iasă și ea, în timpurile noastre, dintr'un fel de capriciu al urnelor. Selecțiunea firească astfel n'a mai avut ce căuta, acolo unde nu se cerea în definitiv decât suma aprobărilor incompetente. Cărturarul nu-și mai cunoaște astăzi misiunea lui — sau poate n'o mai recunoaște fiindcă nu mai este nevoie de ea. Câte amare reflecții se impun acum! Christos a fost răstignit și chinuit de oameni — dar apostolii zilelor noastre nu se mai recunosc decât după locul eminent pe care-l ocupă în simpatia populară.

Asistăm astfel la scoborirea nivelului elitelor mai ales — și acesta este faptul grav care ne ocupă aici. S'a creat mai bine spus un *tip de elită nou*. Va trebui să-l cunoaștem să vedem dacă el valorează cel puțin cât acela pe care l-am pierdut.

Acest tip nou de elită se răsfață acum în tot radicalismul cultural de după război —

iar cel care a codificat legile lui și l-a definit întreg, este doctrinarul liberalismului laic și democrat, Julien Benda, în cărțile lui cunoscute și care sub diverse forme se repetă mereu până azi. Omul acesta nou al lui Julien Benda, noi vrem să-l privim cu lupa, atent. Să-l urmărim în viața lui eventuală dacă se poate — să-l vedem cât și dacă este posibil.

Și numai după ce se va ști cât haos și cât neant se ascunde sub atâta umanitate hibridă, va fi posibil să adunăm elementele sigure care ne-au mai rămas ca să construim reală, cu altă grandoare, imaginea unui cărturar și a unui apostol pe care nu-l mai găsim. Vom ști atunci care este noua trădare a cărturarilor — și vom putea în sfârșit să pricepem care ar trebui să fie menirea lor.

I

„EROUL“ LUI JULIEN BENDA

Iată aproape opt ani acum mi se pare, decând o carte severă, peremptorie, foarte intransigentă mai ales, apărea în vitrina librăriilor ca să lichideze oarecum un anumit spirit din zilele noastre și ca să arate par'că mai mult dreptatea pe care o avea Renouvier afirmând că „*le monde souffre de manque de foi en une vérité transcendente*“.

Această frază chiar, fixată ca *motto* pe prima pagină a cărții spunea, cum se vede, destul și mai mult decât n'au mai putut să spună toate demonstrațiile care aveau să urmeze. Dar câți morți au fost desgropați cu acest prilej! Iată-i aproape pe toți, scoși la întâmplare de sub crucile din cimitirul acesta viu al spiritului și al gândirii, aduși în fața unui tribunal destul de sumar, adeseori inchiuzitorial mai mult și care avea să-i surprindă în accente nesigure, în frânturi de frază, până acolo unde nu-i mai recunoaștem aproape din energicul rechizitoriu care li s'a administrat atâta de definitiv... Am încă în fața mea această sgomotoasă carte: cât desfrâu de citații... Cum tot lucrul acesta pare „aranjat“, minunat îngrijit, la suprafață! În hazardul cu care răsfoesc din nou volumul, văd par'că mai bine această trudă inutilă și diletantă, îi revăd deopotrivă pe toți din nou — Comte, Marx, Vauvenargues, Proud'hon, Vandepool, Thomas d'Aquin, mai știu eu, convocați în câteva linii numai la nu știu care grav sobor al „spiritului pur“, unde Julien Benda abia dacă mai consimte să-i privească — și, cel mult, prin ochelarii metafizici ai geometriei lui Spinoza..

Dar confruntările acestea abile, grăbite, sumare, n'au dovedit nimic și soluțiile nu valorează mai mult. Toți autorii aceștia, aduși astfel într'o discuție care abuza de ei, s'au apărat destul de dârz, destul de sever — iar morții au făcut-o par'că tot atâta de bine ca și aceia cari trăesc. *Habent sua fata...* Iar d. Julien Benda, cu siguranța aceea apodictică a afirmărilor lui — afirmări care negau atât! — poate se va fi clătinat puțin. Câte răspunsuri a primit, într'adevăr! El a fost acoperit par'că de un unanim refuz care trecea ușor în umbră mediocra aprobare a unor „biserici“ literare fără rost — atâta de mult, încât s'ar fi spus că printr'o sadică plăcere toată lumea ar fi vrut să arunce o piatră în această *Trahison des clerics*, mică pretențioasă carte, care n'ar fi avut nevoie de atâtea lovituri. Dar *La fin de l'Eternel* apărută aproape în același timp, ca o replică, arăta bine că Julien Benda nu își primea înfrângerea deloc, că el fusese impermeabil la tot ce se petrecuse împrejur — cașicând s'ar fi vorbit mai multe limbi care nu îl pricepeau, apărea clar acum că nicio evidență n'ar fi putut să-l atingă. Aceleași polemici astfel au început din nou și a fost acum momentul interesant când, strâns atâta de mult, Benda a pictat mai pasionat, mai absolut, într'o aproape ideală viziune, imaginea sumbră a acestui idol nou care trebuia să fie clericul, cărturarul lui.

Îl vom vedea firește și acum; pe acest cărturar, păstrând aceleași pasiuni nedefinite pe care le știm — „Bine”, „Justiție”, „Adevăr” —, dar de acum lui îi va fi interzis mai ales oricare contact cu viața mizerabilă a oamenilor. *Il doit fuir l'événement*, ne spune Julien Benda — și aici, se pare că va trebui să căutăm, după Julien Benda cel mai înalt destin al unui cărturar inspirat și al unui apostol demn! Să fugă de viață, să fugă de „obiect”, de real... Iată gândul ultim al lui Benda. Această abstragere din viață însă cu tot ce cuprinde ea laș, egoist și opac — să fie oare un just respect pe care cărturarul și l-ar datora și prin care s'ar recunoaște esența lucrului bun și nepieritor care s'ar găsi în el! Dar să fie mai ales o atitudine posibilă de viață — după legile omenești sau divine atâta cât ne este permis să cunoaștem?..

Iată-l pe acest *ermite Jean* din povestirea lui France, și care sfâșiat de răspunderile pe care viața i le dă — vrea să fugă de ea. Necunoscând niciun adevăr întreg, el nu cunoaște nimic și s'ar mulțumi să trăiască, fără răspunderi *dans une heureuse stupidité*, în acel „prieuré”, pe care și l-a ales, departe de viață.. *n'agissant pas, je ne crains pas de mal faire*, spune el. Dar nu-i va fi permis s'o facă — nu va putea.. Natura lui îl leagă de viață mai mult decât și-a închipuit. *Quoi qu'on fasse, vivre c'est agir*, i se răspunde din altă parte — ca acel negustor din *O mie și una de nopți* care cu un sămbure de curmală azvârlit la întâmplare, a ucis fără să știe pe fiul invizibil al unui Gentu! La fel călugărul Jean va trebui să trăiască, să acționeze chiar, fără voia lui... Va fi de ajuns să vorbească; atunci cuvintele lui adunate ar putea fi elementele unei doctrine care să dispună de fericirea sau de nenorocirea oamenilor. Tăcând — tăcerea lui va fi comentată, se va discuta și se vor trage concluzii...

— *Faudrait donc mourir pour être innocent et tranquille ?*, strigă călugărul desperat;

— *Prenez-y garde encore : mourir c'est accomplir un acte d'une portée incalculable!*

Jocul este fără scăpare... Tristă și înaltă poveste totuș, unde se recunoaște ușor geniul lui France și prin care exploratorul din grădina lui Epicur a ajuns atâta de frumos, departe. E bine mai ales s'o spunem tuturor, aceluia cari cred că viața poate să nu aibă rost în socotelile lor. Nu putem să fugim de ea. Viața, nu putem s'o pricepem decât așa, ca lucrul cel mai serios și căreia trebuie să ne dăm întregi: acesta e sensul ei, numai astfel ea ni se poate da, prin integrarea noastră perfectă cu un „mare tot” din care ne va ajunge să pricepem doar partea care ni se cuvine, în lotul destinului pe care-l avem.

Dar subț acest raport mai ales și altfel decât s'ar crede, „apostolul” lui Julien Benda are atâta de puțin absolut! Fiindcă nu poate fi un zeu, — în răzvrătirea lui mi se pare cel mai sărac...

Afișând totuș aceste gânduri Julien Benda n'a venit el în conflict cu acțiunea, cu viața lui mai întâi? Iată-l în gol acum, când în fața acestor zadarnice lumini, se ridică destule întrebări pe care nu le lăsăm să treacă, dar la care Benda nu s'a gândit să răspundă.

Spinoza într'adevăr, el însuș, nu ignorează „evenimentul” lumea în sfârșit, care asasi-nează pe Witt — atunci când părăsindu-și izolarea el coboară ca să scrie, cu „primejdia vieții” pe ușa asasinilor: *ultimi barbarorum*.. La fel Zola, care n'a ignorat „evenimentul” Dreyfus și atâția alții ca el! Dar acești apostoli din cari Benda face icoane și idoli în Biserica lui — o biserică fără cer — pe cari îi vedem totuși căzând în viață, în lume, decâteori lumea lor este atinsă, decâteori suferă punctul lor de vedere și decâteori, astfel ei se apără pe ei în viața ideilor lor (și niciun om n'a făcut vreodată altceva!), acești cărturari într'adevăr nu sunt și ei tot atâta de mult trădători în sensul pe care-l voia Benda? Să dăm mai repede la o parte iluziile unei ieftine „purități” și să privim mai adânc. Deaceia nimeni să nu ne spună — Julien Benda o face

totuși, destul de explicit, destul de naiv! — că părăsind turnul lor de fildeș, acești înalți apostoli n'au vrut să apere decât imuabilul *Adevăr* (care!), Justiția „ideală“, aspectele diferite în sfârșit ale divinei *idei*, ale nu știu cărui „Dumnezeu“ într'un cuvânt, pentru ca să acceptăm integral teologia lui Platon, atâta de orbește scumpă lui Julien Benda. Vai!, nicio religie nu mai este universală — și aceea a lui Platon este mai puțin cu siguranță decât a lui Christos! Orice-am face, imi apare clar că în cele mai înalte credințe ca și în acțiunile cele mai dezinteresate, o ordine subiectivă este intim legată de viață, de atitudinile noastre! Cine astfel și prin ce aroganță, ar putea să ne spună că apără concepte ideale, numai? Cum s'ar putea să vedem atâta de greu, adevărul, ascuns în fiecare din noi! În ordinea laică, pământească, care se opune ordinei revelate, fiecare se exprimă numai pe sine: nu suntem decât unitatea neinteresantă, individualitatea noastră. Este câmpul vast al lui *quot capita, tot sensus*, care n'are altă universalitate decât a sfâșierilor fără sfârșit. Romantismul ultimului timp a agravat mai mult această dezordine: *quot capita* a putut astfel ușor să devină *quot animi, tot sensus*, într'un imperiu de confuzie în care omul tot mai mult singur, tot mai mult izolat, strigă neantului adevărurile efemere ale sensibilității lui. În această lume astfel avem să privim, fără exces de venerație, pe eroii sau pe „eroul“ lui Julien Benda. Descinzând în piața publică atunci când li s'a părut potrivit, ca să apere nu știu ce Dumnezeu, al lor, și Gerson și Spinoza și Voltaire și Duclaux, pe cari-i vom onora numai pentru onesta pasiune pe care au pus-o în acțiunea lor, acești cărturari toți rupând izolarea în care se voiau, n'au făcut decât să apere o lume de sensibilitate a lor, „partidul“ pe care ei îl reprezentau: în ultima analiză pe ei s'au exprimat, pe ei s'au apărut mai întâi. Iar dacă se revendică pentru ei un titlu mai înalt de venerație și de recunoștință istorică, n'ar fi mai bine poate să ni se spună până la ce punct „adevărurile“ lor „ne conveniau“ tuturor ca să evocăm utilă justă gândire a lui Comte, sau poate să ni se spună (dar iată ce e mai greu!) întru cât acțiunea acestor înalți cărturari, ce e *material* în acțiunea lor, a putut să fie și copia sensibilă a nemuritoarei *Idei*, acest păgân și universal Dumnezeu, — adevăr, justiție, tot la un loc, — și din care Julien Benda merge până a vrea să facă legea unei alte lumi? Dar aceasta, cine ar putea să ne-o spună!

Julien Benda își îngăduie totuși s'o facă — una mai mult, în atâtea naivități pe care nu le-a băgat de seamă. El trece fără să priceapă că etericul cărturar pe care l-a visat n'a existat niciodată și că mai ales, discursul acesta, de curând, pe care el l-a făcut *à la nation européenne* propune lumii de mâine un Codex unic dar sfâșiat de toate creerile și de toate sensibilitățile lumii. O palidă evanghelie fără duh din care țipă toate desperările, mai multe secole de zadarnice căutări.

Fără îndoială între fumul gros al romantismului său filozofic, între *nori* cum ar fi spus Aristophanes și între elementele care compun bunul mai sigur al vieții, Julien Benda a ales de mult. *L'Europe sera une victoire de l'abstrait sur le concret*, spune el.

Dar, aici, omul ce va deveni?. E drept că Julien Benda nu se ocupă prea mult. „Europa“ totuși va trebui să fie aceea a oamenilor ei.

Pe acești „oameni abstracți“ însă oricât i-ar fi căutat, Julien Benda până azi nu i-a putut găsi... El nu-i va cunoaște niciodată mai mult! Am văzut pe cărturarii lui, refuzând poate, dar amestecându-se pasionat și tragic adeseori în debateri, în evenimente, i-am văzut clădindu-și pozițiile lor ca să apere „abstracțiuni“ într'adevăr dar care se făceau de carne și de sânge atunci când ființa lor toată se risipia în bătae... Și Julien Benda el însuși propunând universalului pe acești cărturari, n'a tăcut-o el numai pentru că le împărtășește credința? Cărturarii lui, acești apostoli dacă vreți, au apărut totdeauna un Dumnezeu, foarte relativ, care îi locuia pe ei și care era numai al lor... Pe câmpul liberei

gândiri am putea, în definitiv, să-i înțelegem ușor. Dar când ei revendică pentru pozițiile lor tirania unei universalități pe care n'o vedem, când astfel gândirea lor, în numele unui fel de „partid“ al lui Dumnezeu (confectionat în călimări), se vrea dominatoare, exclusivă, absolută, ca să spunem cuvântul — atunci nu mai pricepem nimic. Căci oamenii aceștia de cari vorbim nu sunt căutători, nu-l caută, numai, pe Dumnezeu, — dar ei pretind să-l cunoască, pe pământ, și îl afirmă. Ei se pretind astfel, cu un orgoliu atât de sărac, *teofori*, purtători de Dumnezeu — cașicând drepturile lor ar fi acelea ale unui Pascal. Este imperios de aceea să-i chemăm la ordine și la simțul realului. Și este atât de ușor!

Să fim noi într'adevăr, sau oricari alții, acești cărturari pe cari îi refuză Benda și împotriva cărora el lansează, ca altădată Zola, formidabilul lui *J'accuse*, să fim un minut, cel puțin oamenii „plebei“ îndrăgostiți de particularisme pieritoare și de acel temporal care se pare că neagă eternul... Cât de ușor totuș ne putem întoarce împotriva acuzațiilor noastre! Cum ne întoarcem împotriva lor, într'adevăr, și le răspundem cu drepturi egale, cel puțin...

— Dar voi! Justiția aceasta, atâta de ideală pe care pretindeți să o apărați, — eu, cărturar legat de anumite particularități cari îmi dau contur și mă definesc, eu țin la ea într'adevăr tot atâta de mult, iar formele ei divine cu adevărat eu nu vreau decât să le realizez și să le trăiesc pe pământ. Aceste forme care vă plac, dar pe care n'ați spus de ce le știți mai mult decât mine, voi le căutați în lumea imaginară de visuri și de himere, care neagă orice viață omenească; în ce mă privește, eu le presimt într'o anumită ordine eternă a cetății care îmi permite să fiu eu însumi, mai întâi, să nu mă pierd în confuzie, să nu mor în neant.. Și acestor bogății pe care le simt, care trăiesc, dar pe care voi sunteți mândri când le ignorați, eu trebuie să le adaug moștenirea unor morți fără cari lumea aceasta, cu adevărat, mi s'ar părea insuportabil de săracă...

Acest dialog suveran, îmi apare egal de îndreptățit într'adevăr — dar numai acolo, în lumea în care ne cheamă omul lui Julien Benda. În lumea aceasta, de altfel, Julien Benda el însuș va trebui să trăiască absolut. El va fi ispitit într'o zi, bănuiesc, să-și revizuiască foarte atent valorile propriu, să-și spună lui mai întâi ce poate să mai primească și ce trebuie să refuze neapărat dintr'o lume pe care s'a hotărât s'o schimbe fundamental. Căci teza pe care și-a apărât-o cu o atâta de dărză pasiune, ar fi trebuit cel puțin să-i comande o logică mai strânsă, o schemă inextricabilă de idei. S'o vedem noi acum. Să mergem până la ultimele concluzii ale unei gândiri care abdică totuș de foarte multe ori și care se teme de ea. Ce ne spune într'adevăr și unde ne conduce omul acesta al lui Julien Benda atuncea când îl ascultăm atent chiar în tăcerile lui și când îl lăsăm să vagabondeze liber în lumea în care ne cheamă?..

Acest cărturar pe care autorul lui *Trahison des clercs* l-a vrut ca pe un ascet aproape inuman al spiritului pur, trăind în permanent contact numai cu idealurile transcendente ale omului — să nu trăiască decât pentru ele —, aducând în universalul haos un minut cel puțin de adevăr și care să fie, el însuș, „eternul“ și „adevărul“ și „frumosul“, această adeziune dată turnului de fildeș numai, ca o unică grandoare, ne arată clar că Julien Benda nu are decât un singur adversar și că acesta e *cărturarul militant*, numai el. Pe acest cărturar, singur, Julien Benda îl atacă, poate fără să știe, dar în toate pamphletele lui. Și acel „fuir l'évènement“ pe care l-am amintit, Julien Benda ni-l spune într'un moment de mai strânsă confruntare cu sine, ca să vedem oricum că această conștiință timid de tot a pătruns până la el. De aceea decâteori el își vede eroii căzând în viață, decâteori îi surprinde în contacturi pe care le crede vulgare, Julien Benda se simte obligat să-i scuze, oarecum, motivând acțiunea lor cu grave abstracțiuni, peste care se

trece ușor, dar în așa fel încât acești singuratici „apostoli“ rătăciți pe pământ să apară în mijlocul nostru ca exponenții numai ai unor idealuri absolute care-i animă.

Va trebui să ne oprim mai mult în acest loc, pe unde Julien Benda trece fugind. Am stabilit că adversarul lui Julien Benda nu poate fi decât *cărturarul militant* și că lui îi trebuie un apostol care să *predice* numai și care să fie cum ar fi spus Romain Rolland „*au-dessus de la mêlée*“. În acest fel niciodată cineva nu s'a priceput mai puțin pe sine decât Julien Benda sau în orice caz nimeni n'a fost mai mult trădător cu propriile valori, cele mai intime, ale gândirii lui. Vom simți aceasta ușor, va ajunge să privim numai această gândire a lui Julien Benda și s'o confruntăm cu pasiunile lui cele mai tari, filosofice și literare. Vom găsi aici un divorț de fiecare minut, pe care teoreticianul îl simte puțin, — dar care sfâșie fără milă puritatea profetului. A!, un suflet romantic s'ar mulțumi fără indoială — dacă n'ar fi decât pentru săraca frumusețe a unui sistem — să vadă un om pur, pur absolut, neprimind nimic și pe nimeni din tot ce a putut să aibă contacturi intolerabile cu viața, să-l vadă ridicându-se singur dacă trebuie în vârful acestei piramide de monstruoasă voință în fruntea unor cruciade imaginare chiar.

Dar să fim liniștiți. Julien Benda nu pleacă nicăieri. Ca omul acela gidien devorat de frenetice nostalgii după peisajii arzătoare unde ne invită, dar nu va merge niciodată cu noi —... *Menalque Menalque je songe à toi!* — Julien Benda nici el nu se va da mai mult. Ce vine el să spună azi, cărturarilor din zilele noastre?... Să fugă de oameni, de lume — dar, cel puțin, care „Justiție“ ce „Adevăr“! Când le-a defnit și când le-a găsit el vreodată? Se simte oare câtă spaimă se ascunde — subt echivocul atâtor tăceri! Un creștin ne poate vorbi acum limbajul acela din altă lume și pe care-l putem asculta fascinați sau umili... Dar această aventură pe care ne-o propune Benda, cum s'o îndrăznim, când nimeni n'ar ști să ne arate drumul! Decâteori se urcă pe schele, el însuși, — cade mereu amețit.. Dar în pustiul acesta pe care-l deschide în fața noastră cașicând ar simți, el mai întâi frigul imens care ne strânge, Julien Benda inventează umbre care nu mai ascund nimic.

Umbrele acestea să le scoatem totuși puțin la lumină. Căci fără să ne mai întrebăm dacă „binele“ pe care l-ar fi vrut, răscumpăra, chiar puțin, răul pe care l-a făcut — dar cât de sărac simbol de pace acest Zola care sfâșie fără milă inima unei țări, a țării lui, în cel mai grav minut al desfășurării ei istorice! A avut dreptate Zola, atunci? Nu a avut? Lucru care interesează mai puțin... Noi putem spune însă în orî ce caz, că pe terenul unde a dus lupta Zola, el n'ar fi putut în niciun fel să aibă mai multă dreptate decât adversarii lui. Dreptatea anarhică a rațiunii și a oamenilor nu se poate urmări mai departe decât până acolo numai, în acordul omului cu sine. Cu această singură condiție, omul care nu se cunoaște decât pe el, e adevărat și just. Dar adevărul acesta e atâta de relativ! Făcând din omul, care nu s'a lîmîtat, un centru exclusiv de viață, cașicând fiecare om deodată, peste tot ce există ar vrea să-și întindă imperiul lui — acest adevăr desagregă, destramă, e revoluționar. Este în bună parte „adevărul“ Reformei și al liberului examen care au dat primele lovituri în unitatea de altădată a conștiinței omenești. Deaceea adevărul acesta, care a fost și al lui Zola, neavând în el nimic social, nimic național, cum ar fi fost firesc, și astfel, mai mult, neavând nimic transcendent — cum să ne mirăm dacă nu a putut să convingă! El a rămas astfel glasul exasperat, dar singur și sărac al unui om care s'a crezut mai drept decât semenii lui. Trist orgoliu într'adevăr care a trebuit să se plătească atâta de scump... Alți oameni s'au ridicat împotriva lui, tot atâta de increzători în ei și poate în mai mult decât ei, ca să strige o altă dreptate. Și aici va fi fost tot izvorul otrăvit al unui mare scandal care a trecut.

Dar în acest război, când oamenii s'au bătut într'adevăr pentru idei, — care să fi fost

rolul eminent pe care l-a jucat cărturarul lui Julien Benda? Cum ar fi putut el aici să aducă mai mult adevăr, și de ce „justiția“ ar fi fost de partea lui mai mult?

„*Ceux qui racontent cette histoire* — spune un pasionat adversar al tezei pe care a apărut-o Zola — *ont aujourd'hui coutume de mettre tout le monde d'accord en faisant admirer comme une seule et même vertu le feu jumeau des passions de justice et de patriotisme qui brillèrent alors d'un éclat symétrique au cœur des Français. Je ne dirai rien de pareil car je ne veux pas sacrifier au faux dieux. La Justice n'était pas d'un côté, ni la patrie de l'autre. Nous les défendions toutes deux*“.

Justiția, aceeași justiție se revendică astfel de amândouă părțile cu o egală siguranță. Cărturarii, toți, de o parte și de alta, pe baricade care totuși se înfruntau atâta de violent, se băteau pentru același nedefinit ideal — în așa fel încât Pascal n'ar mai fi priceput nimic, sau poate ar fi priceput cu atât mai mult... El ar fi spus cărturarilor lui Julien Benda că inventează o justiție și un adevăr care n'au existat nicăieri. Și ar fi adăugat poate cu o mai deplină siguranță acum, că nu este alt adevăr decât acela care i s'a arătat lui, în acea noapte înfrigurată de Novembre când mâna omului sfânt, încălzită de „focul“ pe care l-a simțit și pe care l-a spus, a scris cuvintele sacre din „memorialul“ care l-a mântuit.

„ *Joye, joye, joye, pleurs de joye*“.

Când ne-a dat vreodată cărturarul lui Julien Benda acest delir și acest sublim minut! Și doar el n'ar fi vrut să ne dea decât atât... Dar pornind pe drumul infundat al propriei lor atotputernicii acești cărturari ne-au făcut în schimb să vedem, ne-au arătat până la durerea ultimului refuz, cât de săracă este imaginea altui Dumnezeu, pe care-l cunoaștem toți, pe care toți l-am vânturat în păcatul desnădejdilor noastre, — acel „*Dieu des philosophes et des savants*“, de care a fugit Pascal. Cărturarii lui Julien Benda, ei mai întâi, nu l-au găsit nicăieri. Unde au realizat ei, pentru adevărurile lor, acel acord unanim care ne-ar fi robit pe toți? Cerem poate prea mult?... A, dar când ni s'a promis „*totul*“ — ar fi greu să ne mulțumim cu puțin!

Rezultatele au fost, dimpotrivă, contrare unor nădejdi de naiv optimism — și, cu cât timpul trece, sunt mai puține speranțe că judecățile simple ale oamenilor se vor înțelege mai mult. Acest Dumnezeu fabricat n'a impus nimănui.. El n'a depășit pe om și s'a prăbușit cu el. Pentru dezbateră care ne ocupă — cât de interesant într'adevăr acest proces, de idei mai mult, care a zguduie atâta de violent conștiința veacului trecut? Abia acum vedem, par'că mai bine, cât de mult pozițiile au devenit egale sub un anumit raport. A fost un război cumplit de idei în care — dintr'o parte cel puțin! — nu s'a pus nimic mai mult decât lucruri omenești. Fiecare a gândit și a apărut în felul lui, un același ideal de dreptate și de adevăr. Și dacă valori de altă durată au intervenit totuși în acest pasionant proces, va trebui pe acestea să le vedem mai târziu: e bine să spunem de pe acum însă că ele nu se vor găsi în niciun fel acolo unde Julien Benda le-a crezut.

Apare astfel cu atât mai straniu să-l vedem pe Benda tinzând să ne impună un tip anumit de cărturar, al lui, și revendicând pentru el, ca un miraculos privilegiu, nu știu ce divinitate din care nu ni se spune nimic. Critica astfel rămâne liberă și ar fi imposibil să nu refuzăm cărturarului lui Benda, până acum cel puțin, acest exclusiv adevăr și această imaginară universalitate pe care el le-a înfățișat la olaltă, atâta de penibil, atât de fragil. De aceea nu credem că ne grăbim prea mult dacă socotim lichidată prima ipostază a acestui cărturar, aceea în care el s'a crezut posibil, militant chiar, dar în slujba unui inexplicabil ideal absolut, care totuși niciodată n'a apărut ca atare și niciodată nu l-a depășit.

Dar poate pe „eroul“ lui Julien Benda, ca să-i păstrăm par'că acea glacială grandoare,

goală și rece, unde atâta de imposibil aspiră, poate va trebui să-l căutăm într'adevăr aiurea, acolo, de altfel, unde noi am încercat să-l zărim când am crezut că Benda ar fi trebuit să gonească din lumea lui pe *cărturarul militant*, mai întâi, să-l căutăm așa dar pe acest cărturar care nu militează și pe care Benda nu l-a definit decât abia acum, târziu, când i-a spus, ca într'o ultimă desperare par'că — *să fugă de eveniment*. Numai aici într'adevăr se pare că mai poate fi refugiul acestui om inuman, care n'ar trăi nicăieri...

Să credem un minut că el ar putea, singur să nu „trădeze“. Să uităm chiar pe eremitul Jean, a cărui umbră se ridică acum din nou, strivitoare, peste noi, și să admitem că acest palid „erou“ ar fi posibil, că ar putea trăi. Un erou?... Da, oricum. Căci el năzuește, așa cum l-ar fi vrut Carlyle, să prefacă tot, să ducă după el mulțimile și să-și supună toate conștiințele omenești. Julien Benda are într'adevăr — singur lucrul acesta, pe care-l vom recunoaște — o sete aproape, inexprimabilă, de a câștiga poziții, o permanentă luptă cu tot ce găsește împrejur, sau în orice caz, un non-conformism care ne place. Dar dincolo de asta, nu mai rămâne nimic... Eroul lui moare înainte de a se bate! Tristă aventură, mai grozav sfârșit fără îndoială decât al unui Brand — înfrânt pe crestele înălțimilor unde nimeni nu l-a urmat.

Prin natura lui astfel, eroul lui Benda se găsește dela început într'o lume de absurd și de echivoc. Numai aici într'adevăr, în acest climat de spaimă mai mult, sterilele exaltări ale imaginației sau cine știe ce grave dezordini ale gândirii vor putea să întâlnească fantoma pe care am vrut s'o închipuim, acest om imposibil și abstract care ar da lumea pe care o visează Benda, *trionfante du concret*. Oricât de absurd, oricât de ireal, oricât de imposibil, este cel mai bun cuvânt, omul acesta este totuși interesant — să-l privim.

Căci dacă *Monsieur Teste* al lui Valéry era „*le démon même de la possibilité*“, de data aceasta cărturarul lui Benda, eroul lui, este alt demon cu siguranță, dar al unui sărman „Adevăr“ de mult orgoliu și de oarbă contemplare lăuntrică, al unui „absolut“ pe care de altfel l-a elaborat numai el și pe care, de aceea poate, își închipue că îl cunoaște deplin. — Fără să mai caute zadarnic, fără chiar să mai se îndoiască așa, cașicum esențialul adânc al lucrurilor, al vieții, a tot ce e, ar fi întreg știut, — această „mașină omenească de care vorbea Descartes, la Julien Benda închide un suflet perfect. Această compoziție atât de hibridă pe care o vedeți, acest *tip nou de elită* în sfârșit care pretinde a se găsi pe suprema treaptă de umanitate, nu va fi cunoscut niciodată totuși sfâșietoarele ruperi ale marilor căutători de adevăr. În această lume și Montaigne și Dostoiewski și Pascal, atâția alții mă tem că apar fără sens... Julien Benda știe tot — acesta e groaznicul adevăr! Cum ar putea el, altfel, să mai vorbească în atâta deplină siguranță, de Justiție, de Adevăr, dacă nu le-ar cunoaște perfectă imagine pe care vrea să ne-o dea?... Observ deopotrivă că Benda n'a vorbit niciodată de „cărturari“ cari s'ar fi înșelat, ci numai de aceia cari „trădează“ cari au „trădat“: este mai mult decât naivă prezumțiozitate în acest edificator cuvânt! Și dacă ar fi să căutăm mai atent în această ingenuă gândire și în acest bagaj confuz de cuvinte, trăsătura caracteristică mi se pare a fi aceea care, cu o senină fericire, scoate absolutul de sub oricare controversă posibilă. Cât de înțelegător și cât de amar ar fi suras aici Anatole France! Cărturarul acesta al lui Benda trebuie să spună adevărul, pentru că, fără îndoială, îl cunoaște... Ca și acea frumusețe perfectă și moartă a lui Baudelaire — *un rêve de pierre* —, izolat par'că de tot ce e viu, acest straniu apostol va trebui să păstreze sever o egală distanță de toate pasiunile care turbură conștiința omenească: numai astfel, se pare, el va evita compromisul și va izbuti să nu cunoască îndoeli care l-ar putea clătina.

Et jamais je ne pleure et jamais je ne ris.

Aceasta va fi așa dar atitudinea cărturarului nou, a filozofului, a poetului, a isto-

ricului chiar, căci, pe toți, așa i-a definit Benda, de curând în mai multe articole răzlețe care se integrează de altfel perfect în întregul lui sistem de gândire.¹⁾ Dar acest cărturar ideal care nu va avea nici pasiuni, nici simțuri, căruia nu-i este îngăduit nimic din tot ce împlinește noțiunea de om, va trebui în schimb să înfățișeze o forță uriașe de rațiune pură, căci aceasta este funcțiunea exclusivă pe care i-o admite Benda! Cu acest material unic așa dar, omul care ni se oferă, va izbuti să afirme fără să se îndoiască, să gândească fără să trădeze... Ajunși aici însă, vedem par'că mai lîmpede noul ideal — atîta de vechi!, strigoi pe care l-am cunoscut! — și, într'o lume chiar în care l-am fi închîpuit stăpîn, vedem încăodată acum cît este de sărac.

Dar e bine să chemăm din nou lîngă noi pe chinuîtul ermit, Jean — acest extraordinar personagiu într'adevăr și în fața căruia comentatoriî lui France poate niciodată nu s'au oprit destul. El este o replică groasnică pentru un secol întreg care a mințit. E acelaș chin de absolut și de adevăr invins, o dîmineață care s'a făcut tîrziu, un om îngrozitor de sărac tocmai cînd s'a crezut stăpîn — dar în caricatura aceasta, poate adeseaori voită, acest om desfigurat acum cînd se zbate în aiurarea tuturor deprimărilor omenești, în niciun caz, nimic nu mi se pare nedrept. Acest călugăr Jean, ca un fel de oglîndă a lui Dorian Gray, este pentru Julien Benda singurul răspuns — o lespede subt care trebuie să moară tot. El privește acum dezolat pe omul acesta „nou“ pe care-l înfățișează Julien Benda. Materialul lui... El îl cunoaște destul? N'a lucrat oare și nu s'a gîndit la el, mai mult de un veac?...

— *La science ?*, ne va spune el, — *mais elle surprend des rapports trop peu nombreux pour former un systeme soutenable*. Dar răul ei poate, e chiar mai adînc :

„... *Ce qui afflige, enlaidit et deforme excessivement les hommes, c'est la science qui les met en rapport avec des objets auxquels ils sont disproportionnés et altère les conditions véritables de leur commerce avec la nature. Elle les excite a comprendre, alors qu'il est evident qu'un animal est fait pour sentir et ne pas comprendre...*“

Deopotrivă nici artele și nici industriile nu vor prețui mai mult — „*car on ne saurait dire d'avance si telle entreprise fera du bien ou du mal...*“

Sunt aici desnădejtile iremediabile ale unor dezamăgiri care poate niciodată n'au fost mai mari. Dar fără să ne prăbușim în acest delir, — atîtea reale deziluzii ar fi trebuit totuș să ne învețe mai mult.

Clericul lui Julien Benda n'a putut să priceapă nimic. El are acum, atîta de tîrziu, acelaș punct de plecare cași călugărul lui Anatole France, acelaș pe care l-a avut omul secolului al XIX-lea... El încearcă din nou o experiență care s'a făcut. Nimeni nu este mai orb decît el în această goană frenetică după o poziție ideală care se pierde în neant, în spre o lume pe care n'o va găsi nicăieri. Unde a putut ști acest cărturar valoarea absolută a rațiunii, ce misterios privilegiu îi dă siguranța adevărului — pînă acolo încît toți adversarii lui să fie „trădătorii“ marilor destine pe care numai el le-ar servi!

Cînd își va pune aceste întrebări mai atent, omul acesta „nou“, al elitelor noi care ni se prepară, va fi silit să tacă și în acest refugiu chiar în care am încercat să-l vedem ideal... Deaceea dîntre atîți eroi, toți, cari au încercat construcții imposibile, acela al lui Benda ni se pare a fi cel mai sărac. Nietzsche a știut cel puțin să ne dea cu acel pathos autentic al unei trăiri dureroase, un adevăr făcut din absurd și din forța unică a unor exasperate afirmări de sine. Și chiar dacã acest monstruos adevăr și forța aceasta vor trebui să se zdrobească de cele mai grave desperări ale neputinței, cu Nietzsche, cu al său *Uebermensch*, cel puțin ne găsim în climatul marilor înălțimi unde se aud strigătele

1) O serie de articole publicate în *Revue de Paris* și *Nouvelles littéraires*.

din urmă ale vieții... Eroul lui Julien Benda nu este decât mediocru. El nu are acel *pathos* al unei vieți care să fie numai a lui.

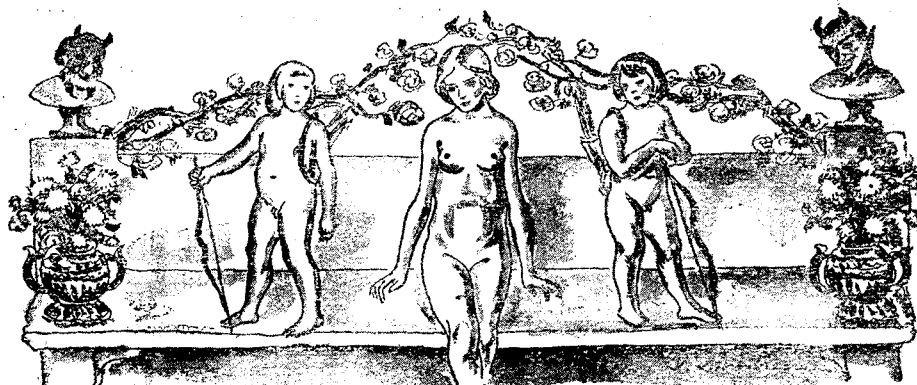
L-am căutat în arenă, în „evenimente“, unde se închipuia apărând un „concept ideal“. Dar fără acele înălțimi, pe care i le-am fi vrut, la care însă el nu s'a gândit, l-am văzut apărând numai un modest „adevăr“ al lui, rațiunea, inima, viața lui, în care, dacă nu era nimic divin, n'am mai putut găsi deopotrivă nimic omenesc.

Iar când obosești de căutări am încercat să privim mai sus, nu mai știu unde, undeva în sfârșit, să-l căutăm acolo pe acest cărturar ca să-i cerem acel adevăr de care el părea plin, dar care să nu fie un accent personal, nici o efemeră iluzie – atunci... Atunci niciun cuvânt nu s'a auzit! Ca acel personajul din *Rosmersholm*, care-și simțea capul plin, aprins de toate luminile din lume, dar pe care, când a căutat, l-a găsit gol ca pe o cutie în care nu era nimic – acest om nou de care am vorbit și acest cărturar nu apare acum mai puțin trist și nici mai puțin dezolat. El nu era decât atât!

Dar aceasta este în orice caz imaginea omului nou și a unei alte elite omenești care ni se propune azi. Ea prezintă o misterioasă seducție pentru mulți oameni obosești dintr'o lume confuză în care valorile esențiale s'au pierdut. Cărturarul deslăcit de realități și exilat par'că într'o imaginară grandoare, pare a fi soluția cea mai înaltă a culturii și chiar a poeziei de azi. Oamenii aceștia vor trebui să se răfuiească singuri cu ei. Noi vom avea să le opunem sensul real al unui alt om, durabil, al unui cărturar totodată care acum, trăește timid. Și, fiindcă o „trădare“ a fost într'adevăr, pe aceasta va trebui deopotrivă s'o căutăm atent.

Până atunci tipul ideal al „adversarului“ și modelul lui, l-am văzut. Atât de strălucitor la început – cât de mare a fost deziluzia când ne-am apropiat mai mult... Nimic n'a mai rămas din el – sărmana umbră care a vagabondat în cele mai arogante iluzii! Neputând să atingă cerul, pe care nu-l mai găsește în inima lui, el s'a deslăcit de pământ... Tremură în vânt acum o fantomă fără viață, un dezastru de om, pe care e sigur că nicio lume nu-l va primi.

(urmează)

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I, F A P T E

POETUL MINUNII ȘI AL EXTAZELOR

O tălmăcire a lui Blaga pe înțeles profan, nu este posibilă și nici necesară. Dar uimirea în fața miracolului este ceea ce omenește ne-a fost îngăduit și ceea ce puterile noastre încearcă să facă. Cum s'o fi pregătit această apariție, pe care niciun strop al isvoarelor de mai înainte nu a anticipat-o, și cum de ni s'a dăruit nouă, grăbind un moment care — dac'ar fi fost să fie — logic trebuia să formeze bucuria urmașilor mult târzielnici, iată întrebări ce vor rămâne întotdeauna enigme. Că nu s'a mai pomenit în zilele noastre un astfel de mare meșter care să facă lumină în catranul nepătrunderilor și să culeagă de-acolo frumuseți necunoscute nouă! Lucian Blaga s'a prelins în slăvi ca un vârf de flacără pură, a furat din podoabele lor, asemenea lui Prometeu cel hoț de jar, și le-a dăruit pământului fără să grăiască nimic despre puterile sale. Cavaler biblic plecat în căutarea nestimatei, el este cel dintâi din neamul nostru românesc care a trăit extazul marilor încântări în fața minunii: „în mijlocul ei mă împlinesc cu mirare... iubesc lucruri cari nu-mi răspund”...

Poetul care „nu strivește corola de minuni a lumii”, aleargă rătăcitor în planuri imense, de-asupra sbuciumului uman, a cărui dramă banală o respinge și se pierde în căutarea din sine uneori printr'o înge-nuchere de suflet, vrăjit peste puțință de ceea ce este etern și divin. Trăiește metafizic și caută fiorul desmărginirii cu avântul celei mai nesecate dorinți:

„Pământule, dă-mi aripi:
Săgeată vreau să fiu să spintec
Nemărginirea,
Să nu mai văd în preajmă decât cer
De-asupra cer,
Și cer sub mine”... (Vreau să joc).

Nu-l conduce nicio țintă, dar îl mână îndemnuri neliniștitoare, asemenea stelelor care, fără conștiința scopului, cuceresc nemărginirea. Și toată această risipă în Cosmos, e pentru beția încântării, pentru a reda Dumnezeirii din sine orizontul și văpaia cea adevărată.

Natura sferelor din care au rodit inspirațiile lui Blaga, precum și sensul dispozițiilor sale intelectuale, au făcut din el un poet al metafizicului, al marilor

semne de întrebare. Versul lui cu vibrații lăuntrice, scormonește abstracțiuni și pune peceți dincolo de hotarul gândirii. Il ispitește începutul tainelor și-l caută, desvelindu-l, precum geneza plânsului în plan poetic (*Lacrimile*), cauza mistică a focului stărnită de durerea omului, lacrimile celui ce a înțeles și a trăit enigma, vina tragică a pământului în drama divină, toate fiorurile inițiale care se revarsă peste vreme în dimensiuni uriașe, sânt desrădăcinate din noaptea lor (*Inima*).

Clipa trăitoare, sau e sbor de pasăre măiastră peste vârtejuri, sau meditație cu sunet de orgă în domuri singuratice. În mistica naturii se însoțește cu Pan sau Dumnezeu uitaji și îmbătrâniți prin ascunzături de ierburi, stăpâni ai Firii, orbi și părăsiți, cărora numai mugurii și roua le mai grăiesc.

Din stăruirile ce-i ies în cale, poetul caută frivolitatea, uneori cu speranța iluminării („*Mi-aștept amurgul*”), sau numai pentru a descifra sensurile viitoare ale unor semne de începuturi. Preocuparea aceasta este tot atât de prezentă în conștiința poetică a lui Blaga precum și cea privitoare la geneză. Tocmai ceea ce lărgește cupola gândurilor sale.

Dar, dincolo de lucid, coboară în făgașul de umbră al unui clar confuz, unde navigările sânt anevoioase ca în stei de piatră, și sfredelește lumini noi în somnul crescut al monadelor. Apoteoza s'ar putea să vină din urmă, să zacă în comprimările dintâi, într'acolo merg pașii purtați de noul extaz: „*Lauda somnului*”. E o transcendență spre trecut:

„In somn, sângele meu ca un val
se trage din mine
înapoi în părinți”... (Somn)

Întoarcere pe cărări închise, la lumina policandrelor multicolore, o surprindere a lumii în poziție mută dar cu spectre înfiorate până în adânc. Și când, părăsind aceste căutări revine în lumea verosimilă a tărâmului nostru, o află rătăcită, absentă din cercul minunii: „*Pretutindeni e o tristețe. E o negare. E un sfârșit*”... Nimic nu mai încântă și nici nu aduce îndemnul trăirii. Veacul se pustiește în propriile sale îndrăsneli. Poetul se adună trist din această orbită și rămâne în izolare sa metafizică.

Niciunul din aspectele sale nu are, însă, nota chinului omenesc. E mult prea eterică poezia lui Blaga pentru ca să nu isbutească să însemneze altceva.

Filozofia ei — cum de altfel toată opera de cugetare a poetului, — nu are caracterul demonstrativ, aritmetic, prin care păcătuiește în genere poezia acestui gen. E o gândire evanghelică, inspirată și profundă. Și ceea ce-i sporește valoarea poetică, e că toată și-a aflat condițiile de exprimare printr'un elan de creație care amintește curgerea cascadei nedomolite. În opera de artă, *elanul* este elementul care însoțește inspirația și intră în compoziția ei, aducând partea de suflet care o face etern mobilă. Acolo unde nu se recunoaște continua prezență a acestui fior, nu se poate vorbi de o realizare scumpă. Blaga e neînchis și din acest punct de vedere, căruia i-a adăugat o sensibilitate serafică. Nu e vorba de sentimente și stări sufletești îndelung plângătoare sau prea accesibile, ci de nuanțe cu efecte de rară finețe, mult perceptibile prin distincția lor, dar nu pentru gusturi comode și burgheze. Irizările sufletești ale lui Blaga sânt scuturate de sgura tuturor înțelegerilor

comune. El a cretat poezia pură, poezia de boltă și a cucerit sublimul în a cărui frumusețe s'a pierdut cu extaze.

Dar cine poate culege imaginile în care s'a realizat marea călătorie numai cu mulțumirea de a-și potoli neșajul, când în dreptul fiecăreia e silit să întârzie într'o completă uitare de sine? Scara din urcușurile lui Blaga e făcută din mătăsurile nevăzutului, straniu de scilpitoare, uluitoare.

Cuvântul care ține în loc atâtea elanuri, la Blaga și-a pierdut toate asocierile și evocările noastre și, premenit cu zestrea gândirii sale, a căpătat valoare de nume propriu. Când, însă, avântul de rătăcire și încântare, depășește orice mijloc de exprimare, atunci conținutul ideii devine mai mare decât volumul cuvintelor și-l simți cum se revarsă peste zăgăzuri asemenea parfumului ce se risipește din potirul florilor. Este încă una din marile însușiri ale acestui Seraf, care, cântăreț al minunilor, el singur a desprins arta de a le săvârși.

Cine va putea să-l ajungă, cine să-l însoțească?

PAN. M. VIZIRESCU

REFLECȚII LA UN CONCURS DE ARHITECTURA.

PALATUL LITTORIA DIN ROMA.

În sălile spațioase ale palatului „degi esami per i concorsi di Stato“ ingenios amenajate în acest scop, au fost recent expuse criticei publicului, proiectele prezentate la concursul publicat între arhitecții italieni pentru construcția unui palat Littoria, casa partidului fascist italian.

Proiectul trebuia să cuprindă circa 600 camere cu săli de reprezentare, birouri, săli de conferințe, mare spațiu descoperit pentru adunări populare, precum și o parte bine distinctă afectată expoziției permanente a Revoluției Fasciste cu o mare sală a martirilor numită „Sacratio“.

Între condițiile cerute concurenților a fost respectarea înălțimei maxime a Basileicii lui Maxențiu și armonizarea coloritului noului monument cu patina fabricată de secole monumentelor romane învecinate, locul destinat acestui edificiu, de formă triunghiulară cu latura sa lungă pe noua „via dell'Impero“, găsin-du-se situat între Forurile Imperiale și Colosseo în fața arcurilor sus numitei Basileici.

Pentru arhitectura monumentului s'a lăsat completa libertate concurenților de a găsi formele cele mai adecvate unei atari situațiuni astfel: „*da corrispondere alla grandezza e alla potenza imprese dal Fascismo al rinnovamento della vita nazionale, nella continuità della tradizione di Roma*“.

Greutatea problemei de a ridica un monument nou și ca idee și ca program alături și în mijlocul celor mai reprezentative monumente ale arhitecturii romane, a declanșat un viu interes și o legitimită îngrijorare în cercurile artiștilor și publicul italian.

Discuții, polemici de gazetă, conferințe, au precedat și acompaniat acest concurs, căutându-se a se determina caracterul arhitecturii noului edificiu.

Paralel curentului ce cerea înainte de toate un pronunțat caracter național, italian, se desvolta opinia necesității formelor noi de arhitectură, care să transmită cu francheță posterității noile tendinți ale Italiei de azi în viața socială ca și în artă.

În cursul unei Mari Lecorbusier ținea două conferințe mult aplaudate la „Circolo artistico“ despre „Urbanism și arhitectură modernă“ urmate de o expoziție de realizări personale în aceste domenii tocmai când Senatul italian discuta alternativa inspirației din monumentele arhitectonice ale secolului al XV-lea, sau posibilitatea unei arhitecturi noi „*libera da ogni influenza di ritorni passatistici come di folie futuristiche*“.

În acelaș timp Ducele primea în audiență pe tinerii arhitecți ai „modernisimilor“ construcțiunii dela Sabaudia și gara din Florența spre a le spune „*non avete paura di aver coraggio*“.

Rezultatul a fost că peste o sută de arhitecți, ingineri, pictori și sculptori își spun acum părerile lor în cele 72 de proiecte prezentate cu circa 900 planuri, machete, crochiuri, diagrame.

Majoritatea căutând să dea o logică monumentalitate ansamblului, au adoptat partiuri drepte, uneori simetrice, cu sau fără turnuri, cu sau fără detalii arhitectonice, evitându-se în genere pentru aceasta resursele arhitecturii moderne.

Se impune cu această ocazie întrebarea dacă ar-

hitectura nouă, desbrăcată de haina stilurilor și detaliilor secolelor trecute poate să realizeze o monumentalitate unui monument public. Plastica nouă este lipsită de aceste calități, așa încât să fim mereu obișnuiți să recurge la experiențele strămoșilor?

Experiențe trecute și prezente au dovedit că monumentalitatea unui edificiu nu este, nu a fost și nu va fi decât produsul proporției adică acel raport al maselor, al volumelor, al golurilor față de plinuri, exprimând clar și sincer structura și materialul din care s'au construit, proporția la rândul ei nefiind decât produsul unui dar al naturii, personal fiecărui artist și care se imprimă în creația arhitectonică, determinând în spectator ceea ce am putea numi o emoție artistică indiferent de stil, spațiu sau timp.

În fața Partenonului, a cupolei lui Michelangelo și în fața noului palat al asigurărilor sociale din Berlin, opera valorosului arhitect Mendelsohn, avem același senzație, de sublim, de grandios, de monumental produsă de splendorile armonii ale maselor și volumelor lor.

Pentru aceste considerațiuni cred că alături de Colosseum poate sta foarte bine o construcție care să reprezinte în linii și volumele sale dinamismul epocii fasciste, a epocii avioanelor de 350 Km. la oră, a epocii transatlanticelor cu 200.000 cai—putere și care totuși să nu fie lipsită de monumentalitate cu condiția însă să aibă proporția volumelor sale în raport cu o logică soluție planimetrică. Prezența curburei bazei Colosseum-ului și a absidei Bășileicii lui Maxențiu implică în plus indiscutabil, utilizarea în acest scop a liniei curbe, linia mișcării, îndepărtând dela început posibilitatea obținerii unui echilibru de mase numai prin suprafețe și linii drepte, așa cum se prezintă în numeroase proiecte.

Planimetric, aliniamentele drepte nu rezolvă nici situațiunea nefavorabilă a oblicității fațadei posterioare a sus numitei Bășileici față de via dell'Impero, tocmai în dreptul edificului proiectat.

Printre proiectele ce au adoptat această soluție cu aliniament drept se remarcă acela al grupului Del Debbio-Foschini-Morpurgo, cu un ritm liniștit și distins în ferestrele fațadei principale, în genere însă prea lungă și monotona, contrastând cu mișcarea produsă de arcadele fațadei Colosseum-ului.

Vaccaro prezintă o fațadă simetrică, echilibrată cu goluri frumoase, pe un ansamblu cam greoiu. Palantii se apropie de soluția Del Debbio cu un turn ce termină compoziția spre piața Veneția iar spre Colosseum sfârșindu-se, cam scenografic, cu un motiv curb ce reamintește partea anterioară a unei gondole; cu multă îndemânare prezintă o serie de schițe interioare și frumoase detalii de sculptură. Frezzotti, cu mai puțină unitate în compoziție, are un turn pe colț ale cărui proporții ușoare, svelte aduc aminte de turnurile lui Dudoc din Olanda.

Grupul Vetriani-Lombardi-Perosino-Kambo acuză

„Sacratio“ printr'un masiv de construcție ce domină pe colț întregul ritm vertical al golurilor celor trei retrageri succesive. Cosenza, prin stâlpii verticali ai peristilului fațadei, au ceva din muzeul colonial din Paris, iar Mancini are o fațadă formată din 17 arcade mari, verticale poate prea ușoare pentru un astfel de program.

Curioasă apare soluțiunea propusă de Marchi-Castelli în care se evidențiază tendința de a da un caracter medieval ansamblului prin preconizarea a nu mai puțin de șase turnuri masive de plan circular care să formeze relieful compoziției.

Jorio și Fasolo prezintă fiecare câte un proiect de soluție rectilinie, a cărui unitate e însă fragmentată de diferite elemente arhitectonice, iar Coppedè ridică spre via dell'Impero o cupolă de proporțiile Pantheonului.

Spațiul adunărilor populare capătă o însemnată dezvoltare în câteva proiecte cu aliniament frânt spre via dell'Impero, cum e cazul soluțiunii lui Ferrati în care punctul central al compoziției îl formează un turn a cărui logie terminală reproduce inițiala numelui Duceului spre care se desfac în unghi obtus masivele aripi ale palatului.

În aceeași categorie de soluțiuni se poate încadra și proiectul Brunati-Simoncini a cărui frământată arhitectură se grupează în jurul Sacratio-ului, ce reamintește în proporțiile sale Mausoleul lui Teodoric dela Ravenna.

Alături de aceste două diviziuni putem distinge proiectele cu planimetrie curbă, din punct de vedere urbanistic superioare, permițând cu ușurință detașarea Colosseum-ului, condițiune impusă și de regulamentul concursului.

Dintre acestea, proiectul lui Salmona, de proporții modeste însă cu multă armonie de mase și proiectul Moretti cu linia modernă, însă coloritul cam crud, au convexitatea curburei spre Via dell'Impero plasând adunările populare spre cele două extremități, Colosseum și Forurile Imperiale.

Alții deschid concavitățile curbei spre Basilica lui Maxențiu, cu spații libere la mijloc, utilizate de Libera pentru plasarea unei enorme fascii de marmoră neagră ce se proiectează pe fațada în segment de cerc a palatului, racordată drept spre via Cavour.

Petrucci și Muratori au o interesantă rezolvare de volume curbe însă al cărei Sacratio e inexistent, în timp ce grupul Ridolfi-Rossi-La Padula-Caffero ocupă întregul spațiu al concavității cu un enorm Mausoleu de factură egipteană.

Banfi-Di Belgioso-Danusso-Polini într'o compoziție de mase drepte în care apar evidente influențele principiilor lui LeCorbusier, separă complectamente Expoziția Revoluțiunii Fasciste de restul palatului, iar Carminati-Lingeri-Saliva-Terragni-Vietti cu multe diagrame și fotografii prezintă două proiecte de volume fragmentate din care unul rectiliniu.

Plec din expoziție cu convingerea că într'adevăr o muncă colosală a fost depusă pentru soluționarea acestui program nou, examen greu de trecut pentru arhitectura italiană de azi, care, pierzând o splendidă ocazie de afirmare, se pare că nu a răspuns cu toate puternicile și tradiționalele sale posibilități de creație în opere de artă.

Este desigur semnificativă propunerea cunoscutului

critic de artă Ugo Ojetti, făcută juriului, de a se alege trei, patru proiecte mai bune, cari succesiv să fie construite din materiale provizorii, lemn, ghips și pânză pe locul proiectat, spre a se observa astfel armonizarea noului construcțiuni cu monumentele înconjurătoare și numai după această probă să se procedeze la desemnarea proiectului de realizat.

Roma, Octombrie 1934 ARHITECT N. LUPU

C R O N I C A L I T E R A R A

N. DAVIDESCU: HELADA — V. CIOCĂLTEU: POESII

Nu mult după ce dl. I. Pillat — pornit și d-sa la început pe aceleași problematice corăbii ale reverțiilor simboliste — a ancorat pe tărâmurile însorite și calme ale lumii antice — în ciclul „Scutul Minervei“ — dl. N. Davidescu încearcă același lumină clară într'o carte amplă de versuri: *Helada*.

Nu cred să fie doar o coincidență. Pare unul din mai multele semne cari arată în lirica noastră o căutare a unui statornic echilibru. Pornită odinioară pe o linie hotărât romantică, se pare că această lirică își caută, de un veac, o așezare mai apropiată de firea noastră care nu prea iubește tumulturile innegurate. Recunosc, afirmația e largă cât o istorie și, ca multe din generalizări, poate fi o ușoară cădere în ispită. Dar cred că, măcar cu titlu de impresie, ar putea fi însemnată.

Și nu mă gândesc deloc să deplâng această deviere incipială; dimpotrivă, se pare că acestei dibuiri conștiinței se datorește în bună parte diversitatea de surse și frăgezimea de simțire a liricii noastre care, oricum, a atins culmi, de cari celelalte eforturi creatoare dela noi nu s'au apropiat nici pe departe...

Și totuși e greu să distingă lămurit din ce mișcare suflă această ultimă carte a d-lui Davidescu. Pe când în recenta experiență poetică a d-lui I. Pillat se distinge clar efortul matur de disciplinare a bogăției sufletești sub semnul sever al Minervei — prin urmare nimic romantic — sub încrederea stăpânire de sine pe care o atestă versul ultim al d-lui Davidescu se străvede un joc încă tulbure de intenții.

Juicând după ordinea de creație în care se așează această carte — precedată de un ciclu închinat, nu de mult, *Iudeei*, sub titlul programatic de „Cântecul Omului“, și vestind o a treia, „Roma“ — s'ar părea că se încearcă o mai modernă „legendă a veacurilor“. Inșă nu e vorba deloc de ambiția plină de tumulturi a lui Hugo, de a reconstitui titanice istoria; nici de dorința lui Leconte de Lisle de a o zugrăvi cu o paletă grea de colorii. Dl. Davidescu nu e și nici nu vrea să fie un epic în poezie.

S'ar părea atunci că această peregrinare prin trecut a poetului de lucidă intelectualitate, de strânsă disciplină a meșteșugului literar — care e dl. Davidescu

— nu putea porni decât dintr'un imperativ al acestor clare însușiri ale sale. Fără să-l neliniștească — după cât se vede niciodată — mari întrebări metafizice, fără cutremure adânci de conștiință, fără o problematică a misiunii poeziei, lirica d-lui N. Davidescu reprezintă, în etapele ei succesive, o serie de pariuri ale d-sale cu sine însuși, și, poate, și cu cetitorii inteligenți și cetiți. Acestor pariuri s'ar datora succesiunea deconcertantă de metamorfoze ale aceleiași substanțe poetice, care caracterizează viața d-sale literară. Nu e atât vorba de o evoluție a cărei linie se strâmbă răsucită de un vârtej de forțe interioare contradictorii, ci de efortul lucid al unui om inteligent și înzestrat, care, nefiind călăuzit de lumina hipnotică a unei stele înalte, și-a măsurat puterile de transfigurare ale imaginației sale poetice cu acele mirajii întâlnite în cale, cari i se păreau mai demne de încercare.

Și în această încordare — aproape sterilă — de a se măsura mereu cu *altceva*, uitându-se ades pe sine, stă și grandoarea dar și, întrucâtva, caducitatea experienței lirice a d-lui Davidescu. Și publicul nostru cetitor a înțeles, oarecum instinctiv, acest element de rece calcul în arta atât de bogată în nuanțe a poetului „Inscripțiilor“.

Un astfel de pariu poetic e „Helada“. Poetul încearcă lucid o *identificare* cu spiritul *atic*. O coborire și o înălțare în același timp. O coborire până la putința de a simți mitul drept realitate exterioară; o înălțare până la acea armonie sobră a culturii eline, care pentru modernul complex și difuz rămâne, prin paradox, încă un ideal, în loc să fie o treaptă depășită.

Vrea să *retrăiască* mitul, identificându-se cu creatorii lui, nu să-l exploateze în sens romantic. Iată de pildă cum caută să-l vadă pe *Icar*:

*A vrut, cu meșteșugul lui, Icar
Să urmărească-al lui Apolon car
Și să surprindă, parcă dintr'odată
Seninătatea lui înflăcărată.
Aripele i-au ars atunci pe loc
În inima văzduhului de foc
Și-a fost lăsat de sus fără cruțare
Să-alunece și să se'nnece 'n mare.*

Atât. Este evident că grija unei maxime sobrietăți a expresiei, cât mai aproape de simplitatea atică, e aici împinsă până aproape de un fel de cochetărie, asemeni cu o alta, mai frecventă, a modernilor, de a simula printr'o stângăcie voită o ingenuitate primitivă.

Experiența, în acest sens, e foarte îndrăzneță iar rezultatele, după cât se poate vedea și din citatul de mai sus, sânt prea puțin poetice. Cu atât mai mult cu cât problema e complicată în rău, prin utilizarea importună de neologisme abstracte, tocmai cu intenția de a se augmenta impresia de lucru precis, judecat, încrestat lapidar, pe care trebuie s'o dea versul.

*Voința de-asuprire împotriva
Cuvântului elenic și activ a
Căzut în luptele ei cu lumina
Și cu izbânda ei la Salamina.*

(La Salamina)

*A fost prin muncă generos,
A fost prin stăruință mare
Și-a fost prin liniște frumos.*

(Heracles solar)

Efortul de a obține tonul rece, impersonal, al gravurei istorice este evident. Însă e tot atât de lămurit că aceasta nu poate duce decât la o uscare primejdioasă a filonului liric.

Și cu aceasta își depășește postulatul inițial. Poetul acesta care ar vrea să însemne impersonal mitul antic — substituindu-se de pildă năierului care povestește convins despre tărâmul de minuni ce ar fi dincolo de coloanele lui Hercule (*Marinarul*) — e în realitate un romantic ce nu poate să recreeze Helada ci își făurește o Heladă a sa, ca o proiecție a tuturor nostalgiilor sale, a dorului său de o lume mai armonică și mai simplă clădită, de o viață desfășurată ușor, cu o grație senină și calmă. Nostalgie ce îi făcea pe Eminescu să viseze la acea „*lume ce gândea în basme și vorbea în poezii*” ca la un ideal, pe Duiliu Zamfirescu să vadă în grația ei statuara justificarea sensualismului său autohton, iar pe dl. Pillat să caute sub scutul rece al Pallas Athenei acea disciplină sufletească pe care noi modernii n'o mai putem găsi.

D-l Davidescu n'a însemnat în răbojul d-sale poetic acea scufundare reconfortantă în apa vie a etnosului nostru, pe care ne-o indică ciclul „*Pe Argeș în sus*”. De aceea, după abstracția inerentă a poeziei sale moderniste, acest plus de sufocare a lirismului nu putea fi decât dăunător.

Această primejdie e înlăturată doar prin florul autentic al acelei nostalгии specific moderne — dela romanticii încoace, nostalgia unei vieți mai bune, mai însorite, care va fi fost odată în lumea albă a Eladei.

*Să stăm sub un măslin
Și să gândim senin
Cu murmurul de ape,
Sau să lăsăm pe-aproape*

Al râsului rubin

Din inimi să ne scape.

Pe acest tărâm suletesc, jocul fin al imaginației sale se întâlnește cu minunatele evocări șagănice ale lui Duiliu Zamfirescu. Arta consumată a d-lui Davidescu a realizat aci filigrane atât de măestrit, atât de clar cizelate, încât nu știu ce să citez mai întâi. Iată acea „*Primăvară sacră*”, din care am transcris versurile de mai sus, în care nota ușor sensuală se armonizează atât de bine cu lumina din îndemnul horațian al finalului. Apoi „*Cântărețul*”, „*Imn Demetrei*”, „*Corintiană*”, etc. De puține ori s'a pogorit atâta lumină senină în poezia noastră...

Ca dovadă însă câtă incompatibilitate e între luciditatea modernă și rațunea atică e că celălalt filon bogat în frumoase încrustări — al volumului — nu e cel rezultat din însemnarea mai mult sau mai puțin anecdotică a mitologiei eline. Ci o sursă de autentică inspirație e în acel material furnizat atât de fericit de cecece a mai rămas din artele plastice ale anticității. Utilizarea acestui material a dus la rotunjirea unor admirabile miniatuiri: „*Filigran*”, „*Urnă funerară*”, „*Imagini pe un urclor*”, „*Stelă funerară*”... tocmai fiindcă prilejuește o viziune mai apropiată nouă a peisagiului lumii atice. Artistul nu mai caută să recreeze Helada ci se apropie de imaginea ei filtrată prin artă cu neliniștile, cu firea, cu puțința de înțelegere a omului de azi.

Când limpezimea de cristal a versului d-lui Davidescu capătă o lumină din adânc, care să transfigureze în sens modern acest material fluid, poezia sa se realizează în momente de mare artă, cari răscumpără cu prisosință toate șovăilele volumului.

Și nu cred mai nemerit să închei aceste prea scurte considerații în legătură cu o problemă poetică mult mai largă, decât citând întreg poemul *Psiché*, în care se adună, în adevăr, clasic armonizate, toate calitățile de limpezime a sentimentului și de transparență a abstracției, de grație a expresiei poetice și de stăpânire a versului, cari înseamnă atât de deosebit lirica d-lui Davidescu:

*Psiché venea ca un izvor
De frăgezime și lumină
Și ca un freamăt de albină
Investmântat în ea ușor.
Se legăna ca o tulpină
A unui gând turburător
Pe galbenul unui covor
Al câmpurilor de sulfină.
Mi-a râs apoi ca unui zeu,
Dar n'a fost decât geniul meu
Răsfrânt în treacăt în afară,
A stat în urmă ca o stea
În cupa unei nopți de vară
Și n'a fost decât umbra mea.*

* * *

Spre deosebire de această experiență poetică lucid încercată — volumul d-lui Ciocâlțeu aduce înmănușchiera diverselor etape lirice ale unui poet care se hărăzește rar și puțin versului. Rod al unei îndelungi evoluții astfel, volumul d-lui Ciocâlțeu — cu toată inegalitatea și diversitatea materialului poetic ce îl alcătuiește, cari își au, cred, explicația tocmai în aceste împrejurări de creație — e o mărturie a unui puternic temperament liric care, dacă până acum și-a găsit des expresia proprie, nu și-a turnat încă clocotul în forme atât de impunătoare pe cât ar putea să făurească.

Versul d-lui Ciocâlțeu — în ceea ce are el caracteristic — aduce paradoxul unei sensibilități nostalgice ușor receptive, care își caută expresia totuși fie în ironie dură fie într'o poezie aspră, bărbătească. Refugiul în ironie e o atitudine frecvent romantică, E un mod discret de sublimare a durerii pe care o aduc sufletului alb al poetului sfâșierile de colțurile aspre ale vieții. Pentru romantici, ironia e un fel de a plânge fără să trezești compătimirea.

Poezia d-lui Ciocâlțeu pornește și ea dintr'un fond romantic — acel care stă până azi la temelia liricii moderne.

E în primul rând o conștiință dureroasă a timpului, acea conștiință care a otrăvit viața bietului om dela Renaștere până azi :

*Mă roade gândul, zilele mă rod.
Izbește timpu'n mine ca'ntr'o casă
Cu zidul rupt, cu tencuiala joasă.*

De acest ciocan distrugător în izbirea-l necontenită, nu scapă nici marile alcătuirii ale firii :

*Sprintenă-și despoaie trupu'n soare
Stânca înclinată peste vale.
Dar e dată humei în păstrare ;
Munții cad iar stânca se prăvale.*

Însă acest gând — ce și-a găsit o expresie calmă, aproape de seninătatea antică — nu poate să ne aducă nouă liniște, ca celor vechi. Dimpotrivă, apașă pe sufletul nostru, umplându-l de acel modern fior neliniștit al existenței sub umbra nemișcată a morții :

*Pe locul jocurilor noastre
Prin străzi tăiate proaspăt trecem !
Nu ne-a rămas nimic în suflet
Din chiotul de pe maidan !
Pe cei porniți pe drumul umed
De sub pământ
Gravi îi petrecem.
Orbita ca la morți ne crește
Și se-adâncește
An cu an...*

Această strofă, tăiată, în ciuda grafiei sale capricioase, după cea mai constrângătoare disciplină a versului, e caracteristică atât pentru tremurul sufletesc primar, din care pornește poezia d-lui Ciocâlțeu, cât și pentru posibilitățile d-sale, remarcabile de

expresie. Utilizând elemente extrem de simple și intrucâtva lipsite de proprietăți poetice („stradă“, „maidan“, „orbită“) linia versului, — evitând orice notă acută de patetic, — se adâncește într'o surdină gravă, un fior adânc, ce parcă se prelungește dincolo de cuvinte.

De aci, un sentiment al zădărniceii existenței, difuzat aproape cosmic : *In zadar pe'ntinsele părăgini, dintre pietre crește iarba'n silă.* De aci, senzația vieții ca o povară : *Că port închisă 'n mine ca'ntr'un cușor, povara timpului trecut — și sufăr, ca sub un sac umplut...*

Și dela acest gând drag romanticilor până la nostalgia odihnei împăcate sub trecerea neostoită a firii simțită atât de adânc de Eminescu, nu mai e mult deloc :

*Aceiași soare-și va plimba pe cer
Topitul disc aprins. Aceiași lună
Sub ochii mici de stele care pier,
In nopțile de veghe și mister,
Pe cort de-azur un talger o să pună.
Aceiași munți în zare-și vor propti
Semeți grămada lor de roci și peșteri,
Aceiași fălci din colți vor clămpăni
Ci numai noi sub lespezi vom dormi
Având tovarăși viermii vii și meșteri.*

Păcat doar că versul ultim — cu imagina viermilor la lucru — frânge sentimentul fundamental de repaos ; o dovadă că dl. Ciocâlțeu nu poartă versului său acea grijă și iubire care să-l împietrească, desăvârșit, pentru vremile viitoare.

Apropierea de Eminescu nu e un simplu truc analitic.

În opera poetică a d-lui Ciocâlțeu, ea se străvede ca o pietate — nu numai în întâlnirea inevitabilă pe acest sens al tragicului existenței noastre în înfinitul plan de rezonanță al firii, ci adesea și în mișcarea versului, în rimă chiar. Și însemn aceasta cu bucurie, nu ca un detectiv al influențelor, ci pentru că e unul din puținele indicii că am început a ne înfirița o tradiție poetică a noastră, că începem să avem o problematică sufletească ale cărei tonuri fundamentale pot să se moduleze, pe naul fiecărui luminat de har, în înfinități de nuanțe, aducând mereu cântec nou. Păcat numai că astăzi încă doar Eminescu e valorificat astfel, dintre cei cari au încercat în trecut tipare de artă sufletului nostru.

De aci, dela durerea de a trăi în timpul alunecător, care și-a găsit una din cele mai adânci expresii la creatorul „Luceafărului“, pornește și poezia mare, atât de omenească totuși în involburările ei cosmice, a lui George Gregorian.

Însă pe când poetul „Porții din urmă“ își adâncește conflictul său cu viața disprețuindu-se mai întâi pe sine, certându-și creștinește trupul ca pe un animal al pământului (de aci asprimea până aproape de invectivă a poeziei sale) — dl. Ciocâlțeu se reazimă

tocmai pe puterile sale elementare de viață, pentru ca să învingă durerea ce-l strânge sufletul, dându-și sieși liniște și încredere. E o afundare voluntară în superstiție. În loc de pocăință creștină, de liniștire în umilință, o închinare orgolioasă, barbară, magică, înaintea trupului :

*Un moș la ursitori mi-a aruncat
In albie trei peri de lup turbat,
Și'n leagăn mi-a turnat argint topit,
Țepi de arici în scutece-a 'nvelit.*

Această conștiință a forțelor brute pe care le închide, îi dă fericirea de a fi aspru: *Eu nu știu ce-i noblețea! Versul meu, e strâmb și noduros ca un ciomag.* Și chiar orgoliul de a sfida timpul ce-l înspăimânta odată :

*Se'nclină barca'n cet pe-o latură
Dar gândul meu sfidează veșnicia
Și-am aruncat aseară pălăria
Pe marea ce nu se mai satură.*

Pe acest tărâm sumar de certitudine, fericirea nu poate fi înțeleasă decât ca o explozie neîngrădită a vieții din noi. Și nu e fără semnificație faptul că întâia carte a volumului se încheie cu poema „*Un om desăvârșit*“. E aici, cu toată ironia cu care privește poetul soluția problemei, dorința unei vieți stoarsă ca un bob plin (nostalgie ce se arată și în poema „*Lup de mare*“), într'o istovire repede, ca să nu te mai poți gândi la sfârșitul ce vine, într'o bucurie dioniziacă de a înfrunta formele rigide ale lumii :

*Eu cărămizi nu car, nisip și var,
Nici nu-mi zidesc la mahala cocioabă.
Cu damigeana vin eu car în roabă
Și'n loc de gaz ard țuică'n felinar.*

Dar această soluție nu poate aduce lumină liniștită; mai degrabă scrum. Departe de pacea care coboară prin umilință creștină în lirica d-lui Gregorian.

Și iată că în cartea II-a, în poemul „*Cerc magic*“, stihuitorul caută iarăși. E în acest nelămurit poem faustian — în care coboară ceva din lumina magică

a „Luceafărului“ — mult din experiența sufletească a autorului.

Crid, bătrânul savant, și-a exaltat puterile minții sale omenești până la creația magică a unei noi ființe. Dar tocmai această nouă făptură — cu toată paloarea-î rece, care amintește ființa siderală a Luceafărului — va trebui să distrugă fericirea omului, ca și roboții lui Karl Ciapek. Mai romantic ca ei, el va fugi, ca în „*Povestea Teiului*“, în lume, cu fata vrăciului învățat, („*Intermezzo*“) făptură în care se îngeamănă multe din dorurile nelămurite și înalte cari adiau sufletul copilăros al Cătălinei („*Duet*“). Pustiit deodată sufletește — ce gol era acest învățat vrăjitor! — *Crid* se refugiază sub mantia de pace a religiei („*Pocăință*“), auzind, ca Faust, *clopotele întâia oară*.

Însă rămâne — ca și creatorul său poetic — tot păgân. În pocăință el nu găsește prilej decât de întoarcere în rotirea oarbă a fenomenelor firii: toamnă, iarnă, primăvară, vară, toamnă... („*Vad*“). O renaștere păgână, care nu-i poate da decât o liniște tot vremelnică („*Liman*“);

*Se renasc la viață iară
Din prăpastii de păcate,
Cum plesnesc în primăvară
Mugurii pe crengi uscate....*

Că liniștea e prea vremelnică, iată, e dovadă încheerea poemului. După structura sa interioară, după legile estetice, ar trebui să se rotunjească aici, în această relativă izbăvire. Și totuși poemul face un pas înapoi: „*Cuib părăsit*“. Bătrânul vrăcî își plânge iarăși viața pustiită :

Mi-e sufletul înfrânt și gândul mort.

E o mărturisire cu care ajunge să încheie cartea. Deși „*Postfața*“ ce o urmează vrea s'o înfrunte în bravadă. Și e semnificativă.

Prin aceste întrebări cari o cutremură, poezia d-lui Ciocâlțeu își răscumpără celelalte atingeri ușoare cu viața și se înseamnă aparte, deplină, în lirica noastră de azi.

OVIDIU PAPADIMA

CRONICA SPECTACOLELOR

TEATRUL REGINA MARIA. — *Rișca*, mai multe acte de Verneuil; *Nădejdea*, piesă în cinci acte de Henry Bernstein;

TEATRUL NAȚIONAL. — *Trică*, comedie în trei acte de I. G. Cutescu; *Violențele lui Scapin*, de Molière, și *Morcoverel*, de Jules Renard; *Monna Vanna*, de Maeterlinck *Ca înainte, mai bine ca înainte*, de Luigi Pirandello.

Sărbătorirea lui Iancu Brezeanu, căruia a trebuit să-i consacram un articol aici, ne-a întârziat puțin și, totuși, nu am pierdut prea mult. Cronica noastră în numărul trecut ar fi trebuit redusă, altfel, la mîime proporții. N'am fost de pildă să văd *Rișca* la *Teatrul Regina Maria*. Mi s'ar fi părut trist să asist la agonia unui teatru care mi-e drag. Ni s'a adus

la cunoștință, de altfel, că piesa face parte acum din repertoriul Teatrului Odeon, din Paris... Dar pe când eram la Paris chiar, nici la Odeon nu mai ne duceam! Așa dar hotărît, de data asta Teatrul Regina Maria nu putea să ne atragă în niciun fel... E drept că am văzut *Pile ou face* la teatrul *Variété* cu marele André Lefaur, (sunt sigur că Maximilian nu e mai mic), cu

Elvira Popescu... Dar tocmai fiindcă am văzut-o! Să mai mă duc încăodată acum să văd dacă d-ra Leny Caler este mai bine sau mai prost decât Elvira. hm! — este un lucru care, mărturisesc, nu mă interesează prea mult.

Așa dar n'am fost să văd „*Rișca*“ (I.), nu mă voftu duce s'o văd și despre acest spectacol nu vă pot spune nimic, socotind că astfel respect, cum trebuie, obligațiile pe care mi le impune cronică de aici.

Cu atât mai bucuroși vom fi să putem vorbi pe larg de *Nădejde (Espoir)*, ultima piesă a lui Henry Bernstein. O bună premieră, în sfârșit, a Teatrului Regina Maria. A fost bine că s'a jucat *Nădejde*. Fierște, se va vedea, nu acesta este idealul de teatru pe care-l voim. Dar *Nădejde* este teatrul burghez, al dramelor noastre burgheze ridicate adeseaori până la artă, un teatru fără risc și fără aventură de niciun fel, fără „joc“, este un teatru care trebuie să rămână ca și burghezia, și care suntem bucuroși că place: *et pour cause!* Și orice-ar spune esteții noștri, cari uită multe lucruri din arta lor, Bernstein a fost și rămâne unul din cei mai de seamă meșteșugari ai teatrului de azi. S'a spus că *Nădejde* ar fi o nuvelă: nimic mai puțin exact.

Căci „nuvela“ aceasta totuși, noi o vedem trăind în fața noastră, cu toate personajele ei, iar emoția știe să crească în fiecare scenă mai mult, fiindcă piesa este de Bernstein și fiindcă nimeni mai bine decât Bernstein nu cunoaște secretul conflictului dramatic. Cu aceste elemente, Bernstein a construit o piesă armonioasă, tot timpul interesantă, de multă frământare omenească — și care ne dă dreptul să uităm pe *Mélo*. Dar *Nădejde* înseamnă poate mai mult. Aici par'că, marele scriitor de teatru care a creat pe Robert de Chaceroiy începe să priceapă că individul nu mai interesează izolat, că o frumusețe sterilă și stearpă este, oricum, săracă. Fericirea lui Thiery Queller, pe care acesta și-o caută cu o sălbatecă pasiune, nu mai este o simplă afacere care-privește pe el, dar o condiție de viață socială, o nevoie de a lua din viață cât mai mult, pentru ca atunci când va trebui, el să fie pregătit să dea tot.

„...Căci alte furtuni ar mai putea veni peste noi chiar după războiul care a trecut, spune Thiery Queller; când vom fi chemați, ne vom duce să ne facem datoria, ca și aceia cari au murit acum 14 ani... Dar cum vom putea fi pregătiți, dacă până atunci nu vom fi găsit fericirea, mulțumirea, lângă femeia noastră, în căminul nostru mai întâi“.

De o simplă, de o patetică frumusețe într'adevăr, este această scenă de explicație între Thiery Queller și Goinnart! Și „nădejdea“, nădejdea unui om sfărâmat de un cămin frivol, este tocmai formarea acestor cuburi unite care-și trăesc, cu toată plenitudinea ei, o viață de frumusețe și de onoare: Să vadă cine o vrea, aici, „toba“ naționalistă sau „arta pompier“, mai știu eu! Noi nu vedem decât o uma-

nitate adâncă, în contact strâns cu gravele realități pe care le trăim, oameni cari se gândesc frumos la destinele mai mari, care-și depășesc.

Astfel de orizonturi oferă ultima piesă a lui Bernstein. Nici complicații de bar sau alcov, nici echivocuri sexuale. Piesa — totuși! — s'a jucat mult, a emoționat, a fost aplaudată, a plăcut... E semn că încă mai suntem sănătoși!

Marii artiști dela *Regina Maria* au știut să facă acestei generoase lucrări onorurile care se cuveneau. Toți ar trebui felicitați în bloc. Tony Bulandra și Storin sau Storin și Tony Bulandra s'au întrecut între ei și ar fi fost greu să se facă mai mult. Elogiul nostru li se cuvine superlativ. D-na Lucia Sturdza-Bulandra și-a regăsit, ca în toate rolurile care-i convin, marile ei resurse la care se adaugă un anumit sentiment de respect, de noblețe și decență, pe care singură este stăpână. Actul ultim, mai ales, jucat de dânsa, a avut atâta emoție, atâta *linie* — a fost perfect. Dar mai trebuie să vorbim de o debutantă, pe scena românească: d-ra Margueritte Romane. Despre un actor nu cred că este posibil un cuvânt hotărîtor, decât atunci când îl vedem într'un rol în care el ar putea să ne pară unic. Inutil să mai spun că despre o actriță — la fel! Nu este de data asta, norocul d-rei Romane. Ea a jucat în schimb, în perfect acord cu un ansamblu ideal.

*

TEATRUL NAȚIONAL a reluat, pentru matineurile destinate copiilor, comedia lui Molière, *Vicleniile lui Scapin*, și actul emoționant al lui Jules Renard, *Morcovel (Poil de Carotte)*. A fost bine că s'au reluat *Vicleniile lui Scapin*. Era mai bine dacă interpretarea, chiar pentru copii, ar fi fost suportabilă. Cât privește pe *Morcovel*, el mi s'ar fi părut mai indicat într'un matineu rezervat... părinților. Căci ce să învețe un copil dela acest teribil *poil de Carotte* care se lamentează că nu este orfan, care-și întreabă tată de ce s'a căsătorit cu mamă-sa, ș. a. m. d. ! Părinții, în schimb, ar avea mult de învățat... Deci — cum am spus!

Dar „*Morcovel*“, pe care la Paris l-a jucat minunat Berthe Bovy, a fost interpretat la noi de o actriță atâta de mică, — și atâta de mare: D-ra Elena Galaction. Despre ea însă, vrem să vorbim aparte, la sfârșitul acestei reviste, fiindcă d-ra Galaction constituie mi se pare un alt fel de... *poil de Carotte* — al Teatrului Național!

Trică, de d. George Cutescu amintește, cel puțin ca în'enții, pe *Menechmi* lui Plaut. Piesa românească nu este deloc rea, dar este atât de inegală încât suntem foarte încurcați când vrem s'o judecăm fără severitate dar și fără complezență. Comedia înfățișează tipuri adeseaori foarte bine prinse, cu destul humor, situații chiar în care intenția satirică se realizează câteodată fericit... Dar ce păcat că toată piesa își face punctul de rezistență dintr'un calambur care

amuză puțin, dar care este gata-gata să strice aproape tot! Despre *Tricâ* se poate spune însă, în orice caz, că s'ar putea face din ea o foarte bună comedie românească. Autorul s'ar mai putea gândi poate să încerce. Să fie sigur mai ales că nu va avea nimic de pierdut.

Interpretarea foarte izbutită, cu excepția categorică — și invariabilă! — a d-lui Băltățeanu. Admirabil d. Calboreanu, ca în tot ce joacă. Tot atâta de bine d. Gr. Mărculescu și chiar d-na Zaharia. Dar mai ales o mare izbândă pentru această incomparabilă artistă de comedie care e d-ra Victoria Mierlescu.

Ne rămâne, în stârșit în lotul acestei cronici, să ne ocupăm de ultimele două importante premiere ale Teatrului Național. E o sarcină deloc ușoară.

Monna Vanna este un poem pentru care nu se pot găsi multe cuvinte. Ea însăși, piesa aceasta superbă a lui Maeterlinck, pare a fi compusă pe un portativ, țesută dintr'o muzică subtilă și gravă, ale cărei acorduri n'ar putea să ne ridice mai sus. Un poem de dragoste, de adevăr și de poezie — *Monna Vanna* e un dialog mut, patetic, cu tot ce este sublim în fiecare din noi.

— *Fericirea, tot ce este frumos, abia acum începe, abia acum...*, spune *Monna Vanna* la sfârșit, după ce și-a luat, și l-a furat mai mult, scumpul ei prizonier, ca să fugă cu el dincolo de oameni...

De aceea *Monna Vanna* este un poem mai mult dureros. Puritatea, adevărul, poezia, par a fi lucruri atât de inumane încât oamenii se desolidarizează de ele și refuză atâtea amănunțuri înălțimi. *Monna Vanna* și al ei Prinziwall, rămân singuri pe piscul lor de durere, însângerat. Afară de Marco Colonna, simbolicul bătrân, care descoperise în Prinziwall un comentator al lui Platon și un prieten al vechilor filozofi, nimeni n'a crezut în sacrificiul sublim al frumosului mercenar și toți au scuipat cu ochi omenesți sfânta credință a Giovanei. Ea vine cu Prinziwall în cetatea îmbelșugată de curajul ei. Și mai curată decât oricând — căci ar fi rămas curată oricum — sub ochii orbi cari n'o văd, în mulțimea grosolană sau aprinsă de alte flăcări acum, ea își strigă transfigurată noua ei frumusețe, ca și când ar fi vrut să aprindă o lumină mai înaltă prin focurile care ard de fericire peste metereze... Singur Marco Colonna va rămâne lângă ea. Căci din gloată niciun om nu s'a desprins dela pământ. Și în cetatea pe care oamenii o coboară acum mai jos decât cea mai dureroasă înfrângere, Giovanna rămâne strivită, împietrită! O desbracă acum ochii lacomi de vulgaritate și o sfâșie bănuiala... Nimic nu s'a priceput din ea! Nici Prinziwall nu e posibil pe un pământ prea omenesc... *Monna Vanna* tremură în urletele gloatei, de frumusețea care stă să moară, pe care nu va găsi cuvinte s'o spună; suflet rătăcit printre hoituri, ei nu-i mai rămâne de acum decât

să desăvârșească, să consume, întreagă această frumusețe, să-și salveze amantul, pe care o să-l aibă abia acum, în cea mai splendidă noapte pe care o va trăi.

Piesa aceasta a lui Maeterlinck, poate cea mai bună pe care a făcut-o, una din cele mai înalte, în orice caz, din câte cunoaștem, oferă ascensiuni nebănuite, pentru care am ruga pe cetitori să nu le caute numai în rândurile noastre de aici. Este aici doar un palid entuziasm, care nu se poate spune întreg. Când s'a mai rezumat vreodată poezia! De aceea piesa trebuie jucată și după plecarea d-rei Ventura, trebuie văzută. Teatrul astfel realizat, cum niciodată poate nu s'ar fi gândit Antoine, se cheamă artă, fără discuție și își găsește rostul lui cel mai înalt: acela ca, odată, ridicată cortina care-l separă de viață (teatrul e.,, viața!), să creeze valori de poezie, de artă: frumuseți vii.

Dar a mai fost în acest spectacol și d-ra Marioara Ventura. Suntem fericiți să facem *mea culpa* — o noblețe care nu ne dă niciun regret. Noi n'am admirat de multe ori pe d-ra Ventura. Dar va trebui s'o lăudăm acum, s'o lăudăm mult, cu atât mai mult cu cât ne stăruie și acum în amintire creația ei, de data asta perfectă, din piesa lui Pirandello, de care vom vorbi. Dar și în *Monna Vanna*, care tot timpul de altfel a fost interpretată decent, d-ra Ventura a fost deseori inspirată. E însă un rol atât de greu! Pe d. Ion Manolescu, în schimb, se pare că Teatrul Național l-a ucis. De când a intrat aici, el are ceva, nu știu ce, pensionar.. E un actor care nu mai dă bătaie. Pe Marco Colonna l-a jucat, firește, corect... Dar ce Dumnezeu! În schimb restul distribuției a fost execrabil, și în această categorie d. Ciprian n'ar fi putut izbuti mai mult. Guido Colonna al său a fost un măcelar imposibil, svăcnind par'că la fiecare replică și clipind epileptic din ochi. Ar fi trebuit scos imediat din distribuție, sau piesa scoasă de pe afiș. Nu se poate permite în *Monna Vanna* acel Guido Colonna pe care ni l-a dat d. Ciprian!

„*Ca înainte, mai bine ca înainte*“ este una din piesele mari ale lui Pirandello, deși poate mai puțin prețuită și deși poate mai puțin „pirandelliană.“ Autorul celor șase personaje, decorat, de curând, cu premiul Nobel, nu se va putea despărți în niciun caz de o anumită fantezie, care transfigurează viața și o interpretează totuși atât de adânc și care este numai a lui. Mai puțin artist, dar mai înclinat spre analiză și reflexie, „filozofia“ lui nu are totuși nimic inedit și nu trebuie s'o căutăm prea departe. Deosebirea între ce credem că este și ce ni se pare și ce ar putea fi tot atât de posibil și tot atât de adevărat — toate acestea, pricepeți că nu sunt lucruri atât de noi. Dar Pirandello a făcut un teatru de sugestie mai mult; el a deschis astfel multe ferestre și prin ele a intrat aer destul... Toate piesele lui Pirandello cuprind vieți altele, care ne prind și ne

interesează. El rupe un anumit conformism și poate totodată, e mai uman. Pentru Pirandello, omul se privește pe sine, ca într-o oglindă cu mai multe fațete, ca în fața unei enigme. Această enigmă se desleagă totuși de cele mai multe ori, fiindcă Pirandello e din Sicilia, un scriitor mediteranean, și fiindcă vedeți că un adevăr trebuie să fie — chiar dacă una din piesele lui se cheamă: *fiecare, adevărul lui...*

Acelaș Pirandello, îl veți găsi pretutindeni — în teatru ca și în nuvelele lui, care nu sunt mai puțin surprinzătoare nu mai puțin frumoase.

Ca înainte, mai bine ca înainte a fost, s'o spunem mai repede, încă una din marile izbânzi ale Teatrului Național. Rareori mi s'a întâmplat să văd un spectacol mai frumos pus la punct, mai desăvârșit și mai bogat. Piesa e drama omului care se pierde pe sine, care nu se mai recunoaște și este aproape altul în situația în care ar fi trebuit să fie acelaș. Ea ne lasă îndoeii, o frică stranie de ce putem să devenim în fiecare minut, de cât poate să aducă o cât de mediocră schimbare. O permanentă transfigurare, aceasta e tot teatrul pirandelian, iar piesa de care vorbim înseamnă sub acest raport un fior mai mult. Teatrul acesta ne obligă să ne adâncim pe noi, să ne scrutăm atent în cele mai delicate mișcări ale subconștientului nostru: este par'că mai mult, sau, în orice caz, un suprem efort de sinceritate.

Ansamblul care a realizat „*Ca înainte, mai bine ca înainte*” a fost aproape ideal. Pentru reticențele pe care le-am mai fi păstrat, din *Monna-Vanna*, d-ra Marioara Ventura și-a rezervat rolul Fulviei, ca să ne arate, odată mai mult, cât este de mare. Este o magnifică realizare aceea pe care a izbutit-o d-ra Ventura în Fulvia Gelli, și pe care a știut s'o cizeleze, virtuos, tot timpul biruitoare, până în cele mai subtile și în cele mai infime detalii.

Rolul acesta, știm sigur că nu va putea avea vreodată altă interpretă, decât pe d-ra Ventura. D. Ion Manolescu, cu o sobră eleganță, a fost foarte bine, corect — dar.. In sfârșit nu trebuie să-l uităm pe d. Valentineanu. Marco Mauri este rolul lui mare, un rol pe care trebuie să-l păstreze în prim loc pe cartea lui de vizită și de care noi va trebui să ne amintim totdeauna, să ne amintim mereu... Pentru prima oară, d. Valentineanu a arătat că poate să dea foarte mult.

Dar piesa, ca toate piesele lui Pirandello poate, nu ajunge să fie văzută. Ea trebuie, deopotrivă, citită căci probabil la lectură piesa n'ar mai apărea în anumite locuri confuză. Oricum însă, este o frumoasă sărbătoare să putem asista la spectacole ca acelea pe care ni le-au oferit „*Ca înainte, mai bine ca înainte*” și *Monna-Vanna*” lui Maeterlinck.

TOMA VLĂDESCU

C R O N I C A M Ă R U N T Ă

D-RA ELENA GALACTION a jucat se poate spune, perfect, ireal de frumos pe „*poil de carotte*” din piesa cunoscută a lui Jules Renard. Ar fi imposibil să spunem aici câtă vibrație interioară, câtă emoție și cât nerv a risipit ea într'un rol atâta de greu. Dela atitudinea ei întreagă, în care se mărturisirea o savantă pricepere a artei teatrului, până la gesturile cele mai neînsemnate și până la ochii ei rând pe rând răzători și triști, ochii acela în cari se sfâșiau aspre melodii de speranță și de desnădejde, totul a fost o capo-d'operă — o capo-d'operă de care nu e permis să vorbim în cuvinte obișnuite și profanatoare.

D-ra Elena Galaction, să spunem numai atât, este o artistă—cum să zicem?—mare (și cuvântul acesta e mic!), este probabil din generația ei singura pe care o avem, în genul ei cel puțin — și este atâta de „singură” încât mi se pare că *Teatrul Național* nu o cunoaște deloc! Spuneam, într'adevăr, în altă parte, că d-ra Galaction este, ea însăși, tot un fel de „*poil de carotte*” — dar de data asta al Teatrului Național!

E inexplicabil, dar e adevărat... Cine a uitat pe *David Copperfield* al d-rei Galaction? Și totuș, după acel succes extraordinar, care luase proporțiile

juste ale unui triumf și ale unei definitive izbânzi, artista a fost pedepsită cu interdicția de a juca, pe un an de zile, aproape.. Iar rolul care i s'a dat acum — și pe care ea l-a jucat divin — a fost aproape un accident de repertoriu un mic *lever de rideau*, dat pradă râsului somnoros al copiilor, la un matineu! Misterios destin, pe care ne repugnă să-l pricepem.

Noi nu cunoaștem pe d-ra Galaction. Am văzut-o odată, nu mai știm unde, un sfert de ceas, cel mult.. La urma urmei, ne este egal dacă o vom mai vedea sau nu.. Dar pe scenă, nu ne este indiferent! Acolo trebuie s'o revedem. Fiindcă are mai mult talent decât tot personalul de fuste al Teatrului Național. Și mai trebuie s'o revedem, fiindcă, fără nicio altă considerație, este în joc aici însuși obrazul direcției *Teatrului Național*!

MIHAIL HECHTER este unul din „publiciștii” foarte bine cunoscuți în hanul cu tei dela periferia literelor noastre. Angrosist de hârtie tipărită, el a izbutit să facă puțin comerț. Se pare că îi merge bine — și eu mă bucur dacă el e fericit.. Vina lui însă e grozavă când își închipue că de condețul pe care-l ține

cu piciorul atârnă liniștea sau insomnia oamenilor pe cari-i atacă! In ce mă privește, declar că nu am citit — aveți cuvântul meu de onoare! — ultima „carte” în care angrosistul... mă înjură. Cineva îmi spune că Hechter afirmă acolo că „nu mă cunoaște”. Asta e adevărat! Și sper că s'a resemnat după tentativele infructuoase pe care le-a făcut de a pătrunde în odaia mea, pe când mă găsiam la Paris... De asemenea el are dreptate să spună că nu cunoaște nici literatura mea, care nici ea nu-l va primi vreo dată mai departe decât în antecamera ei! Tonul lui Iosif Gescheffer însă denunță bine o rasă obicinuită să aprecieze cantitativ — cu metrul, cu kilogramul și cu bucata.

Eu n'am niciun sfert de kilogram de carte până acum, e drept! Și astfel nu mă cunoaște Hechter Sebastian, angrosist de literatură dela Buhuși...

Dar — închipuți-vă! — eu continui încă să mai trăiesc!

„SPRE O CONFEDERAȚIE A STATELOR DUNĂRENE” este o remarcabilă carte pe care a publicat-o de curând eminentul scriitor politic, dl Pavel Pavel. D-sa analizează, cu o bogată documentare și cu o impresionantă cunoaștere a realităților politice din ultimul timp, problema constituirii unui bloc al statelor din bazinul dunărean. Simpla expunere a chestiunii arată în de ajuns și importanța ei. Economiștii mai ales, ca și cercetătorii problemelor de interes continental, vor găsi în cartea d-lui Pavel Pavel o expunere de proporții ample, o critică de justă severitate adeseori și de largi orizonturi mai ales, asupra uneia din problemele cele mai delicate și care vor precumpăni tot mai mult în politica economică a continentului nostru.

D. Pavel Pavel trece în revistă, cu o frumoasă înțuiție a substratului politic care le-a determinat, toate tentativele de până azi pentru constituirea blocului dunărean. D-sa arată deopotrivă obstacolele de ordin politic care s'au pus în calea acestor realizări.

Și astfel, peste toate ereziile la modă, din cartea atât de judicioasă a d-lui Pavel Pavel, economicul se dovedește odată mai mult în strânsă dependență față de factorul politic.

Studiu de bogate sugestii și de vaste perspective pentru un viitor poate apropiat, cartea d-lui Pavel Pavel se situează ca un îndreptar prețios în haosul economic de azi.

TOMA VLĂDESCU

BIBLIOGRAFIA ISTORICĂ ȘI LITERARĂ A LUI N. IORGA ne-o dă întreagă dl. Barbu Teodorescu

într'un compact volum, apărut de curând între publicațiile Institutului de istorie literară și folclor.

Mai mulți ani de muncă meticuloasă și ingrată închid aici, în aproape șase mii de referințe, de titluri și date, anii și mai mulți de trudă ai unei vieți de om. Să stai să le rezolvi pe amândouă din câteva trăsături de condei, din câteva cuvinte de laudă sau cârtire? E o ispită de care am vrea să fim aici departe.

Căci cercetarea amănunțită a referințelor și a modului de organizare a acestui material aranjat geometric pe capitole, paragrafe și numere de ordine, ne-ar cere o răbdare cât de cât măcar apropiată de pasiunea tenace a celui ce a împlinit această muncă atât de pușin răsplătitoare pe cât ne e de trebuincioasă; ne-ar mai trebui și un spațiu pe care nu-l avem aici.

Iar despre însemnarea gândurilor pe cari ți le-ar aduce răsfoirea atentă a acestei cărți ce închide în patru sute de pagini numai titlurile și așezarea celor ce-au fost scrise într'o viață cu atâtea sușuri și coborișuri ca a d-lui Nicolae Iorga — iarăși e o întreprindere cu atâtea riscuri și mai ales cu atâtea ispite câte nu ar putea cuprinde o notă de cronică.

Cred că nici o carte cât de savantă, niciun portret, cât de viu colorat, cât de lapidar turnat, niciun elogiu și niciun pamflet, nu ni l-ar putea înfățișa pe Nicolae Iorga — în tot ce are el nesfârșit de mare și mărunț omenesc, în tot marele bine ce l-a făcut el acestui neam și în „pușinul bine” pe care putea să ni-l mai facă dacă nu se uita de curând, din când în când pe sine însuși — decât această carte atât de sobră, atât de rece în ordinea ei matematică.

Tot ce se poate însemna aici apăsător e bucuria de a vedea că viața noastră intelectuală a ajuns să îngăduie înflorirea nobilă a unor pasiuni gratuite, disprețuitoare de timp, ca aceasta de a fi — nici măcar biograful — bibliografii unui om... E un semn de maturitate culturală și o nădejde pentru viitor, câte o pornire ca aceasta pe drumuri cari nu te duc niciodată la întâmpinarea cu tobele și chimvalele răsunătoare ale gloriei.

Căci dacă prin sclăpirea înaltă și rară a geniului cultura unui neam își găsește justificare în fața istoriei, în schimb ea crește adevărată și își cimentează arhitectura spre piscuri nu prin accidente, ci prin muncă tăcută — anonimă aproape — de generații peste generații.

Când nația asta de oameni geniali și grăbiți va înțelege că atâtea fulgerări se irosesc în zadar între cei 20 și 25 de ani ai fiecărui român entuziast, fiindcă nu avem o tradiție de muncă serioasă și de aceea nu avem nici instrumentele necesare acestei munci — lucrări de temelie durată cu trudă — abia atunci vom putea și noi simți că nu gustăm zadarnic după o mie și ceva de ani grânele și mierea acestui pământ vrednic de o trudă mai îndârjită decât a noastră.

BĂTRÂNELE NOASTRE REVISTE. Își prelungesc multe din ele, eroic, existența, ca o datorie de care puținii dintre cititorii grăbiți cari cercetează vitrina librăriilor înșesate de noulăși își mai dau seama.

Și totuși ele sânt dintre rarele titluri ale noastre de cultură. Pușini vor fi știind că atunci când — la masa păcii, la care se măsură soarta popoarelor — delegații Ungariei ne contestau cultura necesară pentru a clădi temeinic un stat modern, Ionel Brătianu a răspuns arătând între altele și câteva numere din „Convorbiri literare“. Cei peste cincizeci de ani de atunci ai bătrânei reviste au stat astfel bună mărturie pentru continuitatea eforturilor noastre în cultură.

Și fiindcă puținii se gândesc la aceasta, bătrânele noastre reviste, câte au mai rămas, își duc greu existența.

Deunăzi, tocmai „Convorbirile literare“ încercau — prinse nelndurat de nevoile materiale — un dureros apel către cetitori. Ca și cum cine știe câte înfiripări de cultură, cari să se apropie de trei sferturi de veac, am avea noi, ca să putem privi lucizi și nepăsători cum se prăbușește o bătrână revistă, ca un stâlp nelolositor, azi când ne simțim datorii să îngrijim bine cea mai neînsemnată piatră pe care se poate lămuri o inscripție din trecut.

Li s'au cerut operații de întinerire. E un risc ce poate ucide. O revistă veche e, prin trecutul ei, o instituție de cultură. Să-i ceri să piroteze capricios după toate ecourile actualității înseamnă să nu-ți dai seama de rostul ei ca titlu, ca blazon cultural măcar, dacă nu ca un punct stabil de reper, ca să ne putem da seama de repezile alunecări la cari ne aduce timpul și dorința de inovație.

Repet, dacă am avea cine știe cât de multe, ne-am putea permite luxul de a le lăsa să se selecteze prin lupta aspră a existenței. Dar așa...

Iată „Convorbirile literare“, au încercat un proces de întinerire, de schimbare desăvârșită. Nu s'a putut. Nu din vina cuiva. Nu era în firea lucrurilor. Fiindcă operația fusese concepută prea radical. Acum, după un timp de dîbuiri, se pare că bătrâna revistă își găsește treptat un nou echilibru între tradiția ei de aproape șapte decenii și necesitatea unor infuzii de viață nouă. Ultimele două numere, stufoase în alcătuirea lor atât de diversă, sânt semnele unei vitalități ce ar fi păcat să nu mai găsească în cultura noastră climatul favorabil.

„Convorbiri critice“ — rivala de altă dată, — și-a reluat de curând firul vieții, tot așa de combativă, tot așa răspicată, tot pe linia acelorași vederi literare ca în trecut. Pasiunea pentru literatură a profesorului Mihail Dragomirescu e și azi tot atât de dinamică, tot atât de comunicativă, ca și în trecut, fie el îndepărtat — acela al „Convorbirilor critice“ dintâi — fie de mai aproape, al anilor noștri de studențe în amfiteatrele șgomotoase ale facultății de litere.

Mărturie a acestei neostenite iubiri pentru literatură noastră — mișcare de suflet ce a animat atâtea generații de studenți — revista aceasta ne vine ca un prieten bătrân. Și ca o astfel de mărturie, merită înțelegerea noastră.

În Cernăuți, „Junimea literară“, schimbată aproape cu totul prin năvala unei tinereți zumzătoare și entuziaste, — acea mișcare lirică a „Iconarilor“ atât de gîngășă în începuturile ei — nu și-a găsit încă un echilibru pe axa ei veche. Scoasă din rădăcini, șovăie încă, îmbătată de vinul unei năpraznice înșoriri de primăvară.

„Familia“ dela Oradea în schimb n'o înțelegem. Dacă pentru bunele intenții și eforturi ale d-lui M. Gh. Samarineanu în acel colț înștrăinat de țară avem amintiri grăitoare ce se pierd cu mulți ani în urmă, aparența de plantă exotică, de seră, tînjind după viața din Capitală, a acestei de a treia înfloriri a „Familiei“ n'o putem pricepe. Nu vreau să spun că numerele compacte ale acestei reviste nu aduc multe contribuții prețioase. Însă revista nu are o personalitate a ei — bună, rea — fiindcă nu crește normal din pămîntul ei.

Iar în alt colț de țară, „Ramuri“ — le și-au făcut de aproape un an reparația, într'un vestmînt mai sprînten, mai simplu decât cel cu care ne obicnuise în anii cu cari și-au încheiat pătrarul de veac de existență și mai ales de luptă.

Și nu știm cum, dar revista asta, acum modestă în scoarțele ei verzi, parcă a realizat minunea de a fi ageră și tânără fără a renunța la nimic aproape din crezul în numele căruia pornise odată, de mult.

O. PAPADIMA

ISTORIA UNEI CĂRȚI. Bucuria de a întâlni un om care își înțelege meseria e totdeauna rară. Mai rară pentru noi, cari în domeniul atât de riguros al literelor, avem exemplul singular al unor cartere, care cresc și care se impun despotice, constituite în disprețul celor mai elementare canoane ale meseriei.

Istoria literară a timpului nostru va avea să înscrie faptul fără precedent al unei înfloriri magnifice de cuvinte tipărite, sub cari nu se ascunde măcar desenul impalpabil al expresiei. Ele sunt de natura suflului vag, al suflului pur, un *flatus vocis*.

Un haos lucid e lăsat în seama zețarilor. Ei — pentru respectul meseriei lor — îndreaptă în paginile cutărui romancier atâtea erori de ortografie și de sintaxă. Dar sunt foarte triști, uneori, că nu li e dat să refacă și acele ritmuri inepte, acele confuzii, acele vagi perspective...

Un om al meseriei sale, un admirabil tipograf e d. Vasile Romanescu, autorul lucrării sugestiv în-

titulate *Istoria unei Cărți*: Sunt expuse acolo fazele prin care trece un manuscris până la realizarea lui tipografică, împreună cu un șir întreg de considerații istorice, menite să întărească stîmna oricui pentru ilustra artă a tiparului.

Semnaland această lucrare, ca o vrednică mărturie de experiență și de pricepere, aducem în același timp un omagiu omului care, înconjurat de lucrătorii săi, —totdeauna buni, îndatoritori, și atât de harnici,—dă «Gândirii» prețiosul ei vestmânt.

DAN BOTTA.

LITERATURA SĂSEASCĂ DIN TRANSILVANIA.

În revista „Dichtung und Volkstum“ din Stuttgart a apărut o interesantă dare de seamă asupra literaturii sașilor din Transilvania. Autorul articolului, Harald Krasser, desprinde două elemente care au prezidat formarea acestei literaturi: atmosfera proprie a țării adoptive a sașilor, și conștiința de popor german, care i-a făcut să păstreze contactul spiritual cu Germania.

Orașul cărui i se cuvine rolul conducător în literatura săsească, e Brașovul. Această desvotare a fost poate favorizată și de poziția sa pitorească, ce a stimulat simțul artistic și imboldul creației în ființa sa. E interesantă această supremație culturală a bătrânului oraș față de Sibiu, care este capitala districtelor săsești, prevăzută cu episcopie și cu toate instituțiile oficiale și culturale ale minorității germane din România. Spiritul de independență a grupului brașovean s'a declarat autonom de orice formă impusă. Preconizatorul acestei răsvrățiri este A. Meschendörfer, autorul mai multor romane, dintre cari unul e tradus și în românește (Eleonora).

Meschendörfer a încercat să trezească poporul său la viața artistică. El a activat în unison cu curentele literare din Germania. Incoronarea acestei străduințe a fost vizita scriitorului Lillencron, care a venit în

Ardeal. La aceeași revistă, „Die Karpathen“, a colaborat, alături de Meschendörfer, și poetul Eduard Schullerus.

Războiul a adus oarecare stagnare în literatura săsească. După războiu însă s'a inaugurat o nouă mișcare. De astădată centrul a fost Sibiu, unde s'au grupat în jurul revistei „Ostland“ scriitorii de talent ca Bernhard Capesius, Egon Hajek, care marchează trecerea dela impresionism la expresionism în lirica germană ardeleană; Hermann Klöss, Hermann Plattner, Anna Schullerus-Schulleri, Hans Lienert, etc. Brașovul a smuls însă din nou stindardul conducerii literare Sibiului. Revista „Klingsor“ a strâns în jurul ei talente de seamă, între cari conducătorul grupului, Heinrich Zillich, Alfred Pomarius, etc. Într'un roman, „Durch Wälder und Laternenschein“ Heinrich Zillich descrie pitorescul locului său de baștină, introducând și motive românești în acțiune; între eroii povestirii se află și o româncă, Letiția Ronteanu, care aduce o notă de variație în mediul saxon.

Autorul care ne-a făcut însă cunoscuți ca popor în Germania, prezentându-ne autentic, cu formele și stilul nostru de viață, este Emil Wittig. În romanele sale „Hirtenfeuer“ și „Frate Nicolae“, subiectele sunt românești, eroii fiind păstori din munții noștri. Sunt admirabile aceste descrieri ale naturii, ale escapadelor vânătoarești; din ele se desprinde o aversiune a autorului față de civilizație și o dragoste adâncă pentru natură și pentru oamenii primitivi: păstori români.

Printre romancierii sași contemporani cari au descris viața ardeleană este și Erwin Wittstock. Lucrările sale sunt „Zineborn“ și „Bruder nimm die Brüder mit“.

Schișarea sumară a literaturii germanilor din România, oferă numai o idee a câtorva grupuri și curente, fără a reda icoana întreagă a ei. Harald Krasser a făcut numai o expunere sintetică pentru cei ce doresc să o cunoască. Pentru noi Români, este utilă cunoașterea acestei literaturi, care e oglinda unui popor de care suntem legați de soartă prin pământ și mediu comun.

IONEL NEAMTU

